

Şeyma BULDUK

TARİH-İ KIRK VEZİR (İLK 126 SAYFA)
(İNCELEME-METİN)

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

2018

T.C. ADIYAMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL
BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ

TARİH-İ KIRK VEZİR (İLK 126 SAYFA)
(İNCELEME-METİN)

Yüksek Lisans Tezi

Danışman Adı: Prof. Dr. Şehrabani ALLAHVERDİYEVA

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Yeni Türk Dili Bilim Dalı

Şeyma BULDUK

2018

Adıyaman

T.C.
ADYAMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YENİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARİH-İ KIRK VEZİR (İlk 126 sayfa)
(İnceleme-Metin)

Şeyma BULDUK

Danışman
Prof.Dr. Şehrabam ALLAHVERDİYEVA

ADYAMAN - 2018

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. Şehrabani ALLAHVERDİYEVA danışmanlığında, Şeyma BULDUK tarafından Hazırlanan "Erhni Kerk Verger (ilk 116 sayfa) (inçkənareliş)" başlıklı çalışma 09 / 05 / 2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili. Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK

İmza:

Danışman : Prof. Dr. Şehrabani ALLAHVERDİYEVA

İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğretim Üyesi Muhittin ÇELİK

İmza:

Doç. Dr. Mücahit ÇELİK

Enstitü Müdür V.

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Tarih-i Kırk Vezir (İlk 126 sayfa) (İnceleme-Metin)” adlı çalışmanın tarafımdan, akademik ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

09.05.2018

Şeyma BULDUK

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Tarih-i Kırk Vezir (İlk 126 sayfa)

(İnceleme-Metin)

Şeyma BULDUK

Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yeni Türk Dili Bilim Dalı

Mayıs, 2018

Bu çalışmada XV. yüzyıl Türk Edebiyatı nesrinde hikâye türünün önemli örneklerinden olan *Tarih-i Kırk Vezir* dil yönünden incelenmiştir. *Tarih-i Kırk Vezir*, çerçeve hikâye olarak hatun ve vezirlerin savundukları düşünceleri kabul ettirmek amacıyla anlattıkları hikâyelerden oluşur. Bu hikâyeler Türk edebiyatı nesir geleneğinin dil ve anlatım zenginliğinin göstergesi olması açısından çalışmamıza konu olmuştur. Eserin yurt içi ve yurt dışında birçok nüshası bulunmaktadır. Üzerinde çalıştığımız nüsha, İBB Atatürk Kitaplığı'nda bulunmakta olup Emniyet Kütüphanesi tarafından Matbaa-i Ebuzziya'da Hicri 1329 (M. 1911) yılında bastırılmıştır. Eser 261 sayfadan oluşmaktadır. Çalışma, bu eserin ilk 126 sayfası üzerine kurulmuştur.

Çalışma, inceleme ve metin bölümlerinden oluşmaktadır. İnceleme bölümünde metnin imla, ses ve şekil özellikleri gösterilmiştir. Metin bölümünde ise eserin transkripsiyonlu metni yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarih-i Kırk Vezir, Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi, İmla, Hikâye, Türk Edebiyatı.

ABSTRACT
Master's Thesis
The History of Fourty Vizier (First 126 Page)
(Review-Text)
Şeyma BULDUK
Adiyaman University
Department of Turkish Language and Literature
New Turkish Language Program
May, 2018

In this study, *Tarih-i Kırk Vezir* (the History of Fourty Vizier), which is one of the most important examples of the story genre in the prose of 15th century Turkish literature, examined in terms of language. *Tarih-i Kırk Vezir* is made up of stories, the framework of which is stories told by the *hatuns* (laydies) and the viziers in order to convince them of the thoughts they defend. These stories are the subject of our work in terms of that they reflect prosperity of language and expression of Turkish prose literature. There are many copies of the work both in Turkey and abroad. The copy we studied is located in *İBB Atatürk* Library and printed by the *Emniyet* Library in Hijri 1329 (1911) in *Matbaa-i Ebuzziy*.

The work consists of 261 pages. The study is based on the first 126 pages of this work and consists of examination and text chapters. In the examination chapter, the spelling, phonetic and morphological features of the text were presented. In the text section, there is the transcription of the work.

Keywords: Tarih-i Kırk Vezir, Phonetics, Morphology, Spelling, Story, Turkish Literature.

ÖNSÖZ

XV. yüzyılı Türk edebiyatı zengin bir nesir geleneğinin olduğu bir dönemdir. Bu dönemde pek çok eser verilmiştir. Bu eserler Kur'an tercümelemleri, menâkıp-nâmeler, Tezkiret'ül Evliya türü eserler, dini-destanî hikâyeler ve tarihi eserlerdir. XV. yüzyıl Türk Edebiyatı nesrinin hikâye türünün önemli örneklerinden olan ve çalışmamıza konu olan Tarih-i Kırk Vezîr, Arapça yazılan ve kayıp olan *Hikâyet-i Erba'în-i Şubh ve Mesâ* adlı esere dayandığı bilinmektedir. Eser, ilk olarak Ahmed-i Mısırî tarafından Türkçeye çevrilmiş ve II. Murat'a sunulmuştur. Daha sonra Şeyhzâde tarafından tekrar kaleme alınan eser, II. Murat ve II. Mehmet'e sunulmuştur. Eser, çerçeve hikâye olarak hatun ve vezirlerin savundukları düşünceleri kabul ettirmek amacıyla anlattıkları hikâyelerden oluşur. Bu hikâyeler Türk edebiyatı nesir geleneğinin dil ve anlatım zenginliğinin göstergesi olması açısından çalışmamıza konu olmuştur. Çalışmamız inceleme ve metin bölümlerinden oluşmaktadır. İnceleme bölümü; imlâ özellikleri, ses ve şekil bilgisi olarak üç başlıkta incelenmiştir. İmlâ özelliklerinde; ünlülerin yazılışı ve ünsüzlerin yazılışı gösterilmiştir. Ünlülerin yazılışında ünlü seslerin başta, ortada ve sondaki kullanımları metindeki kullanımlarıyla örneklendirilerek verilmiştir. Bu örnekler verilirken Arap harfli şekilleriyle birlikte verilmiştir. Ünsüzlerin yazımında ise tüm ünsüzlerin imlâsı verilmemiş bunun yerine yazımı problemlili olan ünsüzlerin yazımı verilmiştir. Ses bilgisi bölümünde; ünlüler ve ünsüzler başlığı altında incelenmiştir. Şekil bilgisi bölümünde; sözcük türleri, yapım ekleri ve çekim ekleri metinden örnekler verilerek detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Metin bölümünde üzerinde çalıştığımız nüsha İBB Atatürk Kitaplığı'nda bulunmakta olup Emniyet Kütüphanesi tarafından Matbaa-i EbuZZiya'da Hicri 1329 (M. 1911) yılında bastırılmıştır. Eser 261 sayfadan oluşmaktadır.

Çalışmamızda bu eserin ilk 126 sayfası transkribe edilmiştir. Sonraki 135 sayfa üzerinde ise Adıyaman Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi olan Emine TİLEKLİ çalışmaktadır.

Çevriyazı metin *Times Turkish Transcription* yazı karakteri ile 12 punto ve bir buçuk satır aralığı ile yazılmıştır. Metinde yer alan Arapça ayet ve hadisler dipnotta Türkçe olarak verilmiştir. Üzerinde çalıştığımız nüshanın 3-14, 23-25 ve 32. Sayfaları eksiktir. Bu eksikliği gidermek amacıyla İBB Atatürk Kitaplığı'nda kayıtlı olan

Mehmed Cemal Efendi matbaasında Hicri 1303/(M.1886) yılında basılan nüshadan yararlanılmıştır.

Lisans ve yüksek lisans öğrenimim boyunca, çalışmalarım sırasında desteğini esirgemeyen danışmanım, Prof. Dr. Şehraban Allahverdiyeva'ya gönülden müteşekkirim. Hocalarım, Prof. Dr. İbrahim Halil Tuğluk'a, Ar. Gör. Mustafa Yılmaz'a, Ar. Gör. Fatih Elçi'ye ve Doç. Dr. Serdar Yavuz'a çalışmam süresince yardımlarından dolayı teşekkürü borç bilirim. Tezin yazılması aşamasında, sonuna kadar desteklerinden dolayı arkadaşım Emine Tilekli'ye, aileme, abim Niyazi Poyraz'a ayrıca eşim Muhammed Bulduk'a sonsuz teşekkürlerimi bildiririm.

Adıyaman, Mayıs, 2018

Şeyma Bulduk

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE LİTERATÜRE KATKISI

Eski Anadolu Türkçesi, Türk dili gramer çalışmalarında önemli bir yere sahiptir. Bu dönem üzerinde en çok çalışma yapılan türlerden biri hikâyelerdir. Hikâyeler ve masallar bir dilin söz varlığının taşıyıcılığını yapmaktadırlar. XV. yüzyıl Türk Edebiyatı nesrinde hikâye türünün önemli örneklerinden olan *Tarih-i Kırk Vezir*, çerçeve hikâye olarak hatun ve vezirlerin savundukları düşünceleri kabul ettirmek amacıyla anlattıkları hikâyelerden oluşur.

İncelediğimiz nüsha, İBB Atatürk Kitaplığı'nda bulunmakta olup Emniyet Kütüphanesi tarafından Matbaa-i Ebuzziya'da Hicri 1329 (M. 1911) yılında bastırılmıştır. Eser ne kadar 1911 yılında bastırılmış olsada XV. Yüzyıl Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini taşımaktadır.

Çalışmamız inceleme ve metin bölümlerinden oluşmaktadır. İnceleme kısmı imla özellikleri, ses bilgisi ve şekil bilgisi başlıklarından oluşmuştur. Metin bölümünde eserin transkripsiyonu verilmiştir.

Eserde Türkçenin zenginliğini gösteren atasözleri ve deyimlere yer verilmiştir. Hikâyeler ders vermek amacıyla yazıldığından dolayı olayların anlatışında konuşma diline yakın bir nesir dili tercih edilmiştir. Eserde yabancı kökenli kelimelere çok az yer verilmiştir. Eserde her hikâyenin sonunda öğüt bölümü yer almaktadır bu bölümde ayet ve hadislere yer verilmiştir. İncelememizde, ayet ve hadislerin Türkçesi dipnotta belirtilmiştir.

Çalışmamızda amaç, Türk edebiyatı nesir geleneğinin dil ve anlatım zenginliğini göstermek ve önemli bir kültür mirasımızı bilim âlemine kazandırmaktır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE LİTERATÜRE KATKISI.....	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİH-İ KIRK VEZİR

1.1. ESER HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	2
1.2. ÇERÇEVE HİKÂYE.....	3
1.3. TARİH-İ KIRK VEZİR ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	4

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

2.1 İMLĀ (YAZIM) ÖZELLİKLERİ.....	5
2.1.1. Ünlülerin yazımı.....	5
2.1.1.1. /a/ Ünlüsünün Yazımı.....	5
2.1.1.2. /e/ Ünlüsünün Yazımı.....	6
2.1.1.3. /ı/ ve /i/ Ünlülerinin Yazımı.....	6
2.1.1.4. /o/, /ö/, /u/, /ü/ Ünlülerinin Yazımı	7

2.1.2. Ünsüzlerin Yazımı.....	7
2.1.2.1. /b/ ve /p/ Ünsüzlerinin Yazımı.....	7
2.1.2.2. /c/ ve /ç/ Ünsüzlerinin Yazımı.....	8
2.1. 2.3 /t/ ve /d/ Ünsüzlerinin Yazımı.....	8
2.1. 2.4. /k/ ve /g/ Ünsüzlerinin Yazımı.....	8
2.2. SES BİLGİSİ (FONETİK).....	8
2.2.1. Ünlüler.....	8
2.2.1.1. Ünlü Değişmeleri.....	9
2.2.1.2. Ünlü Türemesi.....	14
2.2.1.3. Ünlü Düşmesi.....	14
2.2.1.4. Birleşme/Kaynaşma.....	16
2.2.1.5. Ünlü Uyumu.....	17
2.2.2. Ünsüzler.....	27
2.2.2.1. Ünsüz Değişimleri.....	27
2.2.2.2. Ünsüz Türemesi.....	30
2.2.2.3. Ünsüz İkizleşmesi.....	31
2.2.2.4. Ünsüz Düşmesi.....	31
2.2.2.5. Hece Yutulması.....	32
2.2.2.6. Ünsüz Benzeşmesi.....	32
2.2.2.7. Ünsüz Yumuşaması (Tonlulaşma).....	34
2.3. ŞEKİL BİLGİSİ (MORFOLOJİ).....	36
2.3.1. İsim.....	36
2.3.1.1. Çokluk Ekleri.....	36
2.3.1.2. İyelik Ekleri.....	36
2.3.1.3. İsim Tamlaması.....	38
2.3.1.4. Aitlik Eki.....	38

2.3.1.5. Hâl Ekleri.....	38
2.3.1.6. İsimden İsim Yapma Ekleri.....	42
2.3.1.7. Fiilden İsim Yapma Ekleri.....	44
2.3.1.8. Soru Eki.....	46
2.3.2. Sıfat.....	46
2.3.2.1. Niteleme Sıfatları.....	46
2.3.2.2. Belirtme Sıfatları.....	46
2.3.2.3. Sayı Sıfatları.....	46
2.3.2.4. İşaret Sıfatları.....	47
2.3.2.5. Soru Sıfatları.....	48
2.3.2.6. Belirsizlik Sıfatları.....	48
2.3.2.7. Sıfat-Fiiller.....	49
2.3.3. Zamir.....	50
2.3.3.1. Şahıs Zamirleri.....	50
2.3.3.2. İşaret Zamirleri.....	51
2.3.3.3. Dönüştürme Zamirleri.....	52
2.3.3.4. Belirsizlik Zamirleri.....	52
2.3.3.5. Soru Zamirleri.....	54
2.3.3.6. Bağlama Zamirleri.....	54
2.3.4. Zarf.....	55
2.3.4.1. Hâl Zarfları.....	55
2.3.4.2. Zaman Zarfları.....	55
2.3.4.3. Yer-yön Zarfları.....	55
2.3.4.4. Miktar Zarfları.....	56
2.3.4.5. Zarf-Fiiller.....	56
2.3.5. Edat.....	57

2.3.5.1 Çekim Edatları.....	57
2.3.6. Bağlaç.....	58
2.3.6.1. Anlamına Göre Bağlaçlar.....	58
2.3.6.2. Fonksiyonlarına Göre Bağlaçlar.....	61
2.3.7. Fiil.....	63
2.3.7.1. Olumsuzluk Ekleri.....	63
2.3.7.2. Şahıs Ekleri.....	63
2.3.7.3. Fiil Çekimi.....	65
2.3.7.4. Birleşik Çekimler.....	68
2.3.7.5. Ek Fiil.....	69
2.3.7.6. İsimden Fiil Yapma Ekleri.....	69
2.3.7.7. Fiilden Fiil Yapma Ekleri.....	69
2.3.7.8. Birleşik Filler.....	70
2.3.8. Ünlem.....	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

3.1. TRANSKRİPSİYON.....	72
SONUÇ.....	164
KAYNAKÇA.....	166
ÖZGEÇMİŞ.....	169

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

ET	: Eski Türkçe.
s.	: Sayfa.
ss.	: Sayfalar arası.
S	: Sayı.
M.	: Milâdî.
İBB.	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
+	: İsim kökü.
-	: Fiil kökü.
>	: Kelimenin yeni biçimini gösterir.
<	: Kelimenin kaynağını gösterir.
()	: Ana metinde sayfa numaralarını gösterir.
[]	: Metine yapılan eklemeyi gösterir.

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا	Ā, ā,
ا	A, a, E, e
ء	ˆ
ب	B, b
پ	P, p
ت	T, t
ث	Ş, ş
ج	C, c
چ	Ç, ç
ح	H, h
خ	Ĥ, ĥ
د	D, d
ذ	Z, z
ر	R, r
ز	Z, z
س	S, s
ش	Ş, ş
س	Ş, ş
ض	Đ, đ, Ž, ž
ط	T, t
ظ	Z, z
ع	ˆ
غ	Ġ, ġ
ف	F, f
ق	Q, q
ك	Ñ, ñ K, k, G, g
ل	L, l
م	M, m
ن	N, n
و	V, v, O, o, Ö, ö, U, u, Ū, ū, Ŭ, ŭ
ه	H, h, (a, e)
ی	Y, y, I, Ī, ī, ı, i

GİRİŞ

Hikâye ve masallar toplumun sosyal kültürel izlerini taşır bundan dolayı tüm dünyada önemli bir yer tutar. Hikâye ve masalların toplumu eğlendirmek, insanlara hoşça vakit geçirtmek, devleti yönetenlere öğütler vermek gibi işlevleri vardır. Türk Edebiyatında köklü bir hikâye ve masal geleneği vardır. İslamiyet'ten önceki dönemlerde hikâye ve masalarda olağanüstü olaylar yer edinirken, İslamiyet'ten sonraki dönemlerde hikâye türü manzum-mensur, manzum, mensur karışık olarak görülmektedir.

XV. yüzyıl, Türk Edebiyatında zengin bir nesir geleneği mevcuttur. Bu yüzyılda Osmanlı Devleti her alanda gelişim göstermiştir. Bu yüzyılın şair ve bilim adamları saraydan aldıkları desteklerle manzum ve mensur eserler yazmışlardır. Bu dönemde telif eserler, Kur'an tercümeleleri, menakıp-nâmeler, Tezkiretü'l Evliyâ türü eserler ve hikâyeler bakımından zengindir. Üzerinde tez çalışması yaptığımız Tarih-i Kırk Vezir, değişik nüshalarda "Subh u Mesâ, Erba'in Sabâh u Mesâ, Ma'ârifü'l- Esrâr, Kitâb-ı Sindbad, Hikâyât-ı Şâh, Kitâb-ı Kırk Vezîr, Kitâb-ı Şâh-ı Hâfikeyn Hâtun, Târih-i Kırk Vezîr, Hikâye-i Erba'in Sabâh ve Erba'in Mesâ, Hikâye-i Şâh-nâme gibi değişik isimler alan ve Şeyh-zâde Ahmed-i Mısrî tarafından kaleme alınan eserin istinsah tarihi bilinen en eski nüshası 1446 tarihinde yazılmıştır. (Kavruk, 1998: 109). Eserin yurtiçinde ve yurtdışında pek çok nüshası tespit edilmiştir.

Üzerinde çalıştığımız nüsha, İBB Atatürk Kitaplığı'nda bulunmakta olup Emniyet Kütüphanesi tarafından Matbaa-i Ebuzziya'da Hicri 1329 (M. 1911) yılında bastırılmıştır. Eser 261 sayfadan oluşmaktadır. Çalışmamız, bu eserin ilk 126 sayfası üzerine kurulmuştur. Sonraki 135 sayfa üzerinde ise Adıyaman Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi olan Emine TİLEKLİ çalışmaktadır.

Nüshanın 3-14, 23-25 ve 32. Sayfaları eksiktir. Bu eksikliği gidermek amacıyla İBB Atatürk Kitaplığı'nda kayıtlı olan Mehmed Cemal Efendi matbaasında Hicri 1303/(M.1886) yılında basılan nüshadan yararlanılmıştır.

Eser her ne kadar 1911 yılında bastırılmış olsada XV. Yüzyılın gramatikal özelliklerini taşıdığından dolayı okumalarımız da XV. yüzyılın dil özelliklerine göre yapılmıştır. Metin tespiti yapılırken sayfa ve satır numaraları gösterilmiştir. Ayet ve

hadisler farklı yazı karakteri ile yazılmış, noktalama işaretleri günümüz imla kurallarına göre yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİH-İ KIRK VEZİR

Bu bölümde tezimize konu olan Tarih-i Kırk Vezir adlı eserin çerçeve hikâyesi, eser üzerinde yapılan çalışmalar ve eser hakkında genel bilgiler verilmiştir.

1.1. ESER HAKKINDA GENEL BİLGİLER

XV. Yüzyıldan başlayarak Türk Divan Edebiyatı nesir geleneği içinde yer alan Tarih-i Kırk Vezir, biçim ve içerik yönlerinden Hint, Arap ve İran kaynaklarına dek uzandığı söylenebilir. Hikâyelerin yazarı ve çevirenleri konusunda bugüne kadar yapılan çeşitli araştırmalardan kesin bir sonuç alınamamıştır. Mevcut yazma nüshalarda yapılan incelemelerde yazar-çeviren olarak Ahmed-i Mısri ve Şeyhzade adları karşımıza çıkmaktadır. (Kızıltan, 1991: 79). Eser padişahların başlarından geçen olayları anlatarak ülkeyi yöneten kişilere ders verme amacı taşır.

Tarih-i Kırk Vezir yurt içinde ve yurt dışında pek çok nüshası bulunur. Mübeccel Kızıltan, doktora tezinde yurt içinde on iki, yurt dışında ise altmış yazma nüshasının tespit edildiğini belirtir. Üzerinde çalıştığımız nüsha, İBB Atatürk Kitaplığı'nda bulunmakta olup Emniyet Kütüphanesi tarafından Matbaa-i EbuZZiya'da Hicri 1329 (M. 1911) yılında bastırılmıştır. Eser 261 sayfadan oluşmaktadır. Çalışmamız, bu eserin ilk 126 sayfası üzerine kurulmuştur. Satır sayısı genellikle 23 olup 22 satırlı sayfalarda mevcuttur. Eser her ne kadar 1911 yılında bastırılmış olsa da, 15.yy Eski Anadolu Türkçesi dönemi dil özelliklerini taşımaktadır. Çevriyazıda buna dikkat edilerek okumalarımız yapılmıştır.

Vezirler ve hatun ileri sürdükleri hikâyeleri desteklemek amacıyla öğüt verirken ayet ve hadislerden yararlanmışlardır. Vezirler şahın hatuna inanmamasını, kadınların sözlerine güvenilmemesi gerektiğini ve iyice düşünmeden karar vermemesi gerektiğini şaha anlatırken, hatunda oğlanlara güven olmayacağı konusunda şaha hikâye anlatırken ayet ve hadislerden yararlanılmıştır. Metnimizde bu ayet ve hadisler Arap harfleriyle okunuşu verildikten sonra dipnotta çevirileri verilmiştir.

Erba' ine seneten yetihüne fi' -arđi: Kırk yıl (haram kılınmıştır. Bu süre içinde) yeryüzünde şaşkın şaşkın dönüp dolaşacaklar. Maide 26/5.

Ayrıca eserin öğüt bölümlerinde çok fazla atasözü kullanılmıştır. Atasözlerinden bazıları o dönemde kalıplaşmadığı için metinde atasözü izlenimi uyandırmamaktadır.

Le-ğad rabbeytü cerven tūlen dehren, fe-lemmā şāre kelben ğazze ricli: Ömrümü zenginleştirsün diye bir köpek eniği eğitdim. Öyle ki, köpek olunca ayağımı ısırды.

1.2. ÇERÇEVE HİKÂYE

Tarih-i Kırk Vezir, çerçeve hikâyesi şöyledir: Acem memleketinde yaşayan Şah-ı Hafikeyn adlı bir padişah vardır. İyiliği, adaletli ve yetenekli olmasından dolayı Allah ona güzel bir oğul verir. Oğlanın güzelliğine ve yeteneğine herkes hayrandır. Yazı yazmak, ok atmak, suda yüzmek gibi hünerleri vardır. Bundan dolayı oğlu tüm halkın dilindedir. Şah oğlunu yanından ayırmak istemez. Oğlanın annesi Çin güzellerinden biridir. Şah karısının ani ölümünden sonra bir sultanın kızıyla evlenir. Aradan bir süre geçtikten sonra karısı genç şehzadeye âşık olur. Şehzade yıldız, heyet, hikmet ve hendese ilimlerini bir üstattan öğrenmektedir. Bir gün Üstat şehzadenin talihine bakar ve şehzade için kırk gün süren bir tehlike görür. Şehzadeye bu süre bitinceye kadar konuşmamasını öğütler. Üstat şehzadeyi şaha gönderir ve kendisi daha sonra saklanır. Şehzade babasının sorduğu soruları cevapsız bırakır. Şah oğlunun bir derdi olduğunu düşünür ve derdini unutması için onu hatunun yanına gönderir.

Hatun şehzadeyle yalnız kaldıklarında ona aşkını itiraf eder. Şahı zehirleyeceğini söyler. Şehzadenin tahta geçtikten sonra kendisini ülkesine göndermesini, ardından adamlar gönderip yanındakileri öldürtmesini, herkesin hatunun da öldüğüne inanacaklarını, daha sonra onu yanına cariye diye satın almasını öğütler. Şehzade hatuna cevap vermeyince hatunun sabrı taşar ve şehzadeyi öpmek ister. Şehzadenin itmesiyle ağzı kanar. Hatun Şahın yanına gidip şehzadenin kendisine saldırdığını söyler. Babasının tahtında gözü olduğuna dair iftira atar. Şahı oğlunu öldürtmesi için ikna eder.

Şahın kararını duyan kırk veziri şehzadeyi bağışlatmak için her gün sırayla bir hikâye anlatır. Kırk gün boyunca şahı ikna etmeye çalışırlar. Anlattıkları hikâyelerde kadınların düzenbaz ve hilekâr olduklarını onlara güvenilmemesi gerektiğini kanıtlarlar. Hatunda oğlanı öldürtmek için kırk gece boyunca şaha hikâyeler anlatarak oğlanlara güvenmenin hata olduğunu kanıtlamaya çalışır.

Şahın şehzadeyi öldürtmeye karar verdiği bir gün, şehzadenin üstadı ortaya çıkar, kırk günün dolduğunu söyler. Şehzade başından geçenleri Şaha anlatır. Birkaç cariyenin tanıklığıyla da şehzadenin suçsuzluğu kanıtlanır. Hatun, Şahın buyruğuyla bir aygırın kuyruğuna saçlarından bağlanır. Aygır kamçılanıp sahraya salıverilir, hatun parçalanarak ölür.

1.3. TARİH-İ KIRK VEZİR ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Tarih-i Kırk Vezir üzerine şimdiye kadar farklı bilim insanları tarafından çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar sırasıyla şu şekildedir;

E.J.W. Gibb (1886). *The History Of Forty Vezirs Or The Story Of The Forty Morns And Eves*. George Redway, London.

İstanbul'da basılmış tarihsiz bir metin esas alınarak yapılan İngilizce çeviridir.

W. Herbert, Duda (1930). *Die Sprache Der Qyrq Vezir-Erzählungen*. Verlag Von Eduard Preiffer. Leipzig.

Kırk Vezir hikâyeleri üzerine yapılmış gramer çalışmasıdır.

Gürer, Gülsevin (1985). *Kırk Vezir Hikâyeleri*. Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi. İstanbul: 23-28 Eylül 1985. Tebliğler I, Türk Dili, c. I. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Araştırma Merkezi. Edebiyat Fakültesi Basımevi. İstanbul.

Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi İsmail Saib I 4230'lu nüshaya bakılarak yapılan gramer çalışmasıdır.

Mübeccel, Kızıltan (1991). *Kırk Vezir Hikâyeleri (İnceleme, Metin, Dizin, Kaynakça)* I,II. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.

British Library, Add 7892'de kayıtlı nüsha esas alınarak hazırlanan doktora tezidir.

Aziz, Birinci (2012). *Kırk Vezir Hikâyeleri (İnceleme-Metin-Sözlük)* I,II, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan 1081 numarada kayıtlı nüsha esas alınmıştır. İnceleme, metin ve sözlük bölümlerinden oluşmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

Bu bölümde eserin imla özellikleri, ses bilgisi ve şekil bilgisi dönemin dil özelliklerine göre incelenmiştir.

2.1 İMLÂ (YAZIM) ÖZELLİKLERİ

İmlâ, bir dilin söz varlığını o dilde yürürlükte olan ses, şekil, köken vb. kurallara uygun olarak yazıya geçirme, dildeki sözleri kurallarına uygun olarak yazma şeklinde tanımlanmaktadır. (Korkmaz, 2010:130). İncelediğimiz eser mensur bir eserdir. Metin harekesiz ve matbu haldedir. Eser yazıldığı döneminin imla özelliklerini yansıtmaktadır.

Bu bölümde eserin tespit edilen imlâ özellikleri ünlüler ve ünsüzler olarak iki ana başlıkta açıklanmıştır. Verilen örneklerin daha iyi anlaşılması için örnekler hem Latin harfleri hem de orijinal metindeki gibi Arap harfleriyle birlikte verilmiştir.

2.1.1.Ünlülerin Yazımı

Uzun ünlüler söyleyiş ve yazılış bakımından bir standarta sahip değildir. Metnin transkripsiyonu yapılırken bugünkü Türk lehçe ve şivelerinin birçoğunda uzun ünlü olmadığından dolayı ünlü uzunlukları gösterilmemiştir.

2.1.1.1. /a/ Ünlüsünün Yazımı

Ön seste

Kelime başında /a/ ünlüsünün yazımında çoğunlukla elif (ا) bazen de medli elif (آ) kullanılmıştır.

analığına آنالغنه 17/1

anı أنى 17/8

açdı آچدى 45/22

İç seste

Metinde iç seslerde /a/ ünlüsü elif (ا), güzel he (ه) ya da hiçbir işaret kullanılmadan gösterilmiştir.

ama اما 46/12

atardı آتاردى 90/23

ağşama اخشاما 55/21

başında باشندا 105/8

saña سكا 41/3

olmağa اولمغه 34/4

Son seste

Sözcük sonunda /a/ ünlüsü elif (ا) ile ya da güzel he (ه) ile gösterilmiştir

olmasına اولماسنه 118/5

ana انا 20/13

2.1.1.2. /e/ Ünlüsünün Yazımı

Ön seste

/e/ ünlüsü ön seste sadece elif (ا) ile gösterilmiştir.

eyitdi انتدى 47/14

evladın اولادك 26/15

eyü ابو 17/3

İç seste

Türkçe kelimelerde ortada /e/ ünlüsü he (ه) ile gösterilmiştir

söyleyeyim سويليه يم 20/4

Son seste

Kelime sonunda /e/ ünlüsü s he (ه) ile gösterilmiştir.

sözime سوزيمه 57/22

2.1.1.3. /ı/ ve /i/ Ünlülerinin Yazımı

Ön seste

Türkçe kelimelerde, kelime başında bu ünlülerin yazımında genellikle elif ye (ى) kullanılmıştır.

ikinci اىكنجى 28/11

içerü اچرو 112/4

İç seste

İç seslerde bazen ye (ى), bazen de esre ile gösterilmiştir.

gice كيجه 16/3

diri 36/12

Son seste

Son seslerde /ı/, /i/ ünlüleri ye (ی) gösterilmiştir.

eyledi ایلدی 38/17

oğlını اعلکی 84/23

señi سکی 91/17

2.1.1.4. /o/, /ö/, /u/, /ü/ Ünlülerinin Yazımı

Ön seste

Bu ünlüler, ön seste çoğunlukla elif vav (ا و) ile yazılmışlardır:

oturanlar اوتورانلر 86/19

oğlaña اوغلاکه 87/20

öldürmek اولدورمک 19/4

İç seste

İç seslerde çoğunlukla vav (و) ile yazılmıştır:

altūn التون 36/11

ḥātūn خاتون 37/11

Son seste

Son seslerde bu ünlüler çoğunlukla vav (و) ile gösterilmiş:

sevgülü سوكلو 1/16

kıymetlü قيمتلو 53/1

2.1.2. Ünsüzlerin Yazımı

Ünsüzlerin yazımında düzensizlik gösterenleri verdik. Eser, ders vermek amacıyla yazıldığından dolayı edebi bir kaygı güdülmeden kaleme alınmıştır. Bu sebepten ötürü ünsüzlerin yazımında birtakım düzensizlikler mevcuttur.

2.1.2.1. /b/ ve /p/ Ünsüzlerinin Yazımı

Bu harflerin yazılışında /p/ için (پ), // için (ب) kullanılmıştır.

berekātiyla برکاتيله 20/13

pervām پروام 67/15

2.1.2.2. /c/ ve /ç/ Ünsüzlerinin Yazımı

Ünsüzü (ج) ile /ç/ ünsüzü de (چ) ile yazılmıştır.

çiçek چيچك 94/4

cerrāḥ راخت 40/20

cerāḥat جراخت 66/15

2.1.2.3 /t/ ve /d/ Ünsüzlerinin Yazımı

Eski Anadolu Türkçesinde kalın sıradan ünlülü kelimelerin ön seslerinde bulunan ve daha /d/ ye dönmemiş olan /t/ ler metnimizde genellikle tı /t/ ile yazılmıştır.

toğuz طقوز 31/9

toprak طوپرق 35/7

toyurmaz طيورماز 35/13

Metnimizde ince ünlülü kelimelerde dal /د / kullanıldığı görülmektedir.

dirhem ديرهم 31/3

2.1.2.4. /k/ ve /g/ Ünsüzlerinin Yazımı

Metinde bazı kelimelerde iç seste k>ğ tonlulaşması görülmektedir:

Kelime sonunda “k” sesi, bazen “ğ” ile yazılmıştır:

ayağ: ayağıma اياغمه 17/5

parmağ: parmağına پرمقنه 22/4

toprak: toprağı طوپرغى 54/11

“ akşam” kelimesi iç seste “k” ünsüzünün, ses değişimine uğrayarak /ḡ/ (خ) olduğu görülmektedir:

aḡşām اخشام 16/18

2.2. SES BİLGİSİ (FONETİK)

İncelememizin bu bölümünde ses bilgisi, ünlüler ve ünsüzler başlığı altında incelenmiştir.

2.2.1. Ünlüler

Eserimizde 12 adet ünlü tespit edilmiştir. Tespit edilen ünlüler sırasıyla şunlardır:

a, ā, e, ı, ī, i, ī, o, ö, u, ū, ü

2.2.1.1. Ünlü Değişmeleri

Kelimelerin köklerinde veya kelimelere getirilen eklerde farklı sebeplerden ötürü ünlü değişmeleri görülmektedir. Görülen bu değişmeler kelime bünyesindeki seslerin birbirini etkilemeleri ile görülür (Duman, 1995: 174). Metnimizde görülen ünlü değişmeleri aşağıdaki gibidir.

/i/-/e/ Değişmesi: Türkçede sekiz temel ünlünün yanında karma ünlü diye adlandırılan bir kapalı /e/ sesi vardır (Deny, 2000: 46). Metinde /i/ ve /e/ seslerinin kullanımında hem bir karışıklık hem de günümüz kullanımlarından farklılıklar göze çarpmaktadır. Bugün /i/'li kullanılan bazı kelimelerin /e/'li gösterilmesi, metinde /e/'li kullanılan bazı kelimelerin bugün /i/'li yazılması veya aynı kelimenin hem /i/'li hem de /e/'li yazılmıştır metnin e-i değişimi bakımından standartlaşmadığını göstermektedir.

Aşağıda örneklerini vermeye çalıştığımız kapalı /e/ meselesi metinde karışık bir görünüm arz etmektedir. Bu mesele aşağıdaki başlıklara göre tasnif edilip örneklendirilmiştir.

a. Metinde “i” ile yazılıp bugün “e” şeklinde telaffuz edilen kelimeler

çikürdek:

Çikürdeki çıkmış üzüm 25/4.

di-:

Zirā iki nesne adamıñ mühekkidür *d*mişler 28/11

Meşveret iyleye ve *d*mişler 43/4

Zirā insān isyāndan ‘ibāretdir *d*mişlerdir 69/6

gice:

Bir kaç *gice* cāriyelere yakınlık 15/18-19

Gidüp ol *gice* eve gelmedi 22/13

Ama her *gice* bir kız oğlan kız götürüñ 125/5

Bu rü'yâyı bu *gice* gördüm 106/23

girü:

Oğlan ile girü dönüp 54/13

Çün şāh *girü* dönüp saraya geldi 71/21

Libāslar ile şabr idüp, girü gönderdi 75/18-19

iriş-:

İriştim ve saña haber virdim 20/23

Ḥaddine irişmiş. 40/19

Benim 'ömrüm āḫire irişmişdir 79/11

it-:

Taḥşil *itmekde* 17/13

Şāhitler şehādet *itdiklerinden* 30/6

Mü'min ḫayr *itmek* dilese 101/1

Ben seniñ söziñi red *itmek* 97/17

idin-:

Ben vefāt *idince* bana ne yapacaksınız 35/17

Evlād *idindigine* peşimān oldı 61/21

itdür-:

Ḥazır *itdürüp* bu yeni orduyu fermān itdi 42/7

yi-:

Vardı ki birin ḫoparup yiye 111/22

Ṭağda yemiş bulup yiyeler 112/20

Bir aşcı varalım ṭa'ām alalım yiyelim 121/17

Sen daḫı her *yidigiñde* bāl yāğ *yi* 79/15

yidi:

Vaḳti ki yidi yaşına başdı 60/9.

yir:

Anuñ yirine 30/10

Nāhāk yire lesker kırdıra 43/1-2

yil:

Baḳdılar ki ol cevāhir yerinde *yiller* eser 73/7

yitiş-:

Seniñ kerāmetiñ saña *yitişür* 97/15

Şeytān: “imā ile it baña yitişür 100/15

yitmiş:

Parmağına baқа *yitmiş* iki dürlü mekr ve hile düze 22/4

vir-:

Eger şāh ızın *virir* ise naql u beyān ideyim 27/19

Baki şāh aña göre nizām *virün* 28/16

Bābāsı destür *viridi* 53/8

b. Metinde /e/ ile yazılıp bugün /i/ şeklinde telaffuz edilen kelimeler

eyü<edgü:

Bir avuç dil virmek *eyüdür* 67/1

Biñ altundan *eyüdür* 85/2

Böyle oğul senden soñra ḳalmaḳdan ḳalmamaḳ *eyüdür.* 90/2

Zirā haḳ ‘ indinde *eyü* ḳul oldığıñı bildim 96/22.

c. Metinde hem /i/’li hem de /e/’li şekilde kullanılan kelimeler

yir/yer:

Şehzāde *yerine* pādişāh oldı 114/11

Yerlü *yerinde* koyup 30/3
Anuñ *yirine* 30/10
Nāhāk *yire* lesker kırdıra 43/1-2

yidi/yedi:

Vaḳti ki *yidi* yaşına baṣdı 60/9
Yedinci vezir 62/13

ye-/yi-:

Her sā‘ at *yemek yeme* 82/18
Ġayrılarımız bu ‘alim daḡı başḡasınıñ *yimesinden* kendüsi *yemek* evlādır 61/6
Vardı ki birin ḡoparup *yiye* 111/22

-o/u ve ö/ü Deġişmesi:

Arap alfabesinin kullanıldığı dönemlerde yuvarlak ünlüler vav (و) harfi ve ötre (ؤ) işaretiyle karşılanmaktaydı. Dolayısıyla metinlerde hangi ünlünün dar-yuvarlak hangi ünlünün geniş-yuvarlak olduğu tespit edilememektedir. Metnimizde dar-yuvarlak ve geniş-yuvarlak meselesini doğru tespit edebilmek için kelime içerisinde harfe yakın olan diġer seslerin durumunu dikkate alarak okumamızı yaptık.

- Dar-yuvarlak ünlülü (u/ü) olarak tespit edilen kelimeler

bulur 67/9,
uzunluġı 44/11,
bunun 36/1.

-Geniş-yuvarlak ünlülü (u/ü) olarak tespit edilen kelimeler

bozılup 41/7
böyle 118-5
boġazına 81/15
dögerek 19/3
dönmege16/9
gögsi 54/2
döşek 75/8

boynunu 76/13

öldi 18/19

-u>ı, ü>i, u>i Değişmesi:

Eski Türkçede dar yuvarlak ünlü ile yazılmış bazı kelimelerin metinde düz-dar ünlüyle yazıldığı görülmektedir.

uçun>içün:

göndermek için 15/4

görmediği için 20/15

öğretmek için 60/11

bizim için 117/4

büt->bit:

düşman işi hile ile biter 39/4

işini bitüre 83/23

yüz biñ asker bitüremez 39/5

işini bitüre 83/23

tüb>dib:

dibine 53/13

Eski Türkçe metinlerinde /u/ şeklinde kullanılan bazı kelimeler metinde de /u/ şeklinde, bugün ise /ı/ şekliyle kullanılmaktadır.

altün 86/5

Bazı kelimeler bugün /i/ sesiyle karşılanırken kelime metinde Eski Türkçedeki kullanımıyla /ü/ şekliyle yer almaktadır.

eyü 89/10

kendü 37/10

-ı>u Değişmesi:

Eski Türkçede /ı/ ünlüsüyle kullanılan bazı kelimeler metinde /u/ ünlüsüyle kullanılmıştır.

ET şarıp>şarup 89/8

-i>ü Değişmesi.

hālümüze 35/13

- a>e Değişmesi

“ayıt-” kelimesinin ön sesindeki -a sesinin incelmesi ile oluşmuştur.

eyitdi 58/2

-ö>ü Değişmesi

Bu ses değişimi metnimizde yürü- fiilinde tespit edilmiştir. Bu fiil Eski Türkçede yorı- şeklinde kullanılmıştır.

ol kavım-i ‘ādd üzerine *yürüdü* 44/5

-o>u Değişmesi

Bu ses değişimi metnimizde bir kelimedede tespit edilmiştir. Günümüz Türkiye Türkçesinde de *yukarı* kelimesi Eski Türkçede *yokkaru* şeklinde kullanılmaktaydı.

ET yokkaru>yukarı:

“yukarı” kırk arşun dağı yukarı şıçrayup ‘aşā ile ‘Uc’un topuğundan urdı. 44/12/13.

2.2.1.2. Ünlü Türemesi

Bu ses olayı kelime ortasında ve yabancı kelimelerde görülmektedir. Ancak kelime başında tespit ettiğimiz bir örnek vardır.

hayr>hayırdır 70/10, 90/2

2.2.1.3. Ünlü Düşmesi

Türkçenin tarihî gelişimi içerisinde orta hece ünlüsünün vurgusunu kaybettiği için düştüğü görülmüştür. Bu düşme bazen kelimenin bünyesinde bazen de ekte meydana gelmektedir (Timurtaş, 1994: 40). Metinde tespit ettiğimiz ünlü düşmelerinden bazıları şunlardır:

benize-:

benzer 34/9

biribiri:

birbirine 38/4

boyun:

boynını 49/11, 55/5

içün:

içün 15/4

ile:

bizimle 43/21

hüblarla 35/9

oğul:

oğlan 1/11

üzere:

üzre 75/8

-i fiili ile yapılan şekillerde çoğunlukla fiilin düşmüş hali kullanılırken bazen de düşmemiş hali metinde kullanılmaktadır.

imiş:

zāde imiş 48/19

gerçek imiş 35/13

elenmiş 35/19

itmiş 29/3

iken:

ider iken 1/6

iderken 15/20

giderken 40/18

ise:

var ise 18/14

çıkılmaz ise 61/14

gelürse 69/3

gitmezse 107/2

2.2.1.4. Birleşme/Kaynaşma

Türkçede kelime köklerinde iki ünlü yanyana bulunamayacağı için sonu ünlüyle biten bir kelimeye ünlüyle başlayan başka bir kelime veya bir ek geldiğinde ünlülerden biri düşer ve bir kaynaşma olur (Demirtaş, 2009: 51). Metinde bu ses olayı şu kelimelerde tespit edilmiştir.

bile<birle<bir+ile:

Benim dağı başım bile gider 72/7

Tā şāh bile ‘avrat elinden ve mekrinden feriştehler kurtulmadı 121/1-2

böyle<bu+öyle:

‘Ömründe *böyle* kız görmemiş 74/2

Vallah bābāmız bize böyle vaşiyet eyledi 80/2-3

kimesne<kim+ise+ne:

Benim oğlumu kimesne ura 18/9

Zulm eyler ise cā’iz görüp kimesne bir şey dimeye 28/20

kimse<kim+ise:

Kimsenüñ ‘avratları ve oğlanları elinden hālaş olmazdı 18/21

Padişāhlar nasıl kimseyi vezir itmek gerekdür?” 33/8-9

İçerü giren kimseniñ üzerine birağa 53/16

nesne<ne+ise+ne:

İmdi gözi bir avuç toprağdan gayri *nesne* toyurmaz 35/12-13

Şāh dağı kâğıdı açdı gördi ki bir *nesne* yoğdur 106/7-8

nere<ne+ara:

her nereye sefer eylesem fetḥ iderdim 54/4

nitekim<ne+tek+kim:

Nitekim Resūl ‘aleyhi’s-selām buyurur 31/1

Nitekim bir kiřiniñ elini kesmişler ses çıkarmamış 72/8

Nitekim bir begiñ bir yigit emekdarı olup kendüye hıdmet iderdi. 64/18-19

şol<şu+ol:

şol/kimseye itmek gerekdir ki añda iki ḥaşlet ola 33/9-10

şol/dülbendi şarar 106/15

şöyle<şu+eyle:

şöyle oldı ki ol gice bunlar ‘avrat katında yatdılar 119/23.

2.2.1.5. Ünlü Uyumu

Artlık-Önlük Uyumu: Türkçenin tüm devrelerinde olduğu gibi bu dönem metinlerinde de artlık-önlük uyumu istisna ekler dışında sağlamdır. Dil uyumu da denilen artlık-önlük uyumu, Türkçenin tarihî devrelerinden beri belirgin ses özelliğidir (Develi, 1995a: 48). Bu dönem metinlerinde Arapça ve Farsça kelimeler uyuma benzeşme yoluyla girmiştir.

-ki Aitlik Eki: Bu ek günümüzde uyum dışındadır.

evvelki 28/11

-ken Zarf-Fiil Eki: -ken zarf-fiil eki günümüzde de kalınlık-incelik uyumu dışında kalan bir ektir. Eki tek şekilli ve ünlüsü ince olduğu için kalın ünlülü bir sözcüğe eklendiğinde kalınlık-incelik bakımından bir uyumsuzluğa neden olmaktadır.

giderken 40/17-18

iderken 15/20

geçerken 56/13

Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu: Düzlük-yuvarlak uyumu; bir kelimedede düz ünlüden sonra düz (a, e, ı, i) yuvarlak ünlüden sonra ise yuvarlak-dar (u, ü) veya düz-geniş (a, e) ünlünün gelmesidir.(Buran, 2015:106). Türkçenin ilk dönemlerinden beri kurallı bir şekilde gelişmesini tamamlamamış olan düzlük-yuvarlaklık uyumu metinde de sağlam değildir.

Metinde uyuma girmeyen kelimelerin bazıları şunlardır.

içün 15/4

eyüce 63/2

gözi 35/7

kendü 37/10

idüp 37/12

Metnimizde ünlülerin türlü sebeplerle yuvarlaklaştığı tespit edilmiştir. Bunlar şu şekilde tasnif edilmiştir.

- Kelimelerde yuvarlaklaşma

/g/, /ğ/ Seslerinin düşmesi sebebiyle

Eski Türkçe döneminden sonra kelime sonlarında bulunan /ğ/ ve /g/ sesleri Eski Anadolu Türkçesi döneminde düşmüştür. Bu sesler düşerken de kendilerinden önce gelen ünlüleri yuvarlaklaştırmışlardır (Timurtaş, 1994: 28).

şarup 19/2

/g ve /ğ/ sesleri düştüğü halde bazı kelimeleri düz ünlü ile metinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

katı<katığ:

Ayağına *katı* bir nesne tokundu 85/6

acı<acığ:

Cân acısı böyledir 20/5

Cıger acısıyla helâk oldu 123/21

/m/, /p/ ve /v/ Dudak ünsüzleri sebebiyle

Dudak ünsüzleri olan /m/, /p/, /v/ seslerinin yuvarlaklaştırıcı etkisi bulunmaktadır. Bu sesler, yanındaki ünlülerin oluşumunu kendi kendi boğumlanmalarına benzeterek bu ünlüleri yuvarlaklaştırır. (Develi, 1995a:133).

demür<temir:

Bir kimesneyi demür ālāt-ıla urup öldürse, anuñ yirine anı kışāş itmek gerekdür. 30/10-11.

Yuvarlak ünlülü bazı yapım ekleri sebebiyle

Yuvarlak ünlülü bu ekler –uk, –ük, ve –ğaru, –gerü ekleridir. Bu eklerin bünyelerindeki yuvarlak ünlüler sözcüklerin dudak uyumuna bağlanmasına neden olmuştur. Bu sözcüklerin bazıları şunlardır:

-uq, ük: Fiildem İsim Yapma Eki

eksük:

Yanıdan eksük oldu 50/17

Sen şāğ olıcaq siz oğlan eksük olmaz 125/17-18

-ğaru, -gerü: Yön Gösterme Hali Eki

içerü:

Fi'l-ḥāl içerü girdiler 16/7

Andan daḥı içerü girdiler 112/4

ilerü:

İlerü gelüp eyitdi 123/2

Bunlar daḥı ilerü vardılar 53/18

Bir Sebebe Bağlı Olmadan Yuvarlak Ünlü Taşıyan Kelimeler

altün: .

Alā altundan bir dinar olsa ve gümüşden on dirhem ola kaçan bu denli hırsızlık itse şāğ elini bileginden kesmek gerek 31/2-3-4

karşu:

Zayıf şāh naçar olup karşu vardu 40/22-23

kendü:

Ah idüp oğlanı zindāna gönderdi ve kendü şükre gitti. 37/9-10

girü:

Oğlan ile girü dönüp evlerine gelüp 'ıyş u 'işrete meşğül oldılar 54/13-14

-Eklerde yuvarlaklaşma

-Eski Türkçede yuvarlak ünlülü olup bu özelliğini kısmen kaybetmiş ekler sebebiyle:

-up, -üp: Zarf-Fiil Ekleri

Ekin ünlüsü metinde hep yuvarlak şekilde kullanılmıştır.

qoyup 30/3

idüp 54/15

virüp 16/15

girüp 26b-19

itdürüp 83/18

-duq, -dük: Sıfat-Fiil Eki

Ek, hem Eski Türkçede hem de Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserlerinde hep yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır (Ergin, 1997: 387). Metinde de bu özellik korunmuştur.

itdüklerinden 30/7

olduğunu 16/7

eyledükde 21/7

didükleri 35/13

-dur, -dür: Faktitif Eki

Ek, hem Eski Türkçe döneminde hem de Eski Anadolu Türkçesi döneminde yuvarlak ünlülü bir kullanıma sahiptir. Ek dönem metinlerinin aksine hep be (ب) harfi ile yazılmıştır.

qıldurup 26/20

öldürüp 20/16

döndürüp 120b-15

-ur, -ür-: Faktitif Eki

Ekin ünlüsü Eski Türkçe döneminde olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesi döneminde de yuvarlak şekliyle metinde tespit edilmiştir.

öldürüp 20/16

getürüp 22/14

yaturup 35/18

-sunlar: Emir 3. Şahıs Eki

çıksunlar 31/16

dursunlar 39/17

tutsunlar 61/20

-dur, -dür: Bildirme Eki

Bildirme eki Eski Türkçede *turur* şeklinde bulunurdu. Eski Anadolu Türkçesi döneminde ise ekleşerek *-dur, -dür* şeklini almıştır. Metnimizde de tüm örneklerde *d*'li şekilde kullanılmıştır.

eyüdür 67/1

degildür 37/17

dördür 42/21

Metinde sadece bir yerde ekleşmemiş arkaik örneği tespit edilmiştir.

şusuz dururdu 17/18-19

-Ünlüsü sonradan yuvarlaklaşmış ekler sebebiyle:

/m/ dudak ünsüzü sebebiyle ek yuvarlak ünlülü şekliyle metinde tespit edilmiştir.

-um, -üm, -umuz, -ümüz: İyelik 1. Şahıs Ekleri

-üm

sözüm 20/4

bileydüm 20/5

öldürürüm 91/20

-ümüz

halümüzze 35/13

üçümüzze 73/8

-uñ, -üñ: İyelik 2. Şahıs Ekleri

Eski Türkçe döneminde uyuma tabi olan bu ek, Eski Anadolu Türkçesi dönemi metinlerinde yuvarlak ünlüye sahip olduğu için uyum dışında kalmıştır.

-uñ, -üñ

oğluñ 31/11

çatuña 35/9

umūruñ 42/23

-uñ, -üñ; -nuñ, -nüñ: İlgî Hâli Ekleri

Eski Türkçede düzlük-yuvarlaklık uyumuna tabi olan ek, Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlak ünlü ile kullanıldığı için uyum dışında kalmıştır.

-uñ, -üñ

sözinüñ 43/4

mülküñe 115/1

dikenüñ 20/20

hilesinüñ 22/5

-nuñ, -nüñ

anuñ 22/8

-lu, -lü; -suz, -süz İsimden İsim Yapma Ekleri

-lu, -lü:

Eski Türkçe döneminde şekillerini de tespit ettiğimiz ekin sonundaki /ğ/ ve /g/ seslerinin düşmesi sonucunda sestem önceki ünlü yuvarlaklaşmıştır.

başlu 113/4

dürlü 27/3

-suz, -süz:

“-suz, -süz” ekindeki ünlüler “-lu, -lü” ekinin etkisiyle benzeşme yoluyla yuvarlaklaşmıştır. Metinde de -lu, -lü ekinin olumsuz karşılığı olan ekin tespit edilen örneği:

susuz 17/18.

-dum, -düm: Bilinen Geçmiş Zaman Ekleri

Birinci teklik şahıs eki /m/ sesinin etkisiyle yuvarlak ünlülü kullanılmıştır.
bileydüm 20/5

virdüm 34/6

Aynı ek bazı yerlerde ise düz ünlüyle kullanılmıştır.

itdim 47/20 57/11, 88/20.

Bilinen geçmiş zaman üçüncü teklik şahıs ekinin ünlüsü -dı, -di şeklindedir.

düşdi 21/3

öldi 18/19

-uz, -üz; -vuz, -vüz Çokluk 1. Şahıs Eki

Metinde yuvarlak ünlülü sadece bir örneği tespit edilmiştir.
getürürüz 113/12.

-elüm: Çokluk 1. Şahıs Emir Eki

Ekin ünlüsü hep yuvarlak olduğu için düzlük yuvarlaklık uyumuna aykırılık gösteren eklerden biridir.

idelüm 22/5, 37/20, 51/23

-r, -ar, -er, ır, -ir, -ur, -ür Geniş Zaman Eki

olur 21/1

öldürme 20/10

eydür 51/23

gelür 52/7

görür 52/12

sürür 22/12

Metinde -r’li kullanım da mevcuttur.
dirler 52/6

-u, -ü: Fiilden İsim Yapma Eki

Eski Anadolu Türkçesinde yoğun bir şekilde kullanılan zarf-fiil eklerinden biridir.

diyü 19/16.

-Düz ünlülü ekler

-ı, -i: Yükleme Hâli

Eski Türkçede ek /ğ/, /g/ şeklindedir. Yardımcı ünlüsü de ses durumuna göre “-ı, -i, -u, -ü”dür. Batı Türkçesine geçerken /ğ/ ve /g/ sesleri düşmüştür. Ek fonksiyonunu düz olan yardımcı ünlülere bırakmıştır (Erdem, 2007: 51-52).

dilini 103/6

başını 20/12

acısını 20/8

-ı, -i: İyelik Eki

Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde düz ünlüyle karşılanan bu ekin yuvarlak ünlülü örnekleri de tespit edilmiştir.

boğaziña 81/15

yüzünde 69/14

-sı, -si: İyelik Eki

binasına 1/13

babasını 18/18

atasın 19/21

-lık, -lik, -luğ, -lük: İsimden İsim Yapma Eki

Ek, hem yuvarlak ünlülü olarak hem de düz ünlülü olarak Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu dönem metinlerinde ekin düz

ünlü şekilleri daha çok metinlerde ve metnimizde tespit edilmiştir (Gülsevin, 1997: 117).

açlık 82/19

şahlık 28/18

hırsızlık 31/3

erlik39/3

gecelikte 58/3

hainlik 68/18

-l-: Fiilden Fiil Yapım Eki

Eski Anadolu Türkçesi döneminde ekin çoğunlukla düz ünlü örnekleri vardır ve ek uyumun dışındadır. Ancak ek bazen uyuma girip geniş ünlü olarak da kullanılmaktadır (Gülsevin, 1997: 141). Ekin metindeki görünümü ise şöyledir:

şarılmış 56/13

yazılmış 107/13

yapılmışdır 112/5

Bazı örneklerde yuvarlak ünlüden sonra ek yine düz kullanılmıştır.

dökilüp 112/1

dök- fiiline gelen ekin yardımcı ünlüsü bazen düz bazen ise yuvarlak kullanılmıştır.

dökülüp 122/9

-n-: Fiilden Fiil Yapım Eki

Metinde genelde düz ünlü olarak kullanılan ekin bazı kelimelerde ise hem düz hem de yuvarlak ünlü kullanımları da tespit edilmiştir.

olunca 22/18

olunmuşdı 19/16

Bazı kelimelerin yardımcı ünlüsü hem düz hem de yuvarlak olarak metinde yer almıştır.

Olunur 70/19

olunmuşdı 19/16

-ş-: Fiilden Fiil Yapım Eki

Metinde ekin yardımcı ünlüsü düzdür.

yitişür 97/15

sevişürler 55/19

irişmiş 40/19

-dı, -di: Bilinen Geçmiş Zaman

Bilinen geçmiş zaman 3. Şahıs ekleri metinde düz ünlülü kullanılmıştır.

ıldılar 45/7

aldılar 60/7

oldılar 60/8

aldıysa 62/8

-miş, -miş: Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki

Ekin metindeki örnekleri dönem özelliklerini yansıtmaktadır. Ek, düz ünlülü kullanılmıştır.

itmişdür 30/20

dökülmüşdür 4/10

dimiş 112/13

eylemiş 54/9

gelmiş 94/21

-sın, sin: Teklik 2. Şahıs Eki

idersin 101/2

bilesin 49/4

-miş, -miş: Sıfat-Fiil Eki

yeñiden yerine gelmiş 94/21

meger   uc dağı seyre çıkmış idi 43/18

vâkf olmuş mudur 46/6

-ıcağ, -icek: Zarf-Fiil Eki

göricek 123/17

dicek 109/22

gelicek 68/14

-ınca, -ince: Zarf-Fiil Eki

Düz ünlülü olarak dönem eserlerinde kullanılan bu ek metinde de aynı özellikler ile kullanılmıştır.

kıymayınca 124/7

olmayınca 28/10

varınca 53/20

gelince 29/8

idince 35/17

2.2.2.Ünsüzler

Metinde 32 adet ünsüz tespit edilmiştir. bunlar sırasıyla şöyledir:

b, c, ç, d, đ, f, g, ğ, h, ĩ, ĵ, j, k, k̄, l, m, n, ñ, p, r, s, ş, t, t̄, v, y, z, z̄, ž, ž̄.

2.2.2.1. Ünsüz Değişimleri

k>ğ Değişimi: Eski Anadolu Türkçesinde baştaki /k/ ve /ğ/ sesleri karışık olarak bazen /k/'lı ve bazen de /ğ/'lı kullanılmıştır. k>ğ değişimini hece başında tespit ettiğimiz ve metinde çok sayıda kullanılan “dahı” kelimesi vardır.

tağı>dahı, 35/23, 54/15, 98/6.

ağşamda, 37/10, 55/21.

k>g Değişimi: Eski Türkçede bazı kelimelerin başındaki k'ler metnimizde ve bugün Türkiye Türkçesinde g'ye dönmüştür. Bu ses değişimi Türkiye Türkçesinde tam değildir. Kelime başında değişime uğramamış. Eski Türkçedeki gibi k'li kullanımlar da bulunmaktadır (Karaağaç, 2012:202). Metnimizde bu şekilde kullanılan kelimelerden bazıları şunlardır:

kişileriñ 101/23

kim 107/15

keseler 15/7

kimesne 21/16
kendü 37/10.

Kelime başında k>g değişikliği olduğunu düşündüğümüz ve bu bakış açısıyla okuduğumuz kelimelerden bazıları aşağıdaki gibidir.

geçmek 58/15
geçüp 18/19
gelmez 49/5
gerekdür 27/11
getürün 30/6
gice 65/15
görüp 36/15
gün 31/17
gibi 73/6
göz 35/12

ğ>v Değişimi: Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde yuvarlak ünlülerin etkisiyle ğ>v değişimi bazı kelimelerde görülebilmektedir. Metinde tespit ettiğimiz kelimeler aşağıdaki gibidir.

dögüp 20/7
dögüşe 109/10

g>y Değişimi: Eski Türkçe metinlerinde “yana” kelimesi tespit edilebilmektedir (Hacıeminoğlu, 1992: 211). “yana” kelimesi metinde “yine” olarak tespit edilmiştir. yine 113/2, 34/17, 37/13.

b>p Değişimi: Eski Anadolu Türkçesinde // ile başlayan bazı kelimeler Türkiye Türkçesinde /p/ sesi ile karşılanmaktadır. Metnimizde de bu özellik görülmektedir.

pişürsünler 26/6
parmğını 55/10
parmaklarını 80/21

v>f Değişimi: Divanü Lügat-it Türk'te uw- (Atalay, 1999: 703 C. IV) şeklinde geçen kelime “ufa-”dır. Metinde bu değişime esas olabilecek “ufa-” kelimesi tespit edilmiştir. Bu kelime hem metinde hem de günümüzde de /f/ sesiyle kullanılmaktadır.
ufağ 43/23

b>v Değişimi: Eski Türkçe döneminde /b/ ile başlayan kelimeler Eski Anadolu Türkçesi dönem metinlerinde /v/ye dönüşmüştür.

bar>var:

vardır 102/21

bar->var-:

varınca 53/20

varalım 86/5

bir->vir-:

viren 102/4

vireyim 114/1

virür 102/4

d>y Değişimi

ayır-<adır-

ayırmazdı 92/16

boy<bod:

boynını 49/11

eyü<edgü:

eyüdür 67/1

ķoy-<kod-:

ķoydular 41/8

t>d Değişimi: Eski Türkçe döneminde /t/ sesiyle karşılanan kelimeler sonraki dönem metinlerinde /d/ sesiyle karşılanmaya başlanmıştır. Eski Türkçe döneminde /t/'li kullanılan, metinde ise /d/ sesiyle karşılanan kelimeler şunlardır:

dağılup 74/17

dağı 42/2

degildir 29/10

deyüp 68/23

didi 88/2

dört 77/18

Metindeki bazı kelimeler, Eski Türkçe döneminde olduğu gibi /t/'lidir.

tağılup 80/12

tağ 44/6

tatlı 33/20

toğrılık 16/21

toğuz 31/8

toymdu 26/12

toymayan 63/11

2.2.2.2. Ünsüz Türemesi

/v/ Türemesi: Eski Türkçede ur- biçiminde kullanılan fiil metinde de ur- şeklinde bulunmaktadır.

urup 16/9.

/y/ Türemesi: Ünlü ile biten bir kelimeye yine ünlü ile başlayan bir ek veya edat getirildiğinde araya /y/ sesi girmektedir.

oğullarıyla 27/16

ihtiyārlarıyla 27/17

tahtıyla105/7

yyeler 112/20

eyleyüp 41/9

söziyle 26/22

/n/ Türemesi: “-ı, -i, -sı, -si” iyelik eklerinden sonra isim çekim ekleri geldiğinde araya yardımcı ses “n” getirilerek kullanılmaktadır.

birine 30/20

günahına 31/8

bārgāhına 68/3

başına 68/4

yanına 72/22

yirine 30/10

kollarına 36/6

Sıfatların ve zamirlerin kullanımında da /n/ türemesi görülmektedir.

anlarıñ 43/23

2.2.2.3. Ünsüz İkizleşmesi

Metinde ünsüz ikizleşmesi ile ilgili tespit ettiğimiz kelime aşağıdaki gibidir.

elig>elli, elli 45/6

2.2.2.4. Ünsüz Düşmesi

g/ğ Düşmesi: En az iki heceli kelimelerin sonundaki g/ğ’lar ile yapım ve çekim ekleri başındaki g ve ğ’lar Eski Anadolu Türkçesinde düşürülerek kullanılmıştır.

(Erdem, 2007: 67)

acı<acığ:

Acır 72/6

elli<ellig:

Elli 45/6

katı<katığ:

Katı 85/6

Aşağıdaki eklerde bulunan /g/ ve /ğ/ sesleri de düşmüştür.

Orta Hece /l/ Düşmesi: Metinde iki örnek tespit edilmiştir.

otur-<oltur-:

oturanlar 18/23

oturdu 77/19

getür-<keltür-:

getüren 21/10

getür 93/4

-y Düşmesi

ağaç<yığaç:

ağaçla 30/12

ağaçlar 111/22

2.2.2.5. Hece Yutulması

Metinde hece düşmesinin örneği olarak yoğun bir şekilde “turur”un ekleşmesiyle oluşmuş “dur, dür” bulunmaktadır.

çoğdur 117/6,

yoğdur 89/20

hiledür 39/3

degildür 37/17

eydür 37/22

terehhümdür 48/20

2.2.2.6. Ünsüz Benzeşmesi

İmlası kalıplaşmış ekler: Eski Anadolu Türkçesi döneminde bazı eklerin tonlu ünsüzlerle başlaması ünsüz uyumunu bozmuştur. Dolayısıyla uyum dışı kalan bu ekler tek şekilli olarak metinde tespit edilmiştir.

-dı, -di Görülen Geçmiş Zaman Eki

itdiler 55/20

öldi 18/29

didiler 29/7

-duğ, -dük Sıfat-Fiil Eki

olduğunu 16/7

itdüklerinden 30/7

olduk 41/3

-dur, -dür Fiilden Fiil Yapım Eki

kıldurup 26/20

itdürüp 42/17

öldürmek 19/4

öldüre 62/23

-dur, -dür Bildirme Eki

budur 48/10

çokdur 52/21

meşhurdur 71/11

bunuñdur 88/16

hayırludur 102/7

küçükdür 102/15

-da, -de Bulunma Hâli Eki

nāmında 103/2

hazīnemde 94/23

kıyāmetde 93/20

kapuda 94/5

-dan, -den Ayrılma Hâli Eki

sözinden 95/4

içmekden 94/2

şikārdan 95/13

2.2.2.7. Ünsüz Yumuşaması (Tonlulaşma)

Dilimizde p,ç,t,k seslerinden biriyle biten bir kelime ünlü ile başlayan bir ek aldığıında bu sesler yumuşayarak sırasıyla b,c,d,g seslerine dönüşür. Tonlulaşma, ünlülerin ünsüzlere etkisidir. Metinde tonlulaşma meydana gelen kelimelerden bazıları şunlardır:

-t/d

id-<it-:

Ḥātūn istiḳbāl idüp oṭurdılar 95/14

gid-<git-:

Ḳızı ḳoyup giderler 98/18

Gider 52/11

Gidüp 22/13

-ḳ/ğ

olduğı<olduḳ:

Pīr olduğı vaḳtı ve ḍarb doḳunduḳdan şoñra 2/1-2

‘alāmeti bu beşreler olduğı vaḳt ḥummā ve şudā‘ 96/3

ayağı<ayak:

Dalayup ayağıma yapuşur oldu 17/5

Her gün ayağıniñ baş parmağına baḳa yitmiş iki dürlü mekr ve ḥile düzer 22/3-4.

dudağı<dudak:

Dudağın at şanup ışırdı 122/11-12.

-k/g

itdüğ<itdük:

Ḳün şehzāde ḳazāya ne ḥāl ittüḡünü bildi 29/7-8.

kemüğü<kemük:

Şāh emr eyledi ol kemigi aldılar 123/12, ol kemigi şāh bir bıçāk şāpı yapırdı 123/13

köpüğü<köpük:

Of deyü köpege seviñdi. 122/13

-ç/c

gic<giç:

Amā her gice bir kız oğlan kız getirüñ 125/5

Bir gün ve bir gice aç ve şusuz dururdu 17/17-18

coğ<çoğ:

‘avratlarıñ mekr ve hilesinüñ hikāyeti çoğdur 22/4-5

Cenk günü saña ‘asker çoğdur 63/12

cık<çık:

Cenk gününde māl çıkarmak 65/15

Zirā ‘āşık ‘āşıkā şādık şādıkā hırsız hırsıza şāhib çıkar76/3

icerü<içerü:

İçerü giren kimseniñ üzerine bırağa 53/16

icinde<içinde:

İçinde bir nāmdar meyyit yatur 54/2

Sarāyñ içinde bir büyük evtā nağş eyledi 63/21

icün<içün:

Oğlının hükmiñi tecrübe içün, zindāndan üç kişi gönderdi 29/2

üç<üç:

Üç māh-peyker oğulları var idi 28/3

-p/b

kalbe<kalp:

Kaçan oğlanın kalbiñ yardılar 123/10-11

Kalbine düşer ise imān ve ma'rifet olur 51/11

Olup hulūş-ı kalb ile tevbe eyledim 97/19

dib<dip:

Kuyunun dibine inüp bir kilitlü kapu gördiler 53/13

2.3. ŞEKİL BİLGİSİ (MORFOLOJİ)

İncelememizde şekil bilgisi başlığında sözcük türleri, isim, zamir, sıfat, zarf, edat, bağlaç, fiil ve ünlem başlığı altında verilmiştir.

2.3.1. İsim

İncelememizde isim, Çokluk ekleri, İyelik ekleri, İsim tamlaması, Aitlik eki, Hal ekleri, İsimden isim yapma ekleri, Fiilden fiil yapma ekleri ve Soru eki olarak incelenmiştir.

2.3.1.1. Çokluk Ekleri

Çokluk eki, isimlere gelip çoğul anlamı bildiren ektir. Metinde tespit ettiğimiz çokluk ekleri +n , +lar, +ler ve +z'dir.

adamlar 15/6

yalancılar 22/1

ta'āmlar 26/12

ķumāşlar 87/20

ķayırlar 102/2

oğlan 1/10

göz 35/6

2.3.1.2. İyelik Ekleri

Bir nesnenin başka bir nesnenin sahibi olduğu, başka bir nesneye bağlı olduğu ya da başka bir nesnenin parçası olduğunu göstermek için ismin sonuna getirilen ek iyelik ekidir (Ergin, 2012:222).

Teklik 1.Şahıs

vezîrlerimden 78/22

‘ömrüm 79/11

şâhımuñ 27/7

Teklik 2. Şahıs

‘avratuñ 22/9

bölügüñe 86/3

mülküñe 115/1

Teklik 3. Şahıs:

Eski Türkçeden günümüze ek ünlüsü hep düz dardır.

başını 15/3

ayağınuñ 22/3

barmağınu 55/10

Çokluk 1. Şahıs:

Metinde bu ekin kullanımını sadece -ümüz şeklindedir.

itdügümüz 6/9

didüklerümüz 14/2

Çokluk 2. Şahıs:

namıñız 1/14

Çokluk 3. Şahıs

buyurmuşlar 1/9

adamlarını 16/1

du‘âcılar 29/5

iĳtidârları 60/2

eşvâplarını 59/13

2.3.1.3. İsim Tamlaması

İsim tamlamaları belirtili ve belirtisiz isim tamlaması olmak üzere ikiye ayrılır.

Belirtili İsim Tamlaması: Tamlayanın ilgi hâli, tamlananın ise iyelik eki alarak oluşturulan tamlama çeşididir.

ma^ç şūķunuñ ħapusına 74/10

köyünüñ ħapusına 75/5

ħal^ç eniñ ħapusında 111/11

umūrun ōnunu 43/2

ħuyunun ħapusunda 53/19

ħapusunun ħapusu 53/22

Belirtisiz İsim Tamlaması: Birinci unsurunda ilgi hâli eki bulunmayan tamlamaya belirtisiz isim tamlaması denir.

cān acısı 20/6

cān ħorķusu 21/

baş parmağına 22/3-4

ecel yaşdığına 35/16

2.3.1.4. Aitlik Eki

Aitlik eki isimlerin yalın hali ya da bulunma ve ilgi hallerinden sonra gelir (Karaağaç, 2012:477). Metnimizde aitlik eki, yalın ve bulunma hâl eklerinden sonra gelmiştir. İlgi hâli ekinden sonra gelmiş bir aitlik eki tespit edilmemiştir.

ħazinedeki 33/17

elindeki 109/10

gökdeki 119/1

evvelki 28/ 11

şimdiki 38/12.

2.3.1.5. Hâl Ekleri

Hâl ekleri ismin diğer kelimelerle mūnasebeti sırasında içinde bulunduğu durumlardır (Ergin, 2012: 226). Metnimizde tespit ettiğimiz hal ekleri bugün Türkiye Türkçesinde gördüğümüz şekilleriyle yer almaktadır.

Yalın hâl: Yalın hâl, isimlerin başka hiçbir unsura bağlı olmayan ve hiçbir hâl ekinin almamış şekilleridir. İsmın çokluk ve iyelik ekleri ile getirilmiş şekilleri de yalın hal sayılmaktadır (Korkmaz, 2010:238). Metinde tespit ettiğimiz yalın hâldeki kelimelerden bazıları şunlardır:

yılan 105/6

sebeb 71/16

ejderha 105/6

‘ilâc 125/16

kimyâ 54/10

Belirtme hâli eki: Belirtme durumu fiilde yapılan işin etki bakımından üzerine yüklendiği ismin durumudur. Belirtme hal ekini almış kelime bulunduğu cümlede belirtili nesnesidir. Belirtme hali ekli ve eksiz iki şekilde bulunabilir. Ekli belirtme durumunda olan kelime, cümlede belirtili nesnesi olur. Eksizinde ise bir belirsizlik vardır. Ancak özellikle belirtilmiş iyelik eklerinden sonra belirtme hali eki kullanılmadığı halde kelime cümlede belirtili nesnesi olabilmektedir (Buran, 1996:100)

Metnimizde tespit ettiğimiz belirtme hal ekleri genellikle Batı Türkçesinde kullanıldığı gibidir.

Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlıcada kullanılmaya devam eden +n belirtme hal eki metnimizde kullanılmıştır.

+ı, +i, +u, +ü:

divârını 63/22

kemâlini 71/1

oğlanı 95/12

‘ömrünü 121/3

+n:

işin 121/23

namâzın 120/20

eylemesin 15/1

İlgi hâli eki: Bir ismin başka bir isimle ilişkisi olduğunu gösteren durumdur (Karaağaç, 2012:334). İlgi hali eki, Eski Türkçede düz ve yuvarlak ünlülü olarak (-n, -iñ, -iñ, -uñ, -üñ, -niñ, -niñ, -nüñ) kullanılmakta iken Eski Anadolu Türkçesinde sadece yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır (Ergin, 2012:230). Metinde ekin düz ve yuvarlak şekilleri yer almış ve ek dudak uyumuna tamamen bağlanmıştır.

oğlunuñ 19/15

anuñ 21/4

melūnuñ 42/21

yağmurunuñ 51/9

kapunuñ 53/22

Yaklaşma hâli eki: Cümlede ve kelime gruplarında eylemin yöneldiği ve yaklaştığı varlığın adı yaklaşma çekimine girer. Bu ekin esas fonksiyonu yaklaşmadır (Karaağaç, 2012:337). Yaklaşma hali eki Eski Türkçede -ğa, -ge şeklinde iken Batı Türkçesine -a, -e olarak geçmiştir.

+a, +e:

ağlaşmağa 35/22

aşağa 36/15

kılıncına 60/23

kendüye 62/4

Bulunma hâli eki: Cümlede ve kelime gruplarında eylemin kendi içinde cereyan ettiğini ifade etmek üzere isim lokatif yani bulunma halinde bulunur (Ergin, 2012:234).

+da, +de:

gününde 62/17

içinde 54/2

üzerinde 54/1

ömründe 74/2

Ayrılma hâli eki: Cümlede ve kelime gruplarında fiilin gösterdiği oluş ve kılışın kendisinden uzaklaştığını ifade etmek için kullanılan isim durumudur (Korkmaz,

2010:60). Eski Türkçede bu ek ünsüz uyumuna bağlı değildir. Ekin *+tin*, *+tin*, *+din*, *+din* şekilleri bu dönemde kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinde ise *+dan*, *+den*, *+tan*, *+ten* şekillerinde kullanılmakta ve dudak uyumuna bağlıdır. Metnimizde ise ekin sadece *+dan*, *+den* şekilleri yer almakta ve ünsüz uyumuna bağlı değildir.

+dan, +den:

kızıdan 74/22

şāhdan 81/2

dervīşden 81/10

cevāhirden 69/16

vezīrden 78/16

Eşitlik hâli eki: Cümlede ve kelime gruplarında fiilin nasıl ve ne şekilde olduğunu ya da yapıldığını, fiilin oluş ya da yapılaş şeklini göstermek için isim eşitlik çekimine girer (Karaağaç, 2012:346). Metnimizde eşitlik hali *+ca* ve *+ce* ekleriyle yer almaktadır.

+ca, +ce:

mucībince 43/7

ortanca 75/16

varınca 53/20

kıymayınca 124/7

Nice 126/3, bu kelimedede kalıplaşmış olarak eşitlik hâl eki kullanılmaktadır.

Vasıta hâli eki: Eylemin birlikte yapıldığını belirtmek için kullanılan bir ektir. Vasıta hâl eki Eski Türkçede *+n*'dir (Gabain, 1988: 64). Eski Anadolu Türkçesinde asıl ek *+n* olmakla birlikte *+la*, ile edatının ekleşmesinde oluşan *+İla* ve *+birle* kullanılmıştır (İlhan, 2009: 71). Metnimizde ise vasıta hali eki *+n*, *+la* ve *+le* ekleriyle yer almaktadır.

+n: vasıta hâl eki kalıplaşmış şekilde karşımıza çıkmaktadır.

içün 45/14

+la, +le:

berekātiyla 20/13

ihtiyārlarıyla 27/17

ķuyruęuyla 100/15

niyāzıyla 116/22

ķılıcıyla 117/23

sebebiyle 20/9

Yön gösterme hâl eki: Fiildeki oluş ve kılışın yönünü göstermek için yönle ilgili yer ve zaman isimlerini yön gösterme durumuna sokan ektir (Korkmaz. 2010:245). Metnimizde bu ek +ra, +re, ve +aru, +erü şeklinde kullanılmıştır.

+aru, erü:

içerüye 112/2

tışaru 111/8

yuķaruya 86/10

+ra, -re:

taşradan 122/8

üzre 16/2

2.3.1.6. İsimden İsim Yapma Ekleri

İsim kök ve gövdelerine gelerek yeni isimler türeten eklerdir. Metinde tespit ettiğimiz isimden isim yapım ekleri ve örnek kullanımları şu şekildedir.

+an: Eski Türkçe döneminde çokluk eki olarak kullanılan bu ek zamanla işlevini yitirip yapım eki göreviyle kullanılmaya başlamıştır.

oğlancuklarıyla 108/21

+ar, +er, +şar, +şer: Bu ek sayılara eklenerek üleştirme anlamı katmaktadır.

ikişer 43/23

beşer 36/22

+cuķ, +cük:

oğlancuklarıyla 108/21

+de, +da: Çekim eki olmasına rağmen zaman bildiren isimlere gelerek onları zarf yapar.

günde 60/14

zamānda 8/10

+dan, +den: Ayrılma hal eki olmasına rağmen durum bildiren isimlere gelerek onları zarf yapar. Bu tür kullanımlarda ekin işlevi değişerek isimden isim yapma görevinde kullanılır.

şehirden 15/5

hazineden 28/18

+lak: isimden ve yansıma seslerden yeni isim türetir (Gülensoy, 2010:528)

gömlek 54/22

+kı +ki:

evvelki 28/11

hazinedeki 33/17

ellerindeki 79/4

gökdeki 119/1

+l: İsimden isim türetir

kızıl 103/13

+leyin: İsimlere gelip zaman anlamlı zarf yapar.

şabāhleyin 99/22

+lı, +li, +lu, +lü: İsimden sıfat yapan bu ekin ünlüsü çoğunlukla yuvarlak olmakla birlikte artık uyuma girmeye başladığı için ünlü düzleşmiştir.

ekşilice 69/22

başlı 113/4

tatlı 33/20

+lık, +lik, +luğ, +lük: Eklendiği kelimedenden yeni isimler türeten bir ektir. Türkçede eskiden beri kullanılan en işlek isimden isim yapma eklerinden biridir (Vural, Böler, 2012: 163).

doğruluk 16/21

galabalıklıkla 19/4

pazarlık 19/4

+ıncı, +inci, +uncı, +üncü: Sayılara gelerek sıra anlamı katar.

altıncı 55/6

üçüncü 39/14

+sız, +siz +suz, +süz: Eklendiği kelimeyi olumsuz sıfat yapar.

şusuz 17/18

fa^ç idesiz 20/20

imānsız 45/11

2.3.1.7. Fiilden İsim Yapma Ekleri

Fiil kök ya da gövdelerine gelerek onları isim yapan eklerdir. Bu ekler fiil köklerine, isimden yapılmış fiil gövdelerine ve fiilden yapılmış fiil gövdelerine eklenir (Ergin, 2012:184). Metinde tespit edebildiğimiz fiilden isim yapma ekleri şunlardır:

-a:

yaralarına 84/11

-ak:

kaçakçılık 39/20

-ü:

ölürse 56/1

-ıcı, -ici:

sevilicilerdir 49/16

güliciklerdir 55/14

biniciler 121/16

-k, -k:

döşek 75/8

-(u)k:

büyük 20/22

-gı:

sevgilü 117/7

-m:

ölüm 112/10

-ma, -me:

aķmasınıñ 8/9

basılması 12/4

deşilmese 13/6

dökülmesi 21/10

yarılmasınıñ 33/10

ağrımalarınıñ 36/4

-maķ, -mek:

çıkarmasına 125/3

olmak 37/17

şaçmaķ 105/9

itmek 105/17

-mur:

yağmurunuñ 51/9

-maz:

yaramaz 74/8

2.3.1.8. Soru Eki

İsimlerde soru *mu, mi, mu, mü* ekiyle gerçekleştirilir. İsimlere gelebilecek soru eki geldiği kelimedenden ayrı yazılır. Soru ekinden sonra gelen ekler, bu eke bitişik olarak yazılır.

rızâmsız mı alursın? 86/1.

bilurle bilmez beraber midir? 21/21.

2.3.2. Sıfat

İsimleri çeşitli yönlerden niteleyen ya da belirten isim soylu kelimelerdir. Varlıkların taşıdıkları her türden özellik isimleridir (Karaağaç, 2011: 46). Metinde tespit ettiğimiz sıfat türleri ve örnekleri şu şekildedir:

2.3.2.1. Niteleme Sıfatları

İsimlerin renklerini, durumlarını ve biçimlerini kısacası özelliklerini bildiren niteleme sıfatlardır.

zayıf şâh 40/22

tatlı sözli 33/20

2.3.2.2. Belirtme Sıfatları

İsimleri belirsizlik, işaret, sayı, soru yoluyla belirten sıfatlardır.

2.3.2.3. Sayı sıfatları

Varlıkları sayı yoluyla belirten sıfatlardır.

Asıl sayı sıfatları: Nesnelerin, varlıkların sayısını ifade eden sıfatlardır.

Bir:

Her bir vezîrim bir söz söylediler 48/12-13

İki:

Şem^ç danlar ile iki mûm yanardı 16/8

Üç:

Şahlığı bu üç oğluna virüp 28/13

Dört:

Dört: Nesne-i evvel ra'yyete 'adl itmek 33/16

Beş:

Sebebiyle beş kere anı düşman basdı 37/19

Yedi:

Yedi yerden ādāb şāhīyi yerine getürüp 89/11

-Sıra sayı sıfatları

ikinci 28/11

üçüncü 26/21

dördüncü 29/13

-Üleştirme sayı sıfatları

üçer gün 28/14

2.3.2.4. İşaret Sıfatları

Nesnelere işaret yoluyla belirten sıfat çeşidinin metnimizdeki karşılıkları “bu, ol, şol, şu” şeklindedir.

Bu:

Bu iki şeyde kişinin erligi zāhir ve 'ayan olur 28/12

Ol:

Ol padişāhīñ 33/3, ol begleri 42/4

Şol:

Şol yılana 51/6, şol derece 96/4

Şu:

Şu fāni dünyāda 90/13.

2.3.2.5. Soru Sıfatları

Kaŋkı:

kaŋgısını tahta lāyık görürsünüz? 28/9

kaŋgısınıñ cevheri var ise ‘ayan olur 28/15

Ne:

ne hāl ittüğünü bildi 29/7-8

ne kadar iŋdam ta‘ām eylediler 44/22-23

2.3.2.6. Belirsizlik Sıfatları

Bir:

Bir işinde haŋzer görüp 27/10

Bir adama tokındı 30/15

Biraz:

Biraz yoğurt ve biraz tutmaç pişürüp, hāzır itsünler.” 26/6-7

Bir nice:

Bir nice müddet soñra 35/15

Çok:

Çok şek u şüphe yoŋtur. 41/22-23

Her:

Her işde te‘cammül ide 42/20

Her bir:

Şimdi her bir acıyı tatsun. 18/1

Nice:

Nice adamlara dikenin urup zindāna koyacaktır 17/21

2.3.2.7. Sıfat-Fiiller

-an, -en:

giren 53/16

olan 16/4

seven 73/13

-dık, -dik, -duķ, -dük:

eyledükde 21/7

olduk 41/3

girdikte 16/18

vardıklarında 15/6

-acaķ, -ecek:

idecektir 29/11

gelecek 39/22

-maz, -mez:

fā'ide itmez. 45/17

ķalmaz 1/14

-mıŗ, -miŗ, -muŗ, -müŗ:

buyurmuşlar 1/9

ıtıtmuŗtur 20/18

sürmüŗ 28/1

geçmiŗ 1/7

2.3.3. Zamir

İsim olmadığı halde cümlede ismin yerini tutan, kişileri ya da herhangi bir varlığı işaret yoluyla, soru yoluyla ve belli belirsiz bir şekilde karşılayan sözcüklere zamir denir. Metinde tespit ettiğimiz zamir çeşitleri şunlardır:

2.3.3.1. Şahıs Zamirleri

Varlıkları şahıs olarak karşılayan ve kişi isimlerinin yerine kullanılan zamirlerdir.

Teklik 1. Şahıs zamiri

Metinde teklik 1. şahıs zamiri olan *ben* ve *Ben*'in yönelme hal eki almış şekli bana yer almaktadır.

Ben:

Ben varayım şāha dimege 46/23

Baña:

Bunu *baña* taqdir itdi 21/17

Teklik 2. Şahıs Zamiri:

Metinde teklik 2. şahıs zamiri olan *sen* ve *sen*'in yönelme hal eki almış şekli saña yer almaktadır.

Sen: *Sen* ne dirsiñ? 48/3

Saña: İriştim ve *saña* haber virdim. 20/23

Teklik 3. şahıs zamiri

Metinde teklik 3. şahıs zamiri olarak sadece *aña* tespit edilmiştir.

Aña:

Bildiği yakın zamānda ecel şerbetini *aña* içüreler 28/2

Anı:

Ve bir sā' atde anı helāk itmek revā degildir 29/10

Anı:

Anı dağı halini şehzādeye taqrır itdiler 31/8

Çokluk 1. Şahıs Zamiri

Çokluk 1. şahıs zamiri olarak metinde *biz* kelimesi yer almaktadır.

Biz:

Zirā *biz* seniñ oğlunuñ ‘ādı u dādını işidiriz 19/15

Çokluk 2. Şahıs Zamiri

Çokluk 2. şahıs zamiri olarak metinde *siz* kelimesi yer almaktadır.

Siz:

Hiç rahm itmeyesiñiz dönmezseñiz soñra *siz* bilürseniz 17/16

Çokluk 3. Şahıs Zamiri

Çokluk 3. şahıs zamiri olarak metinde *anlar* kelimesi yer almaktadır.

Anlar:

Anlar bizim ardımıza düşer bizi başmağa kaçd iderler. 39/21.

2.3.3.2. İşaret Zamirleri

Aña:

Bu vechle *aña* zafer buluruz 41/5

Anda:

Meger *anda* bir ‘ārif-i seyyāh var idi 81/2

Andan:

Şāh dağı *andan* oğlanı zindāna gönderür idi. 17/17-18

Anı:

Görüp merhameten *anı* alup 83/3

Ol:

Ol şāhı zehirlediler 41/6

Ondan:

Ondan zinā ideni götürdiler 31/7-8

Bu:

Bu şāh daḥı nāçār yine karşılayup, vezīrlerini cem‘ eyleyüp tedbīr istedi 41/10-11

Şu:

Şu ḥā’ın oğlanıñ boynunu ur 76/12-13

Şol:

Şol dülbendi şarar gibi elin getürüp götürdi. 106/15-16

2.3.3.3. Dönüştülük Zamirleri

Dönüştülük zamiri “kendi”dir. Bu kelime iyelik ve hal eki gibi isim çekim eklerini alabilir. Kendim, kendin, kendisi, kendimiz, kendiniz, kendileri şekilleriyle bütün şahısları karşılar (Ergin, 2012:272)

Kendü:

kesüp kendüye göndermek için Şām ḥakimine mektüb yazup gönderdi 15/4-5

kendüye қаңı tã’ ifeden bilsün? 34/4

kendülere şāh eylediler 34/16

2.3.3.4. Belirsizlik Zamirleri

Yerine kullanıldığı varlığı belirsizlik yoluyla ifade eden zamirlerdir. Metinde tespit ettiğimiz belirsiz zamir örnekleri şunlardır:

Birbiri:

Birbirine baқuşup 26/9

Biri:

Cāriyeniñ biri yimegi alup ḥuzūrına getürdi 77/21

Birisi:

Şāhın birisi 27/16

Birine:

Birine katl itdiler 30/20

Cümle:

Fi'l hāl memleket ahalisine şabaḥ *cümlesi* şahraya çıksunlar 31/16

Her biri:

Her biri bir dürlü söz söylediler 1/15

Her kim:

Her kim bir şey' söylese öldürür idi 18/15

Herkes:

Aşlı bilindikde *herkes* itdigin bulsa gerekdür 107/18-19

Kimi:

Adam ölüleri *kimi* çürümüş ve *kimi* henüz çan çekişiyor 1110/11

Kimesne:

Benim oğlumu *kimesne* ura 18/9

Kimse:

Kimse gören olmayup 56/19

Kişi:

Evvelkisi bir kişi30/9

Ne:

bir yaver k̄şa beñzer ne uabilir ve ne kaabilir 71/14

Œey:

grp kimesne bir Œey dimeye. 28/20

2.3.3.5. Soru zamirleri

Soru zamiri varlıkların yerini soru yoluyla tutan kelimelerdir. Kim ve ne soru kelimeleri ve bu kelimelerin isim ekim eki almıŒ Œekilleri asıl soru zamirlerini oluŒturur (Korkmaz, 2014:419). Metinde tespit ettiğimiz soru zamirleri rnekleri Œunlardır:

Kim:

Kim bu fitne deryāsın cŒa getren 21/10

Ne:

Her ne isterlerse istesinler 46/9

Nereden:

Bu frenk sizi nereden aldı 114/19

2.3.3.6. Bağlama Zamirleri

Bağlama zamirleri “kim” ve “ki”dir. Bu zamirler “ki o” manasını verir ve sonuna geldiği ismin aıklaması yani sıfatı veya zarfı niteliğindedir (Erdem, 2007: 84).

kim:

Her kim Œāhından Œeri‘ate muħālif yaramazlığ grse, ol iŒden anı men‘ itmese ehl-i sūnnetten ayrılmıŒ olur 49/18-19

ki:

HāŒā ki bunlar emin degillerdir 46/14

2.3.4. Zarf

Bir fiilin, bir sıfatın veya bir zarfın anlamını zaman, yer, ölçü, nitelik ve soru kavramları bakımından etkileyen kelimelere zarf denir (Ergin, 2012: 300). Metinde tespit ettiğimiz zarflar aşağıdaki gibidir.

2.3.4.1. Hâl Zarfları

Fiilin ya da fiilimsinin anlamını durum yönünden belirten zarflardır. Metinde bu zarf türüne örnek şu cümlelerde tespit edilmiştir:

şimdi adam olup saña ve baña *böyle böyle* hâ'in oldı 17/22-23
nice böyle zulm va' diyle bunca māl cem' idüp katuña getürdüm. 35/8-9
eyü demişler 17/3

2.3.4.2. Zaman Zarfları

Fiilin ya da fiilimsilerin anlamını zaman yönünden belirten zarflardır. Bu zarflar ne zaman, ne vakit sorularına karşılık oluşturur (Korkmaz, 2014, 460). Metinde bu zarf türüne örnek şu cümlelerde tespit edilmiştir:

başı anuñla *heftede* bir kez yuyalar 57/10-11
bir nice gün *böyle* ideler nāfi' ola 40/2
her zamānda tırāş ideler 57/4
eger verem hār olsa gerekdür ki evvel faşd ideler 51/8-9
evveli dem-i fāsiddür 58/9
evvelā vāki' olsa cemī' bedene sirāyet itmese 73/5-6.

2.3.4.3. Yer-Yön Zarfları

Fiilin anlamını yer-yön bakımından belirten zarflardır. Metinde bu zarf türüne örnek şu cümlelerde tespit edilmiştir:

Aşağa indiler 125/1
Baş vezir *ilerü* gelüp eyitdi 38/11
Bunları katl itmeyüp *gerü* gönderdiler 44/2

2.3.4.4. Miktar Zarfları

Fiilin ya da fiilimsinin anlamını miktar, ölçü yönünden belirten zarflardır.

Metinde bu zarf türüne örnek şu cümlelerde tespit edilmiştir:

Biraz yoğurt 26/6

Her biri kaçup tağılıncaya kadar *nice* adamlar helâk iderdi. 19/5

Zalimiyle nâ-ħak yere *çok* kân döküp 18/19

Bundan *büyük* suç olur mı? 20/22

2.3.4.5. Zarf-Fiiller

Fiil kök ya da gövdelerine zarf-fiil eklerinin getirilmesiyle oluşan ve cümlede zarf görevinde kullanılan kelimelerdir.

-u, -ü:

diyü 19/16

-ınca, -ince:

gelince 29/8

idince 43/22

öldürmeyince 47/21

-ıcağ, -icek:

olıcak 98/18

göricek 16/7

-madan, -meden:

almadan 31/19

uzatmadan 70/9

söylemeden 102/7

-ken:

giderken 103/18

geçerken 56/5

-ıp, -ip, -up, -üp:

deyüp 56/11

idüp 56/8, 62/3

geçüp 62/11

alıp 40/1

bilip 52/18

çıkup 53/10

2.3.5. Edat

Tek başlarına manaları olmayıp, ancak cümledeki başka kelime ve öbekler arasında çeşitli münasebetler kurmaya yarayan alet sözlerdir, vasıtalar dır (Hacıeminoğlu, 1992: 5).

2.3.5.1 Çekim Edatları

İsimlerden sonra gelerek, bağlı olduğu isimle cümlenin diğer unsurları arasında zaman, mekân, cihet, tarz, benzerlik başkalık vb. gibi bakımlardan çeşitli ilgiler kuran kelimelere çekim edatı denir (Hacıeminoğlu, 1992: 1).

bile:

‘ avrat dağı bile қоşup ısmarlayalım 1/12.

gibi:

Bunuğ gibi sözleri söyleme 1/21

incü dizer gibi yerlü yerinde 30/3

göre:

aña göre bu hali şaha i‘ lām eylediler 15/9

günāhına göre cezāsını idüp тоқуз gün tamam oldu 31/9

için/içün:

kesüp kendüye göndermek için řām hākimine mektüb yazup gönderdi. 15/4-5

edeb görmediği için 20/15

ile:

berekātiyla 20/13

ucuyla 27/5

üzre:

şāh ayak üzre kılķup eyitdi 31/18

-e değin:

ķiyāmete değin 1/10

-e dek:

vaķte dek ki elbette gūn bize dađı devlet dōner 38/16

şabaĥa dek 39/9

-dan/-den sonra:

benden sonra 17/20

-dan/ -den ġayrı:

ĥileden ġayrı 126/7

ķopraķdan ġayrı 35/11

2.3.6. Bağlaç

Eş görevde veya eş değerde birbiriyle ilgili kelimeleri, kelime gruplarını, cūmleleri bağlayan ve bunların birbiriyle bazen anlam bakımından bazen de şekil bakımından bağlantı kuran anlamlı ve görevli dil birliklerine bağlaç denir (Yavuz, 2013: 41).

2.3.6.1. Anlamına göre bağlaçlar

-Şart Bildirenler

Eger:

Eger bileydüm cān acısı böyledir. Bir kimesneye degineñ urmazdım. 20/5-6

-Sıralama Bildirenler

Amma:

İy şāhım! Evvelki vezīr her ne söylediye maḳbuldür. *Amma* hiç vaḳtde düşmāna muḳāvemət zamānında za‘ yıflıñ göstermek cā‘ iz degildir. 38/18-19-20

İle:

Yine bu ḫile ile bir çāre bulunur 42/ 1

Ve:

Ve cenk gününde cümle begler gelüp bu şaha tābi‘ olup *ve* ol şahı tıutup eline virdiler *ve* ol vilāyeti ḫile sebebiyle zabt eyledi *ve* ol ḳavi şāh gāfil oldığı ecelden başından *ve* memleketinden olup helāk oldu. 42/ 8-9-10-11

-Sebep Bildirenler

Çünki:

Çünki yakın geldi bunlardan āḫvāli su‘ āl eyledi 57/9-10.

Zirā:

“İy şāh! benim sözime inanmazsıñ ama ‘ āḳıbet yakın zamānda saña oğlandan bir zarar gelecektir *zirā* bu gice bir rü‘yā gördüm şāhıma söylemek bana farz *ve* saña daḫı işitmek vācip gibidir. 57-23/58/1-2

- İstisna Bildirenler

Meger:

Meger pādişāhıñ altun ḫalḫāllı uruşmaḳda ḡoyur bir semiz ḳoçı var idi. 116b717-18.

-Atıf Bağlaçları

İle:

O ḫal ile şāhlarınıñ yanına getürdiler 113/14-15

-Atıf Vavı

ü/u:

zevķ u şafādan 87/19

‘aded ü ħesābı 87/21

Ve:

Şehzāde dağı ħātūnı görünce biñ cānla ‘aşık olup pes iki māh-pāre bir yere gelüp zevķ u şafādan şoñra ħātūn oğlana fāĥire ħumāşlar ve bī kıyās altun ve zī-kıymet cevāhir taşlar gösterdiği ‘aded ü ħesābı ħaleme gelmez ve eyitti: “İy cānım! Bu mālīñ cümlesi benimdir anamdan ve babamdan ħalma mīrāşımdır ve ol ħ‘ācede olan māl dağı benimdir. Eger beni şabāĥ şalıvırmez iseñ ve beni ħelālliğe ħabūl ider iseñ, bu mālīñ mecmū‘ı seniñdir ve seniñ olsun didi.87/18-19-20-21-22-23, 88/1-2.

-Açıklama Bildirenler

Belki:

Belki şifā bulur 98/10

Elbette:

Tā evvel vaĥte dek ki elbette gün bize dağı devlet döner. 38/15-16

Gerçi:

Gerçi ħaĥ te‘āla istiħāmeti alır 51/8

Gerekdür ki:

Eyitti: “Şol kimseye itmek gerekdir ki añda iki ħaşlet ola. 33/9-10

Ĥālbuki:

Şād olayım ħālbuki sen benden irşād olmaĥ istersiñ 97/16

Ĥattā:

Hattā Bel' im Bağur hikāyesi bir ' acāyip hikāyedir 43/9

Şöyle ki/kim:

Şöyle ki: “Bir kişinün ayağına diken batduқта ayağını dizi üstüne alup ağız yarısıyla ışlar
27/4-5

Şöyle kim şehzādeniñ başı gide 107/15

Dimişler ki:

Dimişler ki kişi ' avratla meşveret idüp ve sözünüñ hilāfını işleye. 43/4-5

Ta ki:

Tā ki ben dağı cān acısını bildim 20/7-8

2.3.6.2. Fonksiyonlarına Göre Bağlaçlar

-Cümleleri Bağlayanlar

Ancak:

Bunca zamāndan beri sarāy-ı aḫirete intikāl buyurmuşlar biñde biriniñ ismi bilinmez;
ancak falan zamānda bir hükümdar var imiş 1/9-10

Dağı:

Şāh dağı: “Söyle dinleyelim.” didi.43/10

Gāh...gāh:

Gāh şādī, *gāh* ğam 38/17

Gerçi:

Gerçi haқ te' āla istikāmeti alır 51/8

Hem:

Ben dağı kimesneye dövmeyeydim ve hem edeb sebebiyle şimdi sen dağı şāğ olup ben
dağı bu ' azāba giriftār olmazdım. 20/8-9-10

Ki:

Bundan büyük suç olur mı? Hele ben cān *ki* meded iriştim 20/22-23

Kim:

Kim bu fitne deryāsın cūřa getüren 21/10

Ola ki:

Bilmiş ola ki ‘ avrat mekrinden kimler helāk oldu 16/10-11

şöyle ki:

şöyle ki cihān añın ĥükmi altında idi 27/23

Lākin:

Ĥāřā ben saña darılayım lākin yarın bu kelāmı senden bu beg daĥı duyar evvel daĥı söylemek murād ider 65/9-10

Ve:

Ve ĥal böyledir. 28/7

Veya:

Teftiş idüp vezirler söziyle veya ‘ avām söziyle ‘ amel ide 37/6

-Kelimeleri Baĥlayanlar

Hem....hem:

Netekim řāñıñ birisi oĥullarıyla vezirleriyle ve memleket ihtiyārlarıyla meřveret ve tedbīr eylediĥi, hem dūnyası ve hem ahireti ma’mūr oldu. 27/16-17-18

Ve:

Ĥāđı eydür: “İy oĥullarım! Bu ĥuřuřda merdlik ve mūrūvvet bunlarıñ ĥanĥısındadır?
75/12-13

Veyā:

Müslümān birbirine kılıç *veyā* ğayrı ālat ḥarb ile cenk idüp 38/5

Veyāḥut:

Üç seneye kadar ya ölürüm şāh olur yāḥut ḳabaḥati avf *veyāḥut* bir ḥāl olup ḳurtulurum.
47/1-2

2.3.7.Fiil

Bir kılışı, bir oluşu veya bir durumu anlatan; olumlu ve olumsuz şekle girebilen kelimelerdir (Korkmaz, 2010:91).

2.3.7.1. Olumsuzluk Ekleri

Fiil kök ve gövdelerine *-ma*, *-me* eklerinin getirilmesiyle yapılır. Bu ek fiilin geniş zaman çekiminde fiile geldiğinde geniş zaman eki ile bir olup *-maz*, *-mez* şeklini alır.

itmezse 77/2

gelmez 16/22

öldürmezdim 20/10

2.3.7.2. Şahıs Ekleri

Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın şekle, zamana ve şahsa bağlı bir yargıya dönüşerek bitmişlik kazanabilmesi ancak fiil kök ve gövdelerine şahıs eklerinin de getirilmesi ile mümkün olur (Korkmaz, 2014:518).

Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

Eski Anadolu Türkçesinde zamir menşeli şahıs ekleri öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman, gelecek zaman, şimdiki zaman, istek çekimlerinde kullanılmıştır.

Teklik: 1. Şahıs: -am, -em/-ım, -im

tağdırım 68/13.

2. Şahıs: -sın, -sin

bilesin68/15.

3. Şahıs: -(-dur, -dür, -durur)

olmuşdur 52/14.

Çokluk: 1. Şahıs: -uz, -üz/-z, -iz, -uz, -üz

olamayız 38/13.

2. Şahıs: -sız, -siz

idesiz 73/4.

3. Şahıs: -lar, -ler

keseler 15/7.

İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

Metnimizde bilinen geçmiş zaman ve şart kipleri çekimlerinde kullanılan şahıs ekleridir.

Teklik: 1. Şahıs: -m

besledim 17/4

: 2. Şahıs: -ñ

eylediñ 74/15.

: 3.Şahıs: -

Çokluk: 1. Şahıs: -k, k

eyledik 97/13.

: 2. Şahıs: -ñız, -ñiz, ñuz, ñüz

söziñüz 31/15.

: 3. Şahıs: -lar, -ler

eylediler 15/9

Emir Ekleri

Teklik: 1. Şahıs: -

3. Şahıs: - sun, -sün

şorsun 15/13.

Çokluk: 1. Şahıs: -

2. Şahıs: -ñ, -ñuz, -ñüz, -(1)ñız, -(1)ñiz, -(1)ñuz, -(1)ñüz, -(u)ñuz,

-(i)ñiz

görürsünüz 28/9.

: **3. Şahıs**:-sunlar, -sünler.

binsünler 61/19.

2.3.7.3. Fiil çekimi

Haber Kipleri

Haber kipleri zaman anlamı taşıyan kiplerdir. Eklendikleri fiil kök veya gövdelerinde eylemin hangi zaman içerisinde gerçekleştiğini bildirir.

Bilinen geçmiş zaman –dı, -di, -du, dü: Fiilin belirttiği iş ve oluşun içinde bulunulan zamandan önce yapıldığını ve kesinlikle bittiğini ifade eder. Bilinen geçmiş zaman eki Eski Türkçede –tı, -ti, -dı, -di şeklinde kullanılmıştır (Gabain, 2000:80). Eski Anadolu Türkçesinde ise bu ek –dı, -di, -du,- dü şeklinde geçmektedir (Yavuz, 2013:91).

Teklik 1. Şahıs:

irüşdüm 28/6

virdüm 34/6

getürdüm 35/9

Teklik 1. Şahıs ekinin olumsuzu:

idemedim 71/4

Teklik 2. Şahıs:

eylediñ 74/15

Teklik 2. Şahıs ekinin olumsuzu:

incitmediñ 19/7

Teklik 3. Şahıs:

şordı 51/3

öldi 18/19

çıkıldı 56/8

Teklik 3. Şahıs ekinin olumsuzu:

komadı 30/4

Çokluk 1. Şahıs: eyledik 97/13

Çokluk 1. Şahıs ekinin olumsuzuz:

yemedik 97/12

Çokluk 3. Şahıs:

gösterdiler 52/22

geldiler 59/12

Çokluk 3. Şahıs ekinin olumsuzuz:

görmediler 106/9

Duyulan geçmiş zaman –miş, -miş, -müş: Geçmiş zamanda yapılmış olan ve yapıldığı anda görmediğimiz, bilmediğimiz, bir hareketi anlatmak için duyulan geçmiş zaman eki kullanılır (Ergin, 2012:300). Metnimizde duyulan geçmiş zaman çekiminde teklik üçüncü, çokluk birinci ve çokluk üçüncü şahıslar bulunmaktadır. Diğer şahıslarda duyulan geçmiş zaman çekimi bulunmamaktadır.

Teklik 3. Şahıs:

gitmiş 1/6

itmiş 17/14

Çokluk 3. Şahıs:

kesmişler 72/8

dimişler 85/1

Gelecek zaman –acak, -ecek: Henüz gerçekleşmemiş olan ancak fiilde bildirilen işin ve hareketin içinde bulunulan zamandan sonra yapılacağını belirtir. Eski Anadolu Türkçesi döneminde gelecek zaman eki -ısar, -iser şeklindeydi. Osmanlı Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesinin son dönemlerinden itibaren gelecek zamanın kip eki –acak, -ecek şeklinde kullanılmıştır.

Teklik 3. Şahıs:

‘azāp idecektir 29/11

zarar idecekler 46/11

Geniş zaman –r, -ar, -er, -ır, -ir, -ur-, -ür

Teklik 3. Şahıs: gider 51/14, öldürürdi 19/3, çeker 48/21, gelir 30/13.

Çokluk 1. Şahıs:

ideriz 39/18.

Çokluk 3. Şahıs:

olurlar 64/18

ağlarlardı 35/11

şaçarlardı 36/12

Geniş Zamanın Olumsuzu: Geniş zamanın olumsuzu -maz, -mez ekiyle yapılmaktadır.

olmaz 41/7

qalmaz 52/8

toyurmaz 35/13

Dilek Kipleri

- Emir

Çokluk 1. Şahıs:

teslim idelim 19/14

tehir idelim 38/14

vilāyetimize gidelim 38/14

Çokluk 3. Şahıs:

çiqsunlar 31/16

- Şart

Metinde kullanılan şart kipinin görünümü aşağıdaki gibidir.

Teklik 3. Şahıs:

atsa 30/10

olsa 30/22

çiqmazsa 68/18

Çokluk 3. Şahıs:

qoydularsa 37/2

olmazlarsa 43/15

Olumsuzu: olmasaydım 59/2

-Gereklilik

kesmek gerek 30/22

kesmek gerek 31/4-5

- **İstek:** Metinde kullanılan istek kipinin görünümü aşağıdaki gibidir

Teklik 2. Şahıs:

olmayasın 82/15.

Teklik 3. Şahıs:

ola 82/20

eyleye 16/15

Çokluk 3. Şahıs:

ideler 45/6

içüreler 28/2

göreler 104/22

Olumsuz:

olmaya 21/13

bulmaya 30/4

ağlaşmaya 36/1

1.3.7.4. Birleşik çekimler

-Rivayet

Geniş Zamanın Rivayeti:

var imiş 1/10

-Şart

Bilinen Geçmiş Zamanın Şartı:

aldıysa 62/8

Geniş Zamanın Şartı:

bâliğ olursa 90/11

2.3.7.5. Ek Fiil

Bilinen Geçmiş Zamanı

olmuş idi 92/15

itmiş 29/3

Geniş Zamanı

çoğdur 84/16

öldür 21/1

Şartı

öldirdi ise 20/1

Zarf-Fiili

ider iken 19/4.

2.3.7.6. İsimden Fiil Yapma Ekleri

-a-:

dilese 101/1

-ar-:

karar 21/5, ta'âmlardan 26/13

-la, -le:

işlemek 49/22

zehirleyelim 54/17

2.3.7.7. Fiilden Fiil Yapma Ekleri

-l-:

kesildiği 72/10

şarılmış 56/13

-n-:

bilinmez 1/10

görünce 22/17

-ur-, -ür-:

öldürürüm 118/19

-dur-:

oldur 27/2

kıldurup 26/20

-ar-:

çıkarur 51/15

2.3.7.8. Birleşik Fiiller

it-:

‘acele itmek 27/1

‘add itmek 27/11

eyle-:

Takrîr eyle.” 27/20

karâr eyledi 91/22

emr eyledi 91/11

kı-:

hâzır kıldurup 26/20

ol-:

mağbûl ola 27/14

şabâh oldı 68/23

2.3.8. Ünlem

Aniden ortaya çıkan duyguların etkisiyle ağızdan bir çırpıda çıkan, bu duyguları daha etkili anlatmaya yarayan kelimelere veya sözlere ünlem denir. Ünlem aşırı duygu hallerini ifade eder. Metinde tespit ettiğimiz ünlemler şunlardır:

İy:

İy şāh 106/6

Ah:

Ah idüp oğlanı zindāna gönderdi ve kendü şükre gitti. 37/9-10

Pes:

Pes bunlar şeyhe ne kadar iqdām ta‘ām eylediler olmadı. 44/23

Pes, ol yigit madem ki ol begiñ ıapusunadan bir ğayrı begiñ ıapusuna gitti. 64/23

Yā:

Yā şeyh sen buraya gelmege hācet degil idi.11/18-19

Yā pīr! Her bir vezīrim bir söz söylediler. 48/12-13

Vay:

Bizden su‘āl iderse vay bizim hālimize.35/4-5

Vay şāh eriyle ‘avrat arasında çok hūkuđ vardır 66/13-14

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM METİN

Bu bölümde, Tarih-i Kırk Vezir adlı eserin ilk 126 sayfasının transkripsiyonu yapılmıştır. Sayfa numaraları ve satır numaraları metin içerisinde verilmiştir.

3.1. TRANSKRİPSİYON

[2]

(1) Bismillāhirrāhmānirrahīm

(2) Hāmd-ı firavān ve şükr-i bî-pāyān ol hālik-i kevn ü mekān ve rezzāk ins (3) ü cān cellet kudretehu ve ‘azzet ‘azametehu- hāzretlerine olsun ve şalavāt (4) u teslimāt-ı lā- yuhṣā ve lā-ye‘ addu ol Resül üzerine olsun. Ve daḥı (5) āl u āşhābları üzerine olsun riḍvāna’llāhu te’ālā ‘aleyhim ecma‘in (6) (ve b‘ad) emir-i ‘adl-āyīn Maḥmūd Sebük Tegin bir gün vezīrlere ile (7) şohbet ider iken, vüzerā-yı rüşen-re‘yi dünyāya gelüp gitmiş ve fevt (8) olup geçmiş ümerāyı zıkr itdiler. Hāzret-i maḥmūdu’l- hişāl (9) ve mes‘ūdu’l-bāl buyurdu ki “Ol ümerānıñ ismi nedir?”

Vezir eyitdi: (10) “Bunca zamāndan berü sarāy-ı ahirete intiḳāl buyurmuşlar biñde biriniñ ismi (11) bilinmez; ancak fülān zamānda bir hükümdār var imiş diyü söylenir (12) didüklerinde buyurdu ki, baña bir tedbīr ide siz ki tā kıyāmete deḡin ismim (13) sarāy-ı cihānda mezkūr ve namım meşhūr olsun.”

Vezīrlere beyān itdiler ki: (14) “Bir ‘imāret binasına şürü‘ buyursañız mürür-ı eyyām ile hārāb olur. (15) Namıñız baḳı ḳalmaz ve aḡar memleketde söylenüp meşhūr olmaz” diyü (16) her biri bir dürlü söz söylediler. Min-ba‘d münāsib görölmedi.

‘Āḳıbet (17) Maḥmūd’uñ Haşş Ayās nāmında bir sevgülü hizmetkārı var idi.

[3]¹

[(1) Gayet ‘āḳıbet tedbīr şāḫibi olup (2) meger pādīşāhıñ adına bir kitāp taşnīf oluna ki tā kıyāmete (3) deḡin ḳalup memleketden memlekete şāyi‘ olup oḡuna. Ve ol (4) kitābıñ sebebiyle pādīşāhıñ ism-i şerīfleri yād olunup alā (5) āḡiru’z-zamān ḡayr du’ā ile mezkūr ola didikte vezīrlere daḡı (6) buraya lāyık bu tedbīri muvāfiḳ görüp taḡsīn itdiler.

¹ Metinde 3-14 varaklar eksiktir. Bu eksikliği gidermek amacıyla İBB Atatürk Kitaplığı’nda kayıtlı olan Mehmed Cemal Efendi matbaasında Hicri 1303/(M.1886) yılında basılan nüshadan yararlanılmıştır.

Ol (7) maḥalde Maḥmūduñ Firdevs-i Ṭusi nāmında bir kāmīl ve ‘ārif āgāh (8) üstādı var idi. Pādişāh ol kāmīle emr eyledi. Ve şāhnāme (9) kitābın ki altmış biñ beytine birer altūn virüp kendi adına (10) te’līf itdirdi. Ol sebep ile sulṭān Maḥmūduñ nāmı tā (11) kıyāmete degin bākī kıla ve ḥayr duā’ ya maḥzar olup zıkr oluna.

(12) Şimdiki ḥalde daḥı şevketlü pādişāh-ı ‘ālem-penāh gerūfer ve (13) şehensāh-ı baḥr u ber sulṭān-ı cihān meṭa’-ı keyvān Sulṭān (14) Muşṭafa ḥān ḥazretleri durur, adı ile āl-i ‘oşmān ṭurupdur (15) bādī’ ile vech-i devrān yüzünden güldi gözleri cihāniñ (16) tarāvet buldı. Ruḥsār-ı zamāni selefū’l zıkr-i eyyām ile (17) mūrūr iden pādişāhlarıñ ‘adālet ve inşāf ile icrā-yı (18) āyınleri ve merḥamet u is’āf ile taḥt-nişin olup (19) evşāf-ı ḥamīde ve a’ tāf-ı celīlelerin kendüye sīret ve (20) ‘ādet idinüp feşāḥat meydanınıñ şehsūvārları ve baḥār-ı (21) ma’rifet me’ādiniñ ḡavāşları nām-ı şerīflerine bunca kitāblar (22) taşnīf eylemişler ve dürr-i meknūn ve ma’ārif u fūnūn ile nice (23) mu’ellefāt cem’ eylemişlerdir. Umīddir ki kıyāmete degin ḥayr duā’ ile (24) yād olunur ve ‘adl ve dādı ve iliñ üzre ittiḥādı ebeden (25) ḡalur. Zīrā seḥa- ve cūd ile ḥatem-i tāi mu’ādil ü ‘adl ile (26) nūş-i revāna mümeşşel olup memleketinde bāy ve gedā olanlar

[4]

(1) müreffehū’l bāl olmuşlar. Mekkārım aḥlāḡları daḥı lā-ya’du lā (2) yuḥşadır. Ḥaḡ te’āla anı serīr salṭanatda pāyidār va’az (3) ve rif’atde ber ḡarār eyleye āmin. (4) İrād ḥikāyetler ki bu kitābda meşṭurdur ve pend u naşīḥat (5) ṭarīki üzre mezkūrdur.

Rivāyet olunur ki bir ulu (6) pādişāhiñ ḥātūni ḡayrı anādan olan oḡlunu atāsına (7) ḥıyānet oldıḡın nā-ḡaḡ yere bildirüp ve ol pādişāh (8) ḡazaba gelüp kırḡ şabāḡ oḡlunu öldürmege getürdükde (9) ol pādişāhiñ kırḡ vezīri var idi. Her biri ‘aḡl (10) deryāsında ve fikr u ferāsetde bī-nażīr ve bir re’y-i tedbīr idiler.

(11) Her şabāḡ ol pādişāh oḡlunu getürdüp ḡaşd eyledikde (12) ol vezīrler pādişāha naşīḥat idüp her şabāḡda bir (13) vezīr bir ḥikāye söyleyüp pādişāhiñ ḥāṭrın teselli ve (14) ḡazabını def’ idüp şehzādeyi elinden ḡalāş iderlerdi. (15) Ve yine ol mekkāre ḥātūn her gice pādişāhi kendi (16) ḡāline ḡoymayup her bār şehzādeniñ ḡatli için aḡvā (17) virüp demdeme ve zezeme ile pādişāha her gice bir ḥikāye (18) naḡl idüp pādişāhiñ ‘aḡlını giderüp ol daḥı ol (19) mekkāre ḥātūnuñ söziyle her şabāḡ kırḡ gün oḡlunu (20) öldürmek için ḥuzūrına getürdüp vezīrler daḥı (21) birer ḥikāye naḡl iderek ḡalāş iderlerdi. Kırḡ günden (22) şoñra şehzādeniñ ṭoḡrılıḡı zāhir ve mekkāre ḥātūnuñ (23) kez b ü bühtānları bāhr olup cezāsını buldı (24) ve şehzāde pederi yanında

ziyāde mergüb ve maqbül olup (25) haqıqat hāli ma'lüm oldu. Pādişāh ve hātün ve şehzāde ve (26) üstādı ve kırk vezirler bunlarıñ mābinlerinde vāqa' olan

[5]

(1) maceraları beyān ve kırk günde vezirleriñ ve kırk gicede (2) hātünüñ söyledikleri hikāyāt 'ayān ve naql-i beyān olunur.

(3) Ve bi'llāhi't- tevfiķ ve huve ni'ma'r-refiķ

(4) Tevārīh kitāblarında rivāyet iderler ki diyār-ı 'acemde bir ulu (5) pādişāh var idi. İsmi Şāh Hāfeyn idi. Heft kişver anıñ (6) qabza-yı taşarrufunda idi. Semāhat ve ehliyet ve ferāset üzre (7) olup şehir-i yārliķ ve kavā'id saltanat anda mevcūd idi. (8) Haq te'āla hazretleri ana bir maqbüb oğul virmiş (9) idi. Cihān halkı anıñ hüsüne meftün idi. Her kim cemāline (10) nazar itse (le-sihrun hāzā) dirlerdi ve qad-bālāsına nazar iden (11) (māhzā-i beşer) dirlerdi. Cemāli hūb ve kendi mergüb ve (12) 'uşşāka maqlüb idi. Bāki pesendide hūner ve kemāli var idi. (13) 'ilm oqumaqda ve yazı yazmaqda ve oq atmaqda ve şilāh (14) oynamaqda nazirī yok idi ve evşāf-ı cemilesi h'āş ve (15)'avām arasında mezkūr ve şöhretli olup pādişāh dahı anı gördükce (16) şad hezār sürür hāşıl iderdi ve anı māye-yi (17) hayāt bilürdi ve oğlāniñ vālidesi Çin maqbübelerinden (18) idi. Bir gün vālidesi bī-huzūr olup ahirü'l emr mu'ālece (19) kār itmeyüp vefāt eyledi. Bunuñ üzerine birkaç eyyām mürür (20) itdikde bābāsı bir ulu pādişāhiñ kızını alup sarāyına (21) getürdi. Bir zamāndan soñra bu hātün şehzādeye 'āşik olup (21) nice zamān 'aşkıni gönlünde gizleyüp o ki evlādıdır ne (22) çāre deyüp āşikāre idemedi ama günbegün cemālini (23) müşāhede eyledikce ateş-i 'aşqdan şabra mecāli kalmayup (24) hemān hile tağarcıgın meydāna çıkarup leyl ü nehār hile ile (25) meşgūl olup meger pādişāh şehzādeyi 'ilm-i he'yet ve (26) 'ilm-i nücūm ta'allim itmek itmek için bir üstāda virmiş idi.

[6]

(1) Oğlan dahı gice gündüz 'ilm taşşilinde olup bir gün (2) üstādı şehzādeniñ tāl'ine nazar idüp gördiği kırk gün (3) kadar gāyet maqbüstadır. Bir söz söylese bir 'azim qazā (4) gösterir. Pes üstādı ziyāde elem çeküp teng-i hātır olup (5) şehzādeye didi ki bugün seniñ tāl'ine baqđım gāyet nuhūsetde (6) gördüm. Şöyle ki nīm cāndır. Allah te'ālanıñ qazāsına ve (7) emrine itā'at itmek ve benim ve vaşiyetimi tutmaq gereksin ve (8) alā başdan olursuñ didi. Şehzāde bu sözi üstādından (9) işitti rengi mutegayyir oldu. H'ācesine eyitdi: "sen ne (10) emr idersin yapayım."

H̄āce eyitdi: “iy oğul bu kazānıñ def ine (11) çāre kitābda şöyle zikr ider ki kırk gün kadar hiç (12) bir söz söylemeyesin. Eger başıñ üzre yalın kılıc olursa (13) dağı pes esmā-yı şerīfeden ve evrād-ı munīfeden şehzādeyi hıfz (14) itdirüp pederi yanına gönderdi ve üstādı dağı (15) zīr-i zemīne gizlenüp pinhān oldu çün şehzāde pederi (16) katına vardı pederi oğlum bugün ne okuduñ ve ne yazdıñ” (17) didi. Şehzāde pederine hiç cevāb virmedi.

Şāh yine eyitdi: (18) “İy cānım oğul üstādın neler didi.” Yine hiç cevāb (19) virmedi.

Yine, “iy cānımıñ cānı oğul saña ne oldu niçün (20) söylemezsin.” didi. Yine cevāb virmedi.

Pes şāh lālāsına (21) eyitdi: “oğlānıñ bugün melāleti vardır. Vālidesiniñ yanına (22) götür ola kim göñli açıla.” didi.

Pes lālāsı oğlanı (23) hātunuñ yanına götürüp didi. “İy hātūn bu oğlanıñ (24) melāleti vardır bugün babasına hiçbir harf kelām söylemedi. (25) Anıñ için seniñ yanıña gönderdi. Belki vālidesiniñ (26) yanında söyler didi. Hātūn şād oldu. Eyitdi: “evi hālvat

[7]

(1) idiñ varıñ gidiñ şehzādeden bir haber alayım ve melāletin ve (2) taşasın gidereyim.” didi.

Çünkü oğlan ile kendi (3) kaldı. Hātūn kolunu oğlanıñ boynuna bırağup, iy benim (4) cānım, āh benim sulţānım saña ne oldu ki hātırın böyle melūl (5) ve perişān ve maḥzūn tırursun pederiñiziñ her nesi (6) var ise benim elimdedir. Eger sen benimle göñül bir idüp (7) bir gömlekden başı çınkarırsın ve sözime uyarsan (8) ben seniñ melāletini def iderim. Didi.

Şehzāde aña dağı (9) cevāb virmedi. Tekrār hātūn eyitdi: “ Sen yetişmiş yigidsin (10) ve ben dağı genc hātūnum pederiñ fertūt-ı kuvvededir. Ne re’y (11) ve ne tedbiri vardır. Gice ve gündüzde bir hünerden haberdār (12) degil eger sen beni toğrılık yüzünden inandurup yemīn (13) idersin beni helāllige kabūl idersin benim elimden gelür ki (14) pederiñi öldürüp seni yerine pādişāh iderim evvelā ben (15) şimdi yemīn iderim vallāhi ve billāhi ve tallāhi ben sözleri (16) derūn-ı dilden ve cān-ı göñülden söylerim ve bu sözlerime (17) bir hilāf itmezsen dağı baña yemīn ile inandır tā ki aña göre (18) ben dağı tedārik göreyim” didi.

Şehzâde hiç cevâb söylemedi.(19) Hâtûn eyitdi: “iy cânımdan ‘azîzim eger pederiñi nice (20) öldüreyim dirsin işte hazînede bir kaç dürlü zehr (21) vardır bir dürlüsüsünü bir kimse yedikde üç ay hasta olup (22) şoñra vefât ider halk ne sebebden öldügin bilmezler ve (23) zehr yedügin kemân itmezler hemân hasta oldu dirler. (24) Lâ-cürm seni şâh iderler ve eger dirsin ki benim analıgımsın ben (25) seni nice alayım tarîk budur ki beni velâyetime gönder yolda (26) giderken arkamdan birini gönder harâmî şeklinde gelsün

[8]

(1) beni gice ile basup alsun benim için harâmî aldı deyü (2) şây‘ i olur şoñra beni ol yigitden cāriye nāmıyla şatup (3) al şoñra helâl idinüp taşrif idersin tâ ki kimsene (4) tuymaya.” didi.

Şehzâde aña kaṭ‘iyyen cevâb virüp söylemedi (5) hemân söylemesine hâtûnuñ hâli perîşân olup tākati (6) tāk oldu.

Eydür, iy cânım ve iy rûh-ı revânım baña niçün (7) söylemezsin. Diyüp kolını şehzâdeniñ boynuna koyup (8) kendüye çeküp kaşd eyledi ki öpe şehzâde gâzaba gelüp (9) eli arkasıyla hâtûnun ağzına öyle çarpıdı ki hâtûnuñ (10) ağzı toptolu kan oldu. Çün hâtûn bu hâli gördi (11) gâzab âteşi sînesiniñ tenevvürünü öyle yakdı ki damâğı (12) tütününden kalbine şerîri yetişdi bre sefiye oğlan ben (13) dilerim ki şimdi pederiñe söylerim her pârçanı kulagınca eylesün. (14) Deyüp, saçın dağıdup ve ağzı kandan kaftâniñ dört (15) yanına bulaşdırup maḥzûn ve giryân ve zebûn ve nālân (16) urdı oğlan daḥı kendi halvet-i hanesine gitdi.

(17) Bir zamândan şoñra pâdişâh hareme gelüp şehzâdeniñ hâlini (18) hâtûndan su’âl itmek diledi. Gördi ki hâtûn kızıl kana (19) boyanmış oturur. Pâdişâh bu hâle müteḥayyir oldu ve hâtûna (20) bu hâl nedir? “baña beyân eyle” didi.

Hâtûn eyitdi: “iy şâh ol (21) seniñ nâ-hâlef oğluñ hâşâ kim oğluñ ola.”

Şâh: “hâl (22) nedir” didi.

Hâtûn eyitdi: “ol nâ-hâlef oğlanı gördüm ki (23) melâleti var ben daḥı sarâyı halvet itdim ki melâletin def (24) ideyim su’âl eyledim niçün melûl olursın.” didim.

Hemân (25) baña el uzadup benimle zinâ itmek murâd eyledi ben daḥı men (26) eyledim şoñra baña eydür benden ne kaçarsın eger baña yâr olup

[9]

(1) benimle gönül bir idersin ve beni inandırırısın benim babamı (2) öldürüp ve seni helâl idinüp māl ve memleket ve taht (3) ve saltanat elimizde olsun” didi.

Ben rızā virmedim bu aḥvālī (4) pādişāhıma bildirmek için beni öldürmek istedi cān (5) ḥalāşı-çün feryād eyledim ‘ākıbet beni bu ḥāle ḳodı gitdi.

(6) İmdi, iy şāh! taḥḳıḳ bilkim saña ḳaşdı vardır. Kendi(7) başıñ çāresin gör zīrā tāc ü tāht eliñden gider. Hemān (8) ol seni öldürmezden evvel sen anı öldür ki şerrinden emīn (9) olasın. Didi. Çün şāh ḥātūndan bu sözi işitdi (10) ḡazaba gelüp ol gice gözine uyḳu girmede ve şabāḥ (11) irkenden taşra çıkup tahtında ḳarār ve şehzādeyi (12) getirüp ḥāzır ḳıldı ki cellāda emr idüp boynunu (13) ura yanında olan meşāḥibler cellādı tevḳīf itdirüp (14) tiz elden vezīrlere ḥaber gönderdiler. Vezīrler bu aḥvālī (15) bildiklerinde hemān sür‘atle ḳırḳ vezīrleriñ mecmū‘i pādişāhıñ (16) ḥuzūrına gelüp, iy pādişāh! bugün şehzāde pādişāhıñ ḥışmına (17) neden böyle müsteḥāḳ oldu deyü şordılar. Pādişāh (18) vāḳ‘i olan mācerāyı vezīrlere naḳl u beyān eyledikde (19) hemān ol zamān

(20) (Bāş vezīr)

(21) Eyitdi: “ iy pādişāh! ‘avrat sözine uyup oḡluña (22) ḳıyma. Allāh emrinden ve peygamber şerī‘atinden taşra iş itme (23) ve şerī‘atde ḳişi ‘avrat söziyle ‘amel itmege ruḥşat (24) yoḳdur. Eger şehzāde bu işi ḥātūn itdigine şāhidleri (25) var ise ulu ḳat-ı fermān pādişāhımiñ ola tā ki (26) nā-ḥaḳ yere ḳān dōkmüş olmayasın soñra nedāmet ve

[10]

(1) perīşānlıḳ görmeyesin ve dimişlerdir ki bir memleketde zulm (2) ne ḳadar olsa pādişāh olan zāta vācibdir ki anı def‘ (3) eyleye nerde ḳaldı ki şāhlar şerī‘atden taşra iş işleyüp (4) nā-ḥaḳ yere ḳān dōke zulmī def‘ itmek yā bende ihmāl (5) iderlerse ḥaḳ te‘āla anları dört dürlü belāya giriftār ve (6) mübtelā ider. Birinci, ‘ömrini ḳışa ider. İkinci, üzerine (7) düşmān māt olur. Üçüncü, düşmānlarına zafer ve nuşret (8) virir. Dördüncü, ḳıyāmet gününde Ḥaḳ te‘āla aña ḡazab (9) ve cehennem ‘azābına müsteḥāḳ ider. Pes ‘āḳıl oldur ki beş (10) günlük ‘ömr için āḫireti terk itmeye ve ḡaflet üzre (11) olmaya. Ḥuşūşā ḥazret-i peygamber ‘aleyhis-selām ābdestde (12) giderken evvel teyemmüm iderdi andan ābdest alurdu. aşḥāb (13) su’āl itdiler ki yār şol şū var iken teyemmüm itmek cā’iz midir. (14) Ḥabīb-i ekrem buyurdı ki ḳorkarım ecel beni şuya

irişdir-(15)-mez. İmdi iy şāh dünyālīga ve şāhlığa mağrūr olup şerī‘ ate muhālif bir iş olduğına rızā virme. (16) Ve dört sözine i‘timād idüp āhiretiñi ħarāb itmeye (17) zīrā ‘avratlarıñ ħīlesi sebebden nice başlar kesilmiştir ve (18) ħazret-i resūl buyurmuştur benim ümmetime ne denlü fitne (19) olursa ‘avratlardan olur belki pādīşāhım Şeyh (20) Şihāb ħikāyetin işitmemiştir eger emr-i (21) şerīfīñiz olursa naql ve taqrīr ideyim.” didi.

Pādīşāh: “(22) dağı ol ħikāyeti taqrīr eyle diñleyüp aĥvāline vākıf (23) olayım.” didi.

(24) Ĥikāye

(25) Vezīr eyitdi: Bir gün Mısr pādīşāhıñ meclisinde ‘ulemā (26) cem‘ olup mi‘rāc-ı aĥvālini söyleşdiler. Resūl-i ekrem

[11]

(1) ħazretleri mi‘rāca çıkup, Ĥaĥ te‘āla aña yedi ħat (2) göği ve sekiz uçmāğı ve yedi tāmūyı seyr itdirüp (3) ve toĥsan biñ kelām söyleşüp girü mekānına gelicek (4) düşkin bulup ve ibriki yani üzerine aĥtarılmış (5) henüz şu tamāmdı. Şu gelmeden mi‘rācdan ‘avdet buyurdukda (6) fi‘l-ĥāl ibriki yerden ħaldırup ħodı. Didiler.

Mısr (7) pādīşāhı ħayrān ħalup eyitdi ki bu siziñ söyledigiñiz (8) sözler ‘aĥıldan ba‘iddür. Ĥuşūşā yedi ħat gök her (9) biriniñ ħalınlğı beş yüz yıllık yoldur ve her iki ħat göğüñ (10) aralığı beş yüz yıllık yoldur gökleri ve uçmāğıñ sekiz biñi ve (11) cehennemini yedisini gezüp ve toĥsan biñ kelimāt söyleşdi. (12) Dirseñiz ve yine gelüp döşegin şıcaĥ ve ibriki (13) dökülmemiş bulmaĥ ‘aĥıldan ba‘iddür. Didi.

Her nice kim Ĥaĥ (14) te‘āla ħāderdir didiler gördiler mümkün olmadı çün meclis (15) tağıldı bu ħaber şeyh şehābeddin maktül ħazretlerine (16) irişdi. Ol dağı ħalkup sarāya gelüp pādīşāh ile (17) muşāfĥa idüp oturdılar. Pādīşāh şeyhe ‘azīmü’l iltifāt (18) ve ri‘āyet idüp eyitdi yā şeyh sen buraya gelmege ħācet (19) degil idi. Eger bir işaretiñiz olaydı ziyāretiñize biz (20) gelürdük bu ħadar ħadem-i rencide ħılmaĥ ve zaĥmet çekmek ne (21) ħācet.

Şeyh eyitdi: “iy şāh bugün maĥşūş siziñle birāz şöĥbet itmege geldim pādīşāh dağı hoş geldiñiz (22) şafā geldiñiz.” didi. Meger pādīşāhıñ oturdığı köşküñ (23) dört penceresi var idi. Yabana açılır idi.

Şeyh eyitdi: “(24) iy pādīşāh birāz pencereleri ħapasunlar didi. Pādīşāh emr (25) itdi ħapadılar bir sā‘at miĥdārı şöĥbet eylediklerinde (26) şeyh emr idüñ birini açsunlar.” didi. Çün birini açdılar.

[12]

(1) Őāh taşra bağdı gördikim ol meydān tobtolu pr (2) silāh ‘ asker ki gökde yıldızlarıñ ĥesābı var ‘ askeriñ (3) ĥesābı yok atlarıñ boynuna düşüp gelürler n (4) pādiŐāh bu deñlü ‘ askeri böyle gördi cān başından (5) Şıçrayup eyitdi bu naşıl ‘ asker tiz ĥaber alıñ didi. (6) Őeyĥ: “PadiŐahım krkma otur yerinde bir nesne yoktur.” didi. (7)

Hemān Őeyĥ emr eyitdi, ol pencereyi kapadılar açdılar. Őāh (8) baĥup bir nesne görmedi. Bir pencere daĥı Şehre karşu (9) aılrdu.

Őeyĥ emr eyitdi, onu açdılar. PādiŐāh baktı. (10) grdkim miŐr Őehrine bir āteŐ düşmüş yanar. ‘ Ulvı (11) havāda oynar. PādiŐāh bu ne ateŐdir deyü feryād eyledi.

Őeyĥ, (12) pādiŐāha: “Şabr eyle bunda ĥikmet çoktur.” didi.

Bir pencere (13) daĥı deñize aılrdu. Ānı daĥı açdılar. PādiŐāh grdki (14) Nıl deñizi aılrdu. Ŗyle taŐup gelür ki pādiŐāh Őuyuñ (15) heybetinden kati krkardı. Meded yā Őeyĥ deyü feryād idecek hemān (16) Őeyĥ emr eyledi. Ol bićāreyi kapadılar bir pencere daĥı Őaĥrāya (17) toğrı aılrdu. Ānı pādiŐāh gördikim (18) ol Őaĥrā baŐtan baŐa baĖ ve bağçe olmuŐ. İçinde aĥar-(19) Őular, yemiŐler, ve envā‘ iekler ve tuŐı ve kmru ve bülbüller (20) cem‘ olup terler. Cennet miŐāli bezm-i ĥal olmuŐ pādiŐāh (21) görünce eyitdi: yā Őeyĥ bu bićāreyi bir dem kاپamasunlar teferrüc (22) idelim ve bir sa‘ āt mićdārı seyr idüp ĥayrān oldı. (23) yine Őeyĥ emr eyledi, ol kاپalı pencereyi açdılar. Hićbir (24) nesne görünmedi. Pes Őeyĥ emr eyledi. Bir leğen getrsnler. (25) Őu ile toldursunlar didi. Őāh emr eyledi ĥāzır itdiler. (26)

Őeyĥ eyitdi: “iy Őāh bir fŐa tutun ve bu Őya bir kez tāl

[13]

(1) yine ıĥ. Otur saña ‘ acāyipler göstereyim.”

Pes Őāh fŐayı (2) tutunup ol leğen içine girüp ve tālup başını ıĥartda (3) kendini ıssız tāĖ eteğinde bir deniz kenarında gördi.

(4) Pes, Őāh muteĥayyir kالup eyitdi: “Gördün mi Őeyĥ beni ‘ ilimle yābāya (5) Őalup taĥtımı elimden aldı.” Dey fikr iderken baćdı. (6) TāĖda bir kać kiŐiler odun

keseler. Pādişāh anların yanına (7) varup selām viridi. Anlar daḡı selām alup ne adamsın (8) deyü şordular.

Pādişāh dedi ki: “bindiğim gemi deñize (9) ġarḡ oldu. Ben bir tahta parçasına bindim. ıurtulup (10) bunla geldim.” Didi.

Anlar daḡı merḡamet idüp her biri (11) birer miḡdār eski virüp giydirdiler. Pādişāh bunlara (12) eyitdi: “Sizler kimlersiz ve ne yerdensiz?”

Bunlar eyitdiler: “Bu t̄āğın (13) ardında bir şehir vardır. bizler ol şehirdeniz.”

Pes, şāh (14) anlar ile ma‘ā ol şehre varup çarşuda gezerken bir pīr (15) na‘l-bend dükkānına uğrardı.

Na‘l-bend eyitdi: “iy yigit nereden (16) gelürsin?” Pādişāh yine bāzircān olup kimisi ġarḡ (17) olduğunu ve kendi ḡalāş olduğunu taḡrīr eyledi. Ve baña (18) naşihat idersin. Didi.

Pīr eyitdi: “Çün bir ġarip -(19)-sin var ḡamām ıapısına otur. her ıanğı gavur taşra (20) çıkarısa eriñ var mı deyü su‘āl eyle her ıanğı ‘avrat (21) benim erim yoḡdur dirse bu şehriñ ‘ādeti üzre ol ‘avrat (22) seniñ ḡātunuñ olur.” didi.

Pādişāh nā-çār varup ḡamām (23) ıapısında oturup ḡamāmdan çıkan ḡātunlara şordu. (24) Erim var diyen gitdiler nā-gāh birıaç ḡıdmetkārly bir ḡātun (25) çıktı. Eriñ var mı? didikte yoḡtur deyü geçüp gitdi. (26) Şoñra ol ḡātunuñ bir ḡıdmetkārı dönüp pādişāhı (27) alup ḡātunuñ yanına getürdi. Emr-i ḡaḡla ben seniñ (28) ḡelālīñ oldum. Didi. pādişāh ol ḡāle şükr kıldı. (29) Yidi sene ol ḡātun ile geçüp iki oḡly ve kızy (30) oldu. ḡātunuñ nesi var ise tükendi. Ve yiyecekleri

[14]

(1) ıalmadı. ḡātun eyitdi: “İy kişı var bir nesne ıazan (2) getür kem bize ve oḡlancıklara ma‘işet ola didikte pādişāh (3) melül olup na‘l-bendiñ yanına varup aḡvālını na‘l-bende (4) söyledi. na‘l-bend daḡı hiç zanā‘at bilür misin?” didi.

(5) Pādişāh: “Bilmem.” didi.

Na‘l-bend pādişāhiñ eline birkaç aqçe (6) virüp eyitdi: “Var bir ip al hamāllar yanında otur. Kimiñ (7) yūñin getirirsen saña iki üç aqçe virirler. Anıñ ile (8) sebeplenürsiñ.” didi.

Pādişāh na‘l-bendiñ sözünü tutup nā-çār (9) birkaç eyyām hāl olup yūñ taşıdı. Ve yūñ kaldırmaqdan ip (10) pādişāhiñ omzunu kesdi. Ve sürdigi devrāni fikr idüp (11) ağlardı. Bir gün seyr iderek deñiz kenarına vardı. Meger (12) pādişāha ğusl vācip olmışdı. şūya girüp taldı. (13) Başını çıkarup kendi sarāyında şeyh dağı (14) oturmuş kendini seyr itdi. Yā şeyh! Allāhdan qorqmaz (15) peygāmberden hayā itmez misin.?

Şeyh eyitdi: “İy pādişāh ne (16) söylersin başını bir kez şūya birağup derhāl yine (17) çıkardıñ inanmazisen işte kullarıñ tıruyor anlardan (18) şor.” Didi. Kullardan su ‘āl idecek kullar dağı şeyh (19) cevap virdigi gibi söylediler.

Şāh taħayyür idüp (20) eyitdi: “Yidi seneden beri taħtımdan āvareyim siz ne bilürsiñiz. (21) bu şeyhiñ katline qaşdı eyledi. Ve sū-i qaşdı şeyhe ma‘lūm (22) olup eyitdi: “İy şāh bunda ne vardır? işte bende (23) vireyim.” didi. Hemān bir fūta tutunup ol legen içinde (24) olan şūya taldı. Pādişāh cellāda işāret eyledikde (25) şeyh başını şūdan çıkardıqda eman vermeyüp başını (26) yine şeyh çün başını şūya baturdı kendini (27) şām vilāyetinde buldı. Ve pādişāha mektüp yazup didiki: “İy (28) şāh sen ve ben kul ve maħlūkuz sen başını bir kez şūya (29) vurup çıkarınca gözine yidi yıllık müddet ve bu kadar (30) göründi. Allāh u te‘āla resūluna on sekiz biñ ‘alemi (31) gösterüp yine döşegin şıcağ bulunduğuna (32) ibriqdan şūyı döküldüğüne ta‘accüp eylersin. Ve ol (33) sulūk-ı mi‘rācını inkār idersin. Bu işi andan ötürü]

[15]

(1) eyledüm. Hağ te‘ālanıñ kudretine şeq u şüphe eylemesin” didi. Hāzret (2) çün mektūbu oqudı ‘itikağı muħkem oldu. Lākin şāh, şeyhin (3) yüzünden çekdigi miħnetleri unutmayup şeyhi tutup ve başını (4) kesüp kendüye göndermek için Şām hākimine mektüp yazup (5) gönderdi. Şām hākimine mektüp vāşıl oldu. Şeyh şehirden (6) taşra bir mağārada olurdu. Aña adamlar gönderüp şeyhi (7) mağārada tutup keseler ol mağāraya yakın vardıklarında anlara (8) pür silāh ve atları bī- nihāye ‘asker görünür. Şeyhiñ yanına (9) girmege qādir olmadılar. Aña göre bu hāli şāha i‘lām eylediler.

(10) Şāh daḥı vezīrlar ile müşāvare idüp vezīrlar eyitdiler: “Aña ḥile (11) budur ki şeyḥ ile dostluḡ eyleyüp bir kaç oḡlan ve cāriye (12) gönderelim ve bir mekkāre ‘avrat daḥı bile koşup ışmarlayalım. (13) Şeyḥ ile hālvat ittikte şeyḥe şorsun ve ne zamān du‘āya (14) kadar olmazsa ol zamān şeyḥiñ katline çāre olur.” deyüp şāh (15) şeyḥe bir muḥabbet-nāme yazup dostluḡ yüzünden ziyāde letāfet gösterüp (16) mişal ḥur-ı ḡilmān cāriyeler gönderüp ve bir ḥilekāra ve aḡyāra (17) ‘avrat daḥı beraber koşup ‘azimü’l letāfet ile şeyḥe gönderdi.

(18) Takdīr-i rabbānī ile şeyḥ ḡaflet idüp bir kaç gice cāriyelere yakınlıḡ (19) idüp zevḡinde oldu. Nā-gāh ol mekkāre ve seḥḥāre ‘avrat şeyḥ (20) ile meşācit iderken şeyḥe şordı ki “Bu da‘vete kādīr olmadıḡıñ (21) vaḡt var mıdır?”

Şeyḥ: “Bunuñ gibi sözleri söyleme.” didi.

Seḥḥāre (22) el-ḥāḥ idüp şeyḥ: “Cenābet ḥalimde ḡudretim bu kadar.” didi.

Hemandem ‘avrat (23) Şām ḥākimine bildirdi ve eyitdi: “Fulān gice şeyḥ cāriyelere yakınlıḡ

[16]

(1) ider. Ve señ daḥı adamlarını gönder ki şeyḥi tutsunlar.” didi. (2) Ol gice şeyḥ cāriyelere yakınlıḡ idüp mu‘tadī üzre (3) cimā‘dan fāriḡ olunca ḡusl iderdi. Ol gice mekkāre ‘avrat (4) destilerde olan şuyı yabāna döküp destileri boş komuşdı.(5) Çün şeyḥ ḡusl itmek istedi şu bulamadı. ‘Avrat “şu (6) götüreyim” diyü taşra çıkup ḥāzır olan adamlara ḥaber verüp (7) fi’l-ḥāl içerü girdiler. Şeyḥ añları göricek ḥāl ne olduğunu (8) bilüp ḡazaya rıza deyüp hemān şem‘dānlar ile iki mūm yanardı. (9) Eline alup dönmege başladı. Gelen adamlar kılıç ile urup (10) şeyḥi şehid eylediler.

İmdi, iy şāh! Bilmiş ola ki ‘avrat (11) mekrinden kimler helāk oldu. Zinhār ‘avrat sözine uyup (12) oḡluña kıyma soñra pişmān olursun. Padişāh bu sözleri işüdüp (13) vezīriñ naşihāti ḥoşuna gelüp şehzādeyi getürdüp “Bu (14) ḥātūn ile ḥālḡ nice oldu?” diyü şorduḡda şehzāde (15) cevap virüp söylemedi. Ve üstādını taleb eyleye bulunmadı.

Vezīr (16) eyitdi: “İy şāh! Bu işi şabāḥa te’ḥīr ile belki nev-cehle olduḡını (17) zāhir olur.” didi.

Şāh daḥı şehzādeyi zindāna gönderüp kendi (18) şikāra gitdi. Çün aḥşām oldu. Sarāyına geldi. Ḥareme girdikte (19) ḥātūn yanuna gelüp: “Oḡluñ nice oldu?” diyü şorduḡda,

Şāh: “Bugün (20) te ’hîr idüp zindāna gönderdim.” didi.

Hātūn eyitdi: “İy şāh! Böyle (21) te ’hîr itme ve şabāha kadar amān virme. Zirā egriden toğrılık (22) gelmez. Hükmen dimişlerdir ki adamıñ sevgülü düşmānı ikidir. Biri māl (23) ve biri evlād. İy şāh! Ol nā-ḥalef oğluñ düşmān değil mi? Kim

[17]

(1) analığına el uzadup ve seni helāk itmege kaçd ide. Añı ben kuş (2) yavrısın besler gibi besler idim. Şimdi adam olup saña ve baña böyle (3) böyle hā’in oldı; ama eyü demişler. “*le-ḳad rabbeytü cerven tūlen dehren, (4) fe-lemmā sāre kelben ğazze ricli*”² ya’ ni bir küçük enük besledim vaḳte ki (5) büyüdü köpek oldı. Dalayup ayağıma yapuşur oldı. İmdi (6) iy şāh! Bu oğlan gelüb ‘aḳur gider seni ve beni dalādığı yerde var (7) kıyās ile sā’ir ḥalka ne yapar. Bu oğlınıñ ḥikāyetini bed- bahtlıḳtır. Naẓîri (8) olmayan bir şāhıñ oğlınıñ ḥikāyetine beñzer. Meger şāhım anı işitmemiştir.” (9) didi. Şāh eyitdi: “Ol ḥikāyeti baña söyle işiteyim.” didi.

(10) Hıkāye

(11) Hātūn eydür: “Şöyle rivāyet iderler ki cihān sarāyında bir ulu emir (12) var idi. Ve bir maḥbūb cihān oğlı var idi. Añı bir üstada (13) virmiş idi. ‘İlm ve edeb taḥşil itmekte idi. Ol ecelden şāh (14) oğlana bir lāla ta’yin itmiş idi. Edeb bābında kāmil idi. Ve lālāsına (15) ve ḥācesine işmarlayup oğlan bî- edeb ḥareket iderse uruñ (16) hiç raḥm itmeyesiniz eger dögmezsenez soñra siz bilürsenez. Pes (17) ḥāce daḫı bir sehl ḳabāhatden için dökerdi. Şāh daḫı andan (18) oğlanı zindāna gönderür idi. Bir gün ve bir gice aç ve şusuz (19) dururdu. İrtesi gün çıkarup üstādına gönderirdi.

Şāha: (20) “Niçün böyle idersin?” diyü şorduklarında, cevap eylediği “Benden sonra (21) bu daḫı şāh olur. Nice adamlara dikenin urup zindāna ḳoyacaktır.

[18]

(1) Şimdi her bir acıyı ḫatsun. Ol vaḳt kendisi ḥükm iderken, (2) miskinleriñ ḫālin bilüp faḳirlere merḫamet ve şefḳat eyleyüp, zamānı (3) ‘adālet üzre ola. Zirā cefāyı çekmeyen ‘aşḳ-ı şefānıñ ḳadrini (4) bilmez. Zirā dermend derdmendiñ ḫalin bilür. Şimdi cefā çeküp (5) terbiye ve tevāzu’ ve edeb ve ma’rifet ḫāşıl eylediği ḫalde kendisine (6) ve bize nāfi’ olup ḫaḳdan lüḫuf u merḫamet ve ḫalkdan ḫayr du’āya (7)

² Ömrümü zenginleştirsın diye bir köpek eniği eğittim. Öyle ki, köpek olunca ayağımı ısırđı.

mazhar olur.” didi. Meger bu emriñ bir ulu şāh ile ‘adāveti olup (8) ve anıñ dağı oğlu ħ̄ācede oqurdı ve ol şāh ħ̄ācesine (9) ve lālāsına dā’ima tenbīh idüp ölmeye ki benim oğlını kimesne ura (10) ve yāhut hātrı yaqılacaq bir söz söyler. Şoñra cezāsını iderim.” (11) diyü ziyāde te’kīd eylediginden kimiñ ħaddi var ki oğlana bir (12) söz söyleye. Vüzerāsı her çend oğlanıñ ħaqqında böyle derlerdi. (13) Şāh ašlā muqayyed olmazdı. Pes oğlan dünyāda ne ħadar bed-bahtlık (14) var ise aħz eyledi. Çün ħad bulūga erişdi. Begleriñ oğulların (15) ve kızlarıñ çekmege başladı. Her kim bir şey’ söylese öldürür idi.

(16) Pes ħalk ‘āciz ħalup šāha şikāyet eylediler. Şāh oğlana sevünüp (17) “Şimdin soñra böyle itme” der idi. Çāre olmazdı āħirü’l- emr (18) oğlan bir gice bābāsını yatdığı yerde bir ħaçer ile urup helāk eyledi. (19) Şabāħ tahta geçüp şāh oldu. Ve zulmiyle nā-ħağ yere çok ħān döküp (20) gice ve gündüz şerden bāş ħaldırmazdı. Çok mest olurdı. (21) Kimsenüñ ‘avratları ve oğlanları elinden ħalāş olmazdı. Ve oğ ve yāy (22) eline alup yanında oturup tūran begleriñ günāhı yoğ iken (23) göğsünden urup arkasından oğı çıkarırdı. Ve yine oturanlara

[19]

(1) “Eyü itmedi mi?” diye şorardı. Her kim yoğ derse tutup çır çıplāğ (2) idüp, iki ellerin ardına bağlāyup verdire ki şarūp bir uzūn (3) bez eline alup, ol begi bez ile ol deñlü döğerek ve yüzüne ve ħārnına urarak ‘azap ile öldürürdü. Ve dā’im ‘ādeti nā-ħağ yere ādem (4) öldürmek idi. Ve Pazar günü atına binüp pazara varup halā’iğ (5) ħalabalıqla pazarlık ider iken, açık yerden anları oğa tutardı. (6) Her biri kaçup tağılıncaya ħadar nice adamlar helāk iderdi. Begler (7) vesā’ir fuğarā elinden ‘āciz ħalup atasına hezār la’net iderler idi.

(8) “Niçün bu oğlana küçükden edeb öğredüp terbiye yüzünden incitmediñ. (9) Tā ki şimdi bu dağı rencide olanlarıñ ħālini bileydi” deyüp ‘āķibet (10) begler ve re’āyā ve fuğarā müşāvere idüp oğlını edeb ve mā’rifet öğreten (11) bir šāha gizlice nāme yazup zinhār ve zinhār durmayup hemān “İy (12) šāh! Oğlını bir miğdār ‘asker ile bu zālim šāhiñ üzerine gönder. (13) Gelsün uğraşır gibi olsun ħod bundan āğrāz idüp (14) hemān oğlun ħarafına varup aña muṭī’ ve i’ānet idüp ve bu (15) zālimi dutup oğlına teslim idelim ve bu memleket oğlınıñ elinde (16) olsun. Zirā biz seniñ oğlınıñ ‘ādli dādını işidiriz. İy (17) šāh! Allāh u te’āla ‘aşğına bize meded eyle” diyü taħrīr olınıñıydı.

Nāme (18) vāşl olduğda okuyup māde ma‘lūm olduğda der-‘aķab, Şāh dağı oğlını bir miķdār ‘asker ile ol zālīm şāhuñ iķlimine gönderdi. (19) Çün ‘asker gelüp muķābil olduğda, velāyet ahalisi ol zālīmden (20) yüz dönderdiler. Ol gelen emir oğlına memleketlerini teslim eyleyüp (21) ve ol zālīmi tutup şehzādeniñ öñüne getürdüler.

Şehzāde (22) buyurdu iki ellerini ardına bağladılar. Ve bir atasın öldürmüş.

[20]

(1) Adamıñ eline verüp “Bu bābāñ nice öldürdü ise sen dağı bunu (2) öyle öldür.” Ol yigit dağı bir bir alup ol zālīmī bez ile bir (3) kaç kere urduğda feryād eyledi.

“Allāh ‘aşķına bir dem emān veriñ (4) size bir kaç sözüm var söyleyeyim” didikde emān verdiler. “Allāh Allāh (5) ‘ālemde ben neler etmişim? Eger bileydım cān acısı böyledir. Bir kimesneye (6) degineñ urmazdım. Bābāma biñ kere la‘net olsun. Küçükden baña (7) edeb öğretilmedi ve beni acıtup döğüp söğmedi. Tā ki ben dağı (8) cān acısını bildim. Ben dağı kimesneyi dövmezydım ve hem edeb (9) sebebiyle şimdi sen dağı şāğ olup ben dağı bu ‘azāba giriftār (10) olmazdım. Ve bunca müselmānları böyle ‘azāplar ile öldürmezdim.” (11) didi ve yalvardı ki “Beni bu ‘azāb ile öldürme” didikde hemān (12) cellād gelüp başını bedeninden cüdā eyledi. Ve ol memlekette şehzāde (13) edeb sebebiyle anā ve bābā ve üstād terbiyesi berekātıyla şāh oldu ve ol (14) resme ‘adl u dād eyledi ki ol mülk-i ‘Abdü’l-Mu’mīn Melīk diyü ism (15) koydular ve ol bī sa‘ādet edeb görmediği için ol babasını (16) öldürüp soñra kendi helāk oldu.

“İmdi, iy şāh! Bu hikāyeti (17) anıñün söyledim ki tā böyle seniñim bu oğlan dağı hemān ol (18) zālīm ođlanuñ gittiği yola tutmuştur. Görmez misin ki sen aña (19) söylersin ol seniñ sözine i‘tibār idüp, cevap virmez. Zirā (20) üstād elinden dikenüñ yememiştir. Hemān fa‘idesiz ‘ilm öğretilmiştir. (21) İşte saña ‘āşī ve hā’in olup başka kaçd eyledi ve baña dağı (22) el uzattı. Bundan büyük suç olur mu? Hele ben cān ki meded (23) iriştim ve saña haber virdim. Eger başuñ gerekse oğlanı

[21]

(1) öldür ve ğamdan āzād ol ve alā taķkīk bilkim ne sen ve ne (2) memleket kalur cümlesi pāy-ı māl olur.” didi.

Çün şāh hātūndan bu (3) resme demdeme ve zezeme işitdi. İçine cān korkusu düşdi. (4) Ve eyitdi: “Şoñra ben anıñ başıñ keseyim.” deyüp cāme-hāba vardılar. (5) Çün şabāh oldu ‘ālem munevver oldu. Ve şāh tahtına geçüp karar (6) eyledi ve cellāda emr idüp oğlanı hāzır itdirdi. Ve “Öldür” (7) diyü emr eyledikde.

(8) İkinci Vezir

(9) İlerü gelüp “İy şāh! “*‘ālem bī- teklif mu’azzi ehl-i fesād*” (10) sözine gitme haq te‘ālā bilür. Kim bu fitne deryāsın cūşa getüren (11) ve ‘ulūf u zāde āteş uran bī-inşāfdır. Zirā demişlerdir kim (12) “Şāhlara vācipdir ki kimseniñ sözine ‘amel itmeyüp efsūnuna giriftār (13) olmaya ve her söze inanup soñra peşimān olmaya (14) ve nedāmet çekmeye. Netekim bu beytde demişlerdir: “*Ve ‘ācizun lehu’r-re‘yu (15) miżyā‘ fūrşataihi hattā izā efāte emren ‘ākibetu’l-ğurūr.*” Ya‘ni şol (16) kimesne re‘y-i tedbirde ‘ācizdir. Dā‘im fūrşatı zāyī‘ ider. Çün (17) fūrşatı kaçırır, andan taqdire ‘itāb idüp “Bunu baña taqdır itdi” (18) der. İmdi bilmez ki haq te‘ālā irāde-i cuz‘iyyeyi eline vermişdir. (19) ve bu ayetle buyurmuşdur. “*‘Kul hel yestevī’l-lezzine ye‘lemūne ve’l-lezzine lā- (20) ye‘lemūn.*”³ Ya‘ni haq cell u ‘ali habībine hitāp idüp buyurur. (21) “Bilurle bilmez beraber midir? Ya‘ni değıldir.” Bundaki istifhām-ı enkāriyedir.

(22) “İmdi, iy şāh! Bu işlerde tedārik eyle ki aħir zamāndayız (23) yalancıları çoğdur. Nitekim Resūl ‘aleyhi ‘s-selām “*İnne beyne yedi’s-sā’atu*

[22]

(1) *kezzābine fe’ħzerūhum*“ ya‘ni kıyāmete yakın yalancılar çoğalır. (2) Anlardan hāzer idüñ der. İy şāh! ğāfil olmamaq gereksin ki (3) ‘avratlarıñ yalānları ve hīleleri çoğ olur. Her gün ayağıñıñ baş (4) parmağına baqa yitmiş iki dürlü mekr ve hīle düzer ve ‘avratlarıñ mekr (5) ve hīlesiniñ hikāyeti çoğdur. Eger şāh emr iderse güneşden zerre katresin beyān edeyim.” didikde şāh daħı “Söyle işidelüm.” (6) didi.

(7) Hikāye

(8) Vezir eydür: “Hindistānda bir ħ‘āce var idi. Ve anuñ bir cemīle (9) hātūnı var idi. Ol ‘avratıñ hāşā mine’s-sāmi‘ in- bir yigit (10) dostı olup bir gün h‘āce bir tūtī şātun aldı ve ol (11) tūtī hoş ifādeler bilürdü. Söyledikçe ħ‘aceniñ göñline (12) şad hezār sürür u ħubūr hāşıl olurdu. Bir gün ħ‘āce tbir (13) maħalle gidüp ol gice eve gelmedi. Fi’l -

³ Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Zümer 39/9.

hāl ‘avrat ol yigiti (14) eve getirüp ol gice ‘ayş ü ‘işret idüp cān cāna gönül (15) gönle katup iki taraftan murādları hāşıl oldu. Buñlaruñ (16) serini tūṭi kafesden seyredirdi.

Çün şabaḥ oldu. Ol (17) yigit gitti. Ve h̄āce geldi tūṭi h̄āceyi görünce eyitti: (18) “İy h̄āce! Bu gice hātūn bir yigit ile sabāḥ olunca yimekte (19) ve içmekte ve öpüşüp kucaşmakta idi. İşte yigit gitti.” (20) didi. H̄āce çün bu kelāmları işitti.

‘Avratına: “Bre ‘avrat! (21) Ol yigit kimdir?” didikde,

‘Avrat: “Bu naşıl sözdür? Bir kuşuñ sözine (22) inanup ‘amel idersin.” diyü ve velvele şamātaya başladı.

[23]⁴

(1) inandırdı ve tūṭiyi yalāncı eyledi. (2) H̄āce bir gün yine bir maḥale gitti. ‘avrat yine ‘ādet-i (3) kademesi üzre ol yigiti getirüp ‘avrat tūṭiye, (4) h̄āceye söylediği sözlere yigite beyān eyledi. Yigit eyitti: (5) Şimdin girü ve seniñle zevk olmaz bu tūṭi bize engel oldu. Bizi (6) rüsvā-yı ‘ālem ider.

‘avrat eyitti: “Sultānım sen (7) çekme gör ki tūṭiye ben ne hile iderim.” Deyü (8) cāriyelere emr eyledi. Bir elek ve bir çömlek ve biraz şu (9) ve biraz şağar guni getürdiler ol guni tūṭiniñ kafesi üzerine (10) kodılar bir cāriye gah bir ağaç ile gune ururdu. (11) Ve bir cāriye eliñle tūṭiniñ üstüne şu serperdi ve (12) cāriye daḥı ol çömlek içinde kafese bakup gāḥ açar (13) gāḥ kapardı. Yine ‘avrat şabaḥa degin ol yigit ile (14) şefā itdiler çün şabāḥ oldu yigit gidüp h̄āce (15) geldi. Tūṭi h̄āceyi görünce eyitti: “H̄āce hātūn (16) bu gice ol yigitle bedīler ile içtiler şabāḥa kadar zevk (17) itdiler ve lākin çok yağmur yağup gün görülür (18) şimşek şakdı.” didi. H̄āce yok deyüp ‘avrat (19) eyitti inandıñ kuşun yalān söylediğine biçāre h̄āce

[24]

(1) ol hile ile i‘tifādı bozdı ve dā’im h̄āce gittikçe (2) ol yigiti ‘avrat da‘vet idüp zevk ü şefā idirdi. (3) Tūṭi her zamān söylerdi h̄āce inanmazdı ‘avrat (4) tūṭiniñ sözlereñ maşḥaralığa alurdu. Ve h̄āceye bunuñ (5) sözüyle baña bühtān eylediñ deyü h̄āceniñ başına kaḫardı. (6) İmdi ey şāḥ! bu hikāyeti anıñçün söyledim ki tā bilesin (7) ‘avratlarda bunuñ gibi mekr ve hile çok olur. Zinhār ‘avrat (8) sözine uyup oğlana

⁴ Metinde 23-25 sayfaları eksiktir. Bu eksikliği gidermek amacıyla İBB Atatürk Kitaplığı’nda kayıtlı olan Mehmed Cemal Efendi matbaasında Hicri 1303/(M.1886) yılında basılan nüshadan yararlanılmıştır.

kıyma ve hem oğlan dağı dile-(9)-yüp halin i' lām itmeyince ve haq kangısınıñdır zāhir (10) olunmayıca 'amel eyleme zirā şahıñ dünyāsına ve aḥiretine ziyān (11) vardır. Dünyāsına ziyānı bu. Kim 'ömrī varı bir dānā şehzāde (12) añdan gider. Aḥirete ziyānı bu kim tā haq yere qan itmek günāh-ı (13) kebā'irdir. Günāh işleyen lā-ebed cennete girse gerektir. İy (14) şah evvelāsı budur ki H'āce bulununcaya qadar şabr idelim (15) yiñe şehzādeniñ söylemediginden ve her ḥalinden anıñ (16) ḥayrı vardır didi. Pes şah dağı vezīriñ sözün münāsip (17) görüp şehzādeyi zindāna gönderüp kendisi şikāra (18) gitdi. Çün aḥşām olup şah şikārdan dönüp (19) ḥātūn yanına vardı.

Ḥātūn eyitdi: İstiḳbāl idüp oturdular (20) Ba' de't-ṭa' am ḥātūn eyitdi: İy şah ol nā-ḥalef oğlanıñ (21) işin bu gün tamām etdin mi şah bugün dağı qomadılar.

[25]

(1) Yine zindāna gönderdim didi. Ḥātūn eyitdi: İy şah vezīrleriñ (2) sözlerine uyma ve taqasül itme ma' āzallāh-i te' ālā şimdi (3) bu oğlan tahta qaşd itmiştir. Eger eline girse zulm (4) ve' ādī ve teḥammīn meger şah eyitdi: Buñu vezīrim recā (5) eyledi. Gice ideyim ḥātūn eyitdi: Ḥāşā ki ol seniñ (6) saleb evlādiñ ola bu oğlanıñ ḥikāyeti bir pādīşāh (7) ḥikāyetine benzer ki meger şahım işitmemiştir.

Şāh eyitdi: söyle (8) işidelim didi.

(9) Ḥikāye

(10) Ḥātūn ider şöyle rivāyet eylemişler bir ulu pādīşāh (11) var idi. Ve anıñ bir hastaca oğlı varidi. Ol vilāyetiñ (12) ḥükemāsı cümle ' ilāc itdiler fā'ide itmedi. Encām-ı ḥükemālar (13) ' āciz qalup ḡayrı memleketden pür-ḥazef ḥekīm geldi şah (14) dağı ḥāzır eyledi. Ve bu oğlanı ḥekīm qatına götürdüler (15) ḥekīm oğlanıñ nabzın tıtdı. Ve yüzünün rengine baqtı (16) ve eyitti: İnşā'allāh ü te' ālā ben bu oğlanı ḥoş idem (17) amā isterim ki beni bu oğlanıñ anāsı qatına iletmesin añ (18) su'ālüm var. H'āce söyleşelim zirā evlādiñ ḥali atādan (19) anādan su'āl olunur. Ve hem atāsından anāsı dağı eyü (20) bilür. Pes şah buyurdi ḥekīm ile ḥātūnı ḥālvat itdiler.

(21) Ḥekīm eyitdi: İy ḥātūn senden bir söz su'ālüm var ah (22) toḡrısın söyle oğlan ḥoş olsun dirseñ ve eger (23) toḡrısın söylemezseñ oğlanıñ vebāli bu yanıñda olsun (24) şifā bulmaz qalur. Ve bu söz benimle seniñ aramızda qalur deyü yemīn ü (25) kısım eyledi. Ve eyitdi: İy ḥātūn saña sözüüm budur ki (26) toḡrısın söyle bu oğlan kimdendir. Ḥātūn eyitti: İy ḥekīm imdi (27) bu ne sözdür ki söylersin pādīşāhiñ

döşegine kim gire-(28) bilür pes hekîm ilâhi var söyle yemîn eyledi. Tâ ki sözüñ (29) toğrısın söyle bu oğlanıñ kanına girme. Bu söz benimle seniñ (30) aramızda kıalsun deyü hekîm and ve yemîn ider. Hâtûn inkâr idersin (31) hekîm yerinden kıalkıp gitmek üzre iken hâtûn hekîmiñ (32) elini tutdı. “otur aşğa” didi. Baña çok and virdiñ (33) bir nesne ki haqqa aşikârdır. Halkdan anı gizlemeñ ne fâ’idesiz. (34) Haq te’âlâ semî’ ve başırdır. İy h’âce söziñ toğrısı (35) birdir ki şâhıñ oğlu ve kıızı olmazdı. Ne benden ve ne gayrı (36) hâtûnlardan hiçbir evlâdın olmadı ki kendünden]

[26]

(1) Şoñra tahtın zabt gördüm ki şâhdan şoñra tahtı sâ’ir-i (2) bigâne zabt ider. Ben dağı bir yigit ile zevk eyledim. Bu oğlan (3) hâşıl oldu.”

Hakîm eyitdi: “Peki o naşıl yigitdir?”

Hâtûn eyitdi: (4) “Aşlı Türkdür.”

Hakîm şâha gelüp eyitdi: “Allâhıñ ‘avniyle oğluñu (5) hoş iderim. Zirâ anasından su’âl eyledim. Hapisligi nedendir bildim. (6) İy şâh! Emr eyle maţbahda târhâna pişürsünler. Biraz yoğurt (7) ve biraz tutmâç pişürüp, hâzır itsünler.”

Pes şâh emr eyledi. (8) Cümlesini mühyâ kıldılar. Hakîm huzur-ı şâhda oğlana yedirdi (9) ve hâzır bi’l meclis ne kadar hükemâ ve tabip var ise birbirine baķuşup (10) eyitdiler: “Biz bu nice zamândan zaħmet çeküp dürlü ‘adûlar ile oğlanı (11) meydana getürmedüñ. Bu bi- aql gör ki oğlana ne âceb nesnelere (12) ‘ilâc ider. Çünkü oğlanıñ ol ta’âmlar ile kıarnı toydı. Biraz (13) kendüye geldi. Üç gün hakîm oğlana mezkûr ta’âmlardan virdi. (14) Tamam şaht buldu.

Şâh hakîme vâfir mâl ikrâm eyledi. “İmdi iy (15) şâh! Hâşâ ki şalb evlâdıñ ola. Eger halâş olacak olur ise, (16) çok şerler kıopar. Sen kıymazsıñ lâkin ol eşradân olduğun için (17) saña kıyar.”

Çün şâh hâtûndan bu demdemeyi işüdüp haţrı (18) meñdir oldu ve eyitdi: “Bu gün gitdi yarın ben anı öldürürüm.” (19) Câme-h’âba girüp uyudular. ‘Ale’s-şabâh şâh tahtında karar eyledi. (20) Oğlanı hâzır kıldurup cellâda “Öldür” diyü emr eyledi.

(21) Üçünci vezîr

(22) İlerü gelüp eyitdi: “iy şâh! bi- teklif ‘avrat sözüyle (23) şehzâdeye kıaş itme. Zirâ Resûl hâzretleri buyurmuşdur:

[27]

(1) “*El-‘aceletu mine ‘ş-Şeytāni ve ‘t-te ‘eni mine ‘r-Raḥmān*”⁵ ‘acele itmek şeytān işidir. (2) İtmemek rahman işidir ve ‘ākıl oldur ki, her itdiği işte biñ (3) dürlü fikr ide.

Şöyle ki: “Bir kişünün ayāğına (4) diken batduқта ayāğını (5) dizi üstüne alup ağzı yarıyla ışlar ve igne ucuyla hezār (6) miḥnetle nice sā‘ at zahmet çeküp, añı çıkarır. Çıkarmayınca rāḥat (7) olmaz. Bā-huşuş şehzāde şāhımın ciger-güşesidir. Ve gözleriniñ (8) nūru ve ḥayatuñ māddesidir. Ve ciḥān ḥalkınıñ pest u penāhıdır. (9) Ve bu iş de bize vācipdir ki bu işiñ işlāhına sa‘ y idelim. Zirā (10) dīmişlerdi ki her kim şāhuñ bir işinde ḥazer görüp şāhı āgāh (11) eylemese añı ‘āşiler ve ḥā’inler geruhundan ‘add itmek gerekdir.”

(12) Şi‘r: “*Yā ḥādime ‘l-emīri ile ‘ş-şuğli fe ‘ctehid ḥattā teküne menzilihi ev taḥarrubihī. (13) ta ‘allemu edāhu velehu va ‘llāhi ente ḥane ve mine ‘l-ḥaḥḫi mehreben*” Ya ‘ni şāha kullık iden, şāhuñ (14) emrinde şadākat idüp, şāhın yanında ziyāde maḥbūl ola. Eger şāhın bir ziyānını görüp şāhı (15) aña eylemezlerse Allāh Te‘ālāya ‘āşi olmuş olur ve ‘ākıl oldur ki (16) işiniñ evveline ve soñrasına nazār ide. Nitekim şāhıñ birisi oğullarıyla (17) vezīrleriyle ve memleket ihtiyārlarıyla meşveret ve tedbīr eylediği, hem (18) dünyāsi ve hem aḥireti ma‘mūr oldu. Ve ol hikāye bir hūb hikāyedir. (19) Eger şāh izn virir ise naḫl u beyān ideyim.” didi.

Şāh daḫı: (20) “Taḫrīr eyle.” didi.

(21) Hikāye

(22) Vezīr eyitdi: “Zamān-ı sabıḫda ciḥān sarāyında bir ulu ḥükümdār (23) var idi. Şöyle ki ciḥān añın ḥükmi altında idi. Yüz yigirmi

[28]

(1) sene ciḥān sarāyında salṭanatla ‘ömür sürmüş idi. İhtiyār olup (2) bildi ki yakın zamānda ecel şerbetini aña içüreler ve ol şāhıñ (3) üç māh-peyker oğulları var idi. Ve üç kār güzār ve müdebbīr (4) vezīrleri daḫı olup, bir gün şāh vezīrlere eyitdi: “İşte benim (5) ‘ömrüm nihāyete ḫarīb oldu. Adamın ‘ömr-i ṭabī‘ si yüz yigirmi sene (6) olur. Bundan şonra insanda ihtiyār ḫalmaz. Bu ḫale ben daḫı irişdim (7) ve ḫāl böyledir. Dilerim ki oğullarımdan birisini yirime nāşip eyle. (8) Ben arḫamı rāḥat divārına verüp, raḥat edeyim. Oğullarımdan (9) ḫangısını taḫta lāyık görürsünüz?” didikde,

⁵ Acele şeytandan, teenni (ile hareket etmek) Rahmandandır.

Vezîr eyitdi: “İy şâh! (10) ‘Ömrün uzun olsun. Kişiniñ eyüsi ve kötüsü tecrübe olmayınca (11) fark olmaz. Zirâ iki nesne adamın mihengidür: “Evvelki şarâp, ikinci (12) manşib. Bu iki şeyde kişinin erligi zâhir ve ‘ayan olur. Evvelâsı (13) oldur ki toköz gün tahtın ve şâhlığı bu üç oğluna virüp her biri (14) üçer gün tahta geçüp hükümet eylesün ve bu mehekkden şâh bunları (15) tecrübe eylesün. Kağısınin cevheri var ise ‘ayân olur. (16) Bakî şâh aña göre nizâm virsün.” didiler.

Çün şâh vezîrlerden (17) bu sözleri işidüp, gönlüne gayet hoş geldi. Şâh buyurdu ki (18) her oğlu üçer gün tahta geçüp şâhlik eyleyeler. Her ne ‘azl u (19) naşb var ise hazineden her ne in‘âm iderse ve her ne ‘adl (20) u zulm eyler ise câ’iz görüp kimesne bir şey dimeye.

Pes ol (21) şâhın büyük oğlu tahta geçüp, hüküm u hükümet ve ‘adl u dâd (22) eyledi ki vaşfa gelmez. ‘Ulemâya muhabbet ve cühelâdan agrâz eyledi. Büyük (23) manşibları ehl-i dâna kişilere verüp, istimâ‘i menâhiden ve melâ‘inden

[29]

(1) ictinâb idüp ve nîkû-kârlıkda gayet küşeş eyledi. Pes şâh (2) oğlınıñ hükminiñi tecrübe için, zindândan üç kişi gönderdi. (3) Biri kan itmiş idi ve biri hırsız ve biri zinâ eylemişdi.(4) Da‘vâcılar ile yanına gönderdi. Çün şehzadenin yanına vardılar. (5) Da‘vâcılar da‘vâ idüp ve şahidler şehâdet idüp “Bu üç (6) kişiniñ dağı günâhları vardır. Ve bu söz bunların haqqında bühtân (7) degildir, gerçektir.” didiler.

Çün şehzâde kazâyaya ne hâl ittüğünü (8) bildi. Ve bir dem meydâna gelince “Ana ve anasınıñ cigeri hün olup (9) bunca zahmet ve meşâkkat çeküp bir er kırk senede hâşıl olur. (10) Ve bir sâ‘atde anı helâk itmek revâ degildir. Kim ahiretde haq te‘âlâ (11) aña cahennemde ‘azâp idecektir” diyüp ve tövbe ittirdi ki “Bundan (12) sonra bu dürlü bir iş itmeyeler” diyüp üçünü dağı âzâd eyledi (13) ve tamâm üç gün ‘adâetle hüküm eyledi.

Çün dördüncü gün nöbet (14) ortanca oğluna gelüp, ol dağı tahta geçüp hüküm ve hükümet (15) eyledi. Ehl-i dânişi hor idüp ehl-i câhili münâşib eyledi. Şarab (16) ve çalgıyı ‘âdet idüp ve buhl u imsâkı pîşe idindi. Fi’l cümle (17) büyük karındaşınıñ hilâf-ı ‘âdeti üzre olup, pes yine aña dağı (18) üç suçlu kişi gönderdi.

Çün şehzâde hâl ne ittüğün (19) bilüp “Bunlar gibi adamlar memleketin dikenini olur” diyüp buyurdu.(20) Üçünü dağı helâk itdiler. Çün bu dağı üç gün hükümet (21) eyledi.

Nevbet küçük şehzâdeye gelüp ol dağı tahtına geçüp hüküm-i hükümet idüp ‘ülemâya ve ülû menâşıbları (22) ehl-i dânişe ve gör yüz deli kılan genc tunâ yigitlere kılınç timârlar

[30]

(1) virdi ve bâhadır kimesnelere ze‘âmet virdive kitapları ‘ülûfeli (2) eyledi ve her birbirlerine hâline göre ri‘âyet idüp bî-edebleri hır (3) gördü. El hâşıl her bir tã ifeyi incü dizer gibi yerlü yerinde koyup, (4) kâpısını nedensiz komadı ki tã düşmen aña zâfer bulmaya ve şâh yine (5) zindândan kabâhatli üç adam gönderdi ki hükümünü tecrübe eyleye.

Çün (6) hazır oldılar, hüdâmlar haber virdi. “Birer birer getirün” diyü emr (7) eyledi. Hemân adam öldürdüğünü şahitler şehâdet itdiklerinden (8) soñra, şehzâde buyurdu ki “Aşıl katlı iki dürlüdür. Biri ‘amden (9) ve biri haţâ’endir ve ‘amden dağı iki dürlüdür: Evvelkisi bir kişi (10) bir kimesneyi demür âlâtıyla urup öldürse, anuñ yirine anı (11) kışâş itmek gerekdir. Ve haţayıķ kitâbında yazmışlardır ki bir kişi (12) bir kimseye ağaçla urup helâk eylese ve yâhut ateşe atsa (13) ol vaķt hem diyet ve hem keffâret lazım gelür. Ve biri dağı haţâdur (14) keffâret vâķi‘ olur. Ve hem ‘aķilesi üzerine olur, diyet lazım gelmez. Ve haţâ’en (15) oldur ki bir kişi geyige oķ atdı vardı ve bir adama tıķındı, (16) Ve öldürdi nitekim Haķ te‘âla buyurmuşdur: “*Ve men katele mu ’minen haţâen (17) fe tehrîru raķabetin mu ’minetin [...] fe-inne [fe-men] lem yecid fe-şiyâmu şehrayni mütetâbi’ayni*”⁶ Ya‘ni “Her (18) kim bir mü’mini haţâ ile öldürse bir kıl âzad eylesün. Eger (19) kâdir olmaz ise iki ay oruç tıtsun. Pes şehzâde şordu: (20) “Ve bildiği ‘amd ile katlı etmişdür. Anı dağı birine katlı itdiler.”

(21) Andan hırsızlı getürdiler şehzâde eyitdi: “Her kim aķil ve bâliğ (22) olsa on dirhem mağrüb-ı mağruz gümüş çalsa elin kesmek gerek ve altunda bir dinâr (23) gerek bir kez dağı hırsızlıķ iderse.

[31]

(1) Nitekim Resül ‘aleyhi’s-selâm buyurur: “*Lâ-ķat’un illâ fi-dînârin ev ‘aşara dirhem*” (2) Ya‘ni el kesmek yoķdur. Alâ altündan bir dinâr olsa ve gümüşden (3) on dirhem ola kaçan bu deñlü hırsızlıķ etse sağ elini bileginden kesmek (4) gerek (5) ve

⁶ Kim bir mü’mini yanlışlıkla öldürse, bir mü’min köleyi azad etmesi [...] Bunlara imkân bulamayanın, Allah tarafından tövbesinin kabulü için iki ay ard arda oruç tutması gerekir. Nisâ 92/4.

eger bir dağı ederse sağ ayağını kesmek iktizā ider (6) ve eger bir dağı ederse zindāna koymak gerektir.”

Tā tövbe edinceye kadar (7) pes şehzāde adamların suçuna göre cezāsını icrā itdi. Ondan (8) zinā edeni göturdüler. Anın dağı halini şehzādeye takrİR itdiler. (9) Şer ile günāhına göre cezāsını idüp toğuz gün tamām oldu.

(10) Şāh vezİrlerini cem‘ idüp eyitdi: “İşte üç oğlumuñ dağı (11) ħİkmünü gördünüz İmdi tahta kangısı lāyıkdır?”

Büyük vezİR eyitdi: “(12) İy şāh! Büyük oğluñ lāyıkdır.”

İkinci vezİR eyitdi: “Ortanca (13) oğluñ lāyıkdır.”

Üçüncü vezİR eyitdi: “Küçük oğluñ lāyıkdır.”

(14) Çün şāh vezİrlerden bu sözleri işitdi. Şüphesiz zā’il olmadı.

(15) Şāh eydür: “İy vezİrlerim! Üçüñüzün dağı sözüñüz birbirine muĥālifdir. (16) Fi’l ĥāl memleket ahālisine şabāĥ cümlesi şahrāya çıkşunlar.” diyü (17) ‘emr eyledi.

Ertesi gün mecmū‘-ı ĥalāyik şahrāda cem‘ oldılar. Hemān (18) şāh ayak üzre kalkup eyitdi: “İy kavm! Yarın kıyāmet gününde (19) benim yağama yapuşup, bize zulm itdin diyü itdiğim sevāpları almadan (20) alup beni ĥahil ve şer mesār eylesiz. İmdi kerem eylesiz. Benim (21) şāhlığıma bağmayınız. Belki ĥāğ te‘ālā katında benden ĥor ve ĥākİR (22) yokdur.”

Ağniyā ve (23) fuğarā cümle ağlaşdılar. Şoñra dönüp şāh eyitdi: “İy yārānlar! İşte

[32]⁷

(1) benim vefātım yakın (2) oldu baña aĥiret ĥağğın ĥelāl idiñ bu benim üç oğlum (3) vardır. Kangısın dilerseñiz anı tahta geçüreyim eger ‘ādil (4) olursa siz rağata vāşl olup baña ĥayr du‘ā idersiz (5) ben dağı yattığım yirde rağat olurum. Eger zulm olursa ne (6) siz rağat olursuñuz ve ne ben rağat olurum.

Ol kavm (7) eyitdiler: “Şāhın vücudu nice yıllar bāğİ olsun Ĥağ (8) te‘ālā şāhimızdan rāzıyız her (9) nedeñlü bizim şāh üzerinde ĥağğımız vardır ĥelāl olsun (10) kangı oğlını tahta lāyık görürse biz rāzıyız amā (11) çünki şāh ihtiyārımızı elimize virdi.

⁷ Metinde 32. Sayfa eksiktir. Bu eksikliğı gidermek amacıyla İBB Atatürk Kitaplığı’nda kayıtlı olan Mehmed Cemal Efendi matbaasında Hicri 1303/(M.1886) yılında basılan nüshadan yararlanılmıştır.

Küçük oğlını (12) tahta geçüresin gām-ı ‘ālemden ve hem umūr-ı dünyāda dānā ve ‘aķıldır.(13) Eger řāh lāyık görürse řadr-ı ‘ālem lāyıkdır. Ki ĥadiřde (14) gelmiřtir. řebabūn ‘ālimun yetekāddemu ‘ala řeyhun cāhilun ya‘ni ‘ālem-i (15) yigit teveccūhe, cāhil üzerine oturmak gerekdür. Bāķisin (16) řāh bilür. Didiler řāh sarāya gelüp emr eyledi.

(17) Taĥtı āraste ķıldılar erkān-ı devlet gelüp mecmū‘ ĥāzır (18) oldılar hemān küçük oğlını elinden tutup diledi ki (19) tahta geçüre ķarındařları ilerü gelüp eyitdiler: İy bābā ķamu (20) ĥalk buña kāmildir. Ve ‘ālemdir řeri‘āti ve siyāseti eyü bilür (21) didiler imdi bizim buna bir Kaç su‘ālimiz vardır eger cevāp (22) virirse biz daĥı tahta rızamız ile teslim idelim (23) ķarřusunda el bağlayup turalım ve alā ĥod tād ü taĥt añā (24) lāyık degildir.” didiler.

řāh, küçük oğlınana: “sen dirseñ.” didi.

(25) oğlı: “su‘ālleri her ne ise şorsunlar.” didi.

Eyitdiler ki: “sulťān (26) dimek ne dimektir?”

Eyitdi: “sulťān dimek pürĥānla ve ĥüccetle (27) olana” dirler. Ya‘ni allāh u te‘ālāniñ emrine ve buyruđuna

[33]

(1) İta‘āt ideriz. “*Es-řulťānu řill ‘ullāhi fi ‘l-arż*”⁸ Ya‘ni “řāĥlar yeryüzünde (2) Teñri te‘ālāniñ gölgesidir.” didi.

Daĥı şu‘āl eyitdiler ki: “Aşıl (3) padiřāĥ olmak kime lāyıkdır?”

Eyitdi: “Ol padiřāĥiñ neseb-i zāhiri (4) gerek, andan iĥsān-ı kāmil gerekdür. Andan ‘ādil pādiřāĥlarıñ huylarını (5) tuťmaķdır.” didi.

Eyitdiler: “‘Ādil kimdir?”

Eyitdi: “‘Ādil oldur ki (6) şeri‘ate tecāvüz eylemeye.”

Eyitdiler: “Zālim kimdir?”

Eyitdi: “Zālim oldur ki (7) řeri‘ate iťā‘at itmeye. Kendünden bedi‘ātler peydā ede. Tā ki zūlm ile (8) māl cem‘ etmek ķolay ola.”

Eyitdiler: “Padiřāĥlar nasıl kimseyi (9) vezīr etmek gerekdür?”

Eyitdi: “şol kimseye etmek gerekdür ki añda (10) iki ĥařlet ola: Biri re‘y-i tedbīr ehli ola; ikinci ‘ālim (11) ve fāzıl ola. Zirā kişide ‘ilm, ikinci ‘aķıldır.”

⁸ Sultan, yeryüzünde Allahın gölgesidir.

Eyitdiler: “Padişāha (12) lāzım olan kaç dürlü kişidir?”

Eyitdi: “Evvel müdebbir vezir; ikinci (13) dilāver asker; üçüncü bir kāmīl ḥaṭṭāt ki Arabi ve Farside ve ḥaṭ (14) aleminde kāmīl ola. Dördüncü bir ḥāzık ḥakim ki ilm-i ḥikmetde gayet (15) māhir ola.”

Eyitdiler: “Padişāhın kaç dürlü nesne-i dā’im fikrinde (16) olur?”

Eyitdi: “Dört: Nesne-i evvel re’āyāya adl itmek; ikinci (17) hazinedeki mālı maḥalline şarf itmek; üçüncü mansıbı ehline virmek; (18) dördüncü düşmān işinden gafil olmamak.” Didi.

Eyitdiler: “Padişāh kaç (19) dürlü ḥūyı adet edinmek gerek?”

Eyitdi: “Dört dürlü: Evvelki (20) güler yüzlü, ikinci tatlı sözlü, üçüncü seḥāvet, dördüncü (21) fuḫarāya merḥamet itmek.”

Eyitdiler: “Şāha kaç müşāhap kişi lāzımdır?”

(22) Eyitdi: “Dört tā’ifeden gerek evvel, alim; ikinci arif; üçüncü

[34]

(1) dilāver pehlivān; dördüncü sāzendeler. Alimden ilm-i şeri’āt öğrenür, (2) ariften ḥaḫāyık kesb eder. Dilāver pehlivāndan silahşörlük kesb (3) eder ve sāzendeden ḫatır-küşāde olur.” didi.

Eyitdiler: “Şāh (4) olan kendüye ḫaḅı tā’ifeden bilsün?”

Eyitdi: “Ḥaḫḫa vāşıl ulu (5) müşāyiḫlerden bilsün. Zirā adil olmağa sebeptir.” diyüp ve dönüp: “Ḳarındaşlarım! Siz baña bu kadar su’āl eylediñiz. (6) Cümlesine alī ḫadirü’l ḥāl cevāp virdüm. Benim daḫı bir su’ālüm vardır.” (7) didi.

Onlar daḫı: “Şor?” didiler.

Eyitdi: “Dünyā şāhları neye beñzer (8) ve şāhların vekilleri neye beñzer? Ve re’āyalar neye beñzer? Şāhın (9) düşmanları neye benzer? Ve müşāyiḫler neye beñzer?” didi.

Pes ikincisi (10) daḫı başını aşağı idüp, tefekküre vardılar. Bir miḫdārdan sonra (11) yine şehzāde eyitdi: “Tefekkür vaḫti degildir. İşte taḫt.” didi.

Eyitdiler: (12) “Bizler bu su’ālden aciz ḫaldık.”

Hemān şāh küçük oğlanın elini (13) alup taḫta geçürdi ve eyitdi: “İy oğul! Hemişe dest-giriñ ḫudā (14) olsun ve seniñ düşmanların maḫḫūr olsun.” Ondan sonra

(15) cem' i erbāb-ı devlet ü ra' iyyet gelüp "Taht mübârek olsun." deyüp (16) kendülere şāh eylediler.

Pes şāh eyitdi: "İy oğul! Evvel kardeşlerine (17) eyitdiğün su' āle yine sen cevāp vir. Tā bizler dağı işidelim." Didi.

(18) Şehzāde eyitdi: "İy bābā! Bu dünyā bir otlāğa beñzer ve bu ra' iyyet ol (19) otlāqda gezen koyuna beñzer. Ve şāh añın çobānına beñzer. Pes (20) koyunların şāhibi Hāq te' ālādır ve begler ol çobānıñ köpeklerine (21) beñzer ve düşman kırdā beñzer ve müşāyiğler ve ' ālimler hāq te' ālā (22) tarafından çobān üzerine nāzarlarına beñzer. Her kaçan çobān koyunlara

[35]

(1) sū-i kaşd itse Hāq te' ālānıñ emriyle çobānı men' iderler. İy bābā! (2) Nefsü'l emrde, ben za' yif çobānım koyunları güderim ve hem gezdirmege (3) gelüp koyunu incitmesinler. Biz ise kırd ile şerik olmuşuz. Eger (4) koyun şāhibi koyuncağızların halini bizden su' āl iderse vay bizim (5) halimize." diyüp zārı zārı ağladı.

Şehzādelər dağı küçük (6) karındāşlarının şāhlığını kabul itdiler. Pes şāh eline bir avuç (7) toprak alup gözü üzerine kodı ve eyitdi: "İy göz! Nice (8) zamāndır ki şāh idim. Nice böyle zulm va' diyle bunca māl cem' idüp (9) katuña getürdüm. Hiç toymadıñ bunca hūblarla şöhet eyledim ve (10) metā' iñ ' ālāsını görüp almaqtan uşanmadıñ ve nice ni' metler yiyüp (11) ve nice şerbetler içüp kınmazdıñ. Sen dağı nice bu işleri (12) kayırmadıñ ve görmediñ. İmdi gözi bir avuç topraktan ğayrı nesne (13) toymaz didükleri gerçek imiş. Vāy bizüm hālümüze!" diyüp ağladı.

(14) Cemi' hazır olan begler rikkat idüp ağlaştılar. Andan şāh kalkup (15) şavmā' asına girdi. ' İbādete meşğül oldu. Bir nice müddet şöra şāh (16) ecel yaşdığına başını kodı. Ve bildigi ' ömri āhire ermiş.

Pes (17) eyitdi: "Ben vefāt idince bana ne yapacaksınız. Şimdi gözüm önünde (18) yapın göreyim." Didi.

Hemān şāhı kaşrında taht üstünde yaturup (19) ve kaşrıñ altına elenmiş tūrāp döktiler. Dürlü dürlü kemhālar miqrāş ile doğrayup ve (20) tūrāba karıştırdılar ve ne kadar cāriyeler var ise cümlesi qaralar giydiler (21) ve başların dağıdup, ol tūrābdan başları üzre döküp "Vah (22) muşibettāh " diyü āh u fiğān idüp, ağlaşmağa başladılar. İşideñlerin (23) ciğerleri pāre pāre oldu. Ondan vezirler gelüp onlar dağı

[36]

(1) buniñ gibi ‘ādil-i şāh elemi gezer diyü ağlaşmaya başladılar. (2) Andan sonra emr eyleyüp tābūtını ta‘zīm ile götürdüler.

Pes (3) şehzādeleriñ üçü birden tābūtı görünce “Bābāmızıñ bineceği at (4) şimdi bu oldı” diyü yaş yerine kan dökerek dürlü cevāhirler (5) ile tonādup üzerine bir muraşşā’ tāt kodılar ve çetr-i hümāyūnu (6) üstüne tutdılar. Dört ulu hātūnlar gelüp tābūtūñ kuvvāmına (7) yapışdılar getürdiler ve tābūtūñ önüne müşāyiḥler düşüp zıkr (8) ve tevḥid ile yürüdiler ve zāhidleriñ başları üzre şāḥf (9) tutdular ve ulu hānlar ve hānzādeler oḡunca gitdiler ve ikiyüz (10) dāne hūb şādālı merşiye ḥānlar oḡunca “Vāh ḥasretā” diyü (11) ağlardı. Ve bir taraftan altun ve gümüş ve cevāhir tābūtūñ (12) üzerine saçārlardı ve on biñ kadar atlū egerleri altūndan (13) üzenkleri pārālanmış ve yāyları şönmüş ve ordularında bir alāy (14) cāriyeler cümle kara giymişler āh u figānları āsmāna erişdi.

Çün (15) şāh bunları görüp āh eyledi ve buyurdu. Şāhı tahtından aşığa (16) kodılar ve dönüp eyitdi: “Diri iken vefātımı gördüm” diyü bir (17) avuç toprak alup başını urdı ve eyitdi: “İy toprak! Benim (18) başıma bunca şaltanat ile bak bir ‘adālet itmedim.”

Ve eyitdi: “İy (19) vezīrlerim! Benim için vaḡf itmek isterim.” Hemān vezīrler daḡı yazdılar ki (20) yevmiye on biñ aḡçeye bālī’ oldı. Ve buyurdılar ‘imāretler ve medreseler (21) bünyād eylediler ve biraz şehirler ve köyleri ‘imārete vaḡf eylediler. (22) Evāḡıf işi tamām oldı. Cüzler getürdüler. Her cüzü’ oḡuyana beşer (23) altūn andan zāhidlere ve dervişlere beşer altūn virdiler.

[37]

(1) Andan ta‘āmlar getürdiler. Cümle ḡablar altūn ve gümüş her kimiñ (2) önüne koydularsa “Yemek ile ḡab senūñ olsun” didiler.

Çün (3) daḡı tamām oldı. Ne kadar ḡul ve cāriye var ise āzād eylediler. (4) Andan şāh daha üç günden sonra ‘azim-dārū’l beḡā eyledi.

“İmdi (5) iy şāh! Bu ḡikāyeti anıñ için söyledim. Tā ki şāh ol şāh gibi (6) teftiḡ idüp vezīrler söziyle veya ‘avām söziyle ‘amel ide. Yā emr-i (7) şerī’ āte uyup dünyāda nedāmete ve aḡiretde ‘azaba ḡiriftār olmaya” diyüp (8) ve yer uyup şehzādeyi recā eyledi.

Çün şāh vezīrden bu ġarā'ib (9) vaq' ayı işitdi. Bildigi dünyānıñ sebātı yok. Ah idüp oğlanı (10) zindāna gönderdi ve kendü şükre gitti. Çün aḥşam oldı. (11) Dönüp sarāya geldi ve ḥātūnun yanına girdi. Ḥātūn istiḳbāl (12) idüp şāhla oturdılar. Ba' de't-ṭa' ām ḥātūn oğlandan söz açup (13) su' āl eyledi.

Şāh eyitdi: “Yine zindāna gönderdim.”

Ḥātūn eyitdi: “Bu (14) ki oldı, az iş degildir; ammā sen ġāfilsıñ. Her birinin söziyle (15) 'amel idersıñ ve dimişler ki ġafil kişi üç ḥalden ḥālī degildir. (16) Yā eblāhdır yā devlet andan yüz çevirmiştir. İy şāh! Ġafilin kāmīl (17) işi degildir. Ġafil olma. Zirā bu ḥususda ġafil olmak divānelikdir. (18) İy şāh! Bu senin ḥikāyetiñ ol bir şāh ḥikāyetine benzerdir ki ġafilin (19) sebebiyle beş kere anı düşman basdı. Meger şāhım ol ḥikāyeti (20) işitmemiştir.”

Şāh: “Söyle işidelüm.” didi.

(21) Ḥikāye

(22) Ḥātūn eydür: “Zamān-ı sābıḳda bir şāh var idi. Ve kendinden büyük bir düşmanı var idi. Bir gün, ol (23) düşman olan şāh kilitli ' asker

[38]

(1) cem' idüp za'yıf şāhıñ üzerine yürüdü. Şāh daḫı nāçār (2) olup cümle ' askerini cem' idüp karşı vardı. Ve ol koy (3) şāha her çende yalvardı. Cenk eyü iş degildir. Gel bu fitneye uyma. (4) Bunca müslümānlarıñ kanına girme. Ḥazret-i Resül buyurmuşdur ki: (5) “Müslümān birbirine kılıç veya ġayrı ālat ḥarb ile cenk idüp (6) biri evvel birisini öldürse, ölen ve öldüren cehenneme girer.” Daḫı (7) nice nice ' azarlar eyledi. Fā'ide itmedi.

Çünki şāh gördi ki (8) düşmana bunca yalvardı. Olmadı bu işin def' ine tedbīr gerekdür diyüp (9) fikre vardı meger şāhıñ üç tedbīr ehli vezīri var idi. (10) Bunları meşverete da'vet idüp eyitdi: “İy vezīrlerim! Bu işde (11) siziñ daḫı tedbīrleriniz nedir?”

Baş vezīr ilerü gelüp eyitdi: “Şāhım (12) şimdiki ḥalde düşmanımızda ' asker kuvveti ziyādedür. Lā-cerem bizler (13) anıñla cenk itmege muḳābil olamayız. İmdi evveli ṭarīḳ budur ki (14) cengi teḫīr idelim ve dönüp vilāyetimize gidelim. Eger arḳamızdan (15) gelür bizler muḫkem ḳal' āya girer oturur sākīn oluruz. Tā evvel (16) vaḳte dek ki elbette gün bize daḫı devlet döner. Aḫvāl-i ' ālem böyledir (17) ġāh şādī, ġāh ġam.” didi.

İkinci vezîre dağı su‘âl eyledi: “(18) Seniñ tedbîrin baqalım nedir?”

Ol dağı eyitdi: “İy şâhım! Evvelki vezîr (19) her ne söylediyse ma‘kûldur. Ammâ hiç vaqtda düşmâna muqâvemet (20) zamânında za‘yıflıñ göstermek câ‘iz degildir. Zirâ sen aña ne kadar (21) za‘yıflıñ izhâr ederseñ o dağı o kadar qavî olur. Şimdi sen (22) cenk itmeyüp qaçar isen, aña fırsat vermiş olursuñ. Gâfil (23) oldur ki her çend ki düşman gâlib görüne. Ölümünden hiç qorkmaya

[39]

(1) ve düşmana kılıçdan gâyrı bir cevap vermeye.” didi. Pes şâh (2) üçüncü vezîre: “Seniñ dağı bu işde tedbîrin nedir?” didikde,

Vezîr (3) eyitdi: “İy şâh! Erlik ondur, toquzu hîle biri bāzûdur. Ve her zamân (4) düşman işi hîle ile biter. Zirâ demişlerdir ki bir hîlenin bitürdîği (5) işi yüz biñ ‘asker bitüremez. Eger şâhım bu faqire uyarsañız, (6) bu gice ‘ale’l-gâfle düşmana hücüm idüp, ordusunu başalım ve inşâallâh u (7) te‘âlâ nicesiniñ başını keselim.”

Şâh vezîrin bu cümlesin maqbûl görüp, (8) hemân nısf-ül leyl olunca düşman gâfil iken ordusunu her taraftan (9) başup şabâha dek düşmanı kırdılar ve şâhları kendi iklimine (10) firâr eyledi ve bu zayıf şâh muzaffer olup kendi iklimine geldi. (11) Ama evvel qačan şâh memleketine varup ‘asker cem‘ idüp yine bu (12) şâhıñ üzerine yürüdü. Pes za‘yıf şâh dağı nâ-çâr olup, (13) muqâbil gelerek birbirine qarşu qodılar.

Pes za‘yıf şâh vezîrlere: “(14) Bu kerre baqalım tedbîriñiz nedir?” didikde hemân üçüncü vezîr eyitdi: “(15) İy şâh! Yine bizim işimiz hîle ile biter.”

Şâh eyitdi: “Neçe hîle (16) idelim. Bunlar bu gice gâyet hazır tururlar.” Didi.

Vezîr eyitdi: “(17) Hîle bir degil qovanlar şabağa dek hazır dursunlar. Bizler bu kerre (18) başqa hîle ideriz.”

Şâh eyitdi: “Buyruñ baqalım.”

Vezîr eyitdi: “Bu şuya (19) iki biñ genc tevâna deliқанlı yigitleri qoyalım. Şabâh olduğı gibi (20) bizler düşmâna qarşu varup, bir miqdâr cenk idelim. Ba‘ade qaçaqçılıq (21) gösterelim. Anlar bizim ardımıza düşer bizi başmağa qaşd iderler. Hemân (22) ‘askeriñ öñü bize gelecek bizler dönüp muharebe idüp, öñlerini (23) keselim. Beri taraftan dağı ol bu şudaki ‘askerimiz dağı meydâna

[40]

(1) çıksun. Ara yerde düşman ‘ askerini alıp inşallāh u te‘ālā mahkem (2) kılıç urup ve beglerini tutup, sancāklarını alup ‘ alimlerini (3) çār pāre edelim. Bu dürlü düşmāna gālib gelelim.” Didi.

Pes šāh (4) vezīriñ bu tedbīrini begenüp, bu hile ile düşmāna yine kılıç urup (5) gālib geldiler. Šād u handān yine vilāyetlerine ‘ avdet itdiler. Ol (6) biri kavī šāh-ı kemāl gāzabından ne demek olsun böyle bir za‘yıf (7) šāh benim ‘ askerimi kırup ve beni böyle perişān kaçırusun “hağ (8) te‘ālā nuşreti dilediğine virir. Anı hōd bilmez.” Hemān ‘ askerini cem‘ (9) idüp tekrar evvel biçāre za‘yıf šāh üzerine geldi. Šāha haber (10) virdiler. Bu dağı nā-çar olup.....⁹ya varup birbirine karşı kondılar. (11) Yine za‘yıf šāh vezīrlерinden su‘āl eyledi.

Hemān üçüncü vezīr (12) eyitdi: “İy šāhım! Bizim işimiz hile ile biter.”

Šāh eyitdi: “Nice hile (13) idelim?”

Vezīr eyitdi: “İy šāh! Bir cellāt gönderelim varsun bir hile (14) ile anı helāk eylesün. Baş gidecek ayak payidār olmaz.” Didi. (15) Šāh dağı vezīrin sözünü maqūl görüp hañçer ile bir (16) cellād gönderüp o kavī šāhını bir takrīp (17) ile helāk olma derecesinde urup kendi firār idüp (18) giderken, tutup pāre pāre eylediler ve šāhı gördiler ki helāk (19) olmağ haddine erişmiş. “Bu hāl ile cenk olmaz” dīyüp ‘ askerler (20) šāhlarını alup firār eylediler. Vilāyetlerine gelüp cerrāh ta‘yin (21) eylediler. Bir kaç günden sonra zağmet eyleyüp tekrar ‘ asker cem‘ (22) ile biçāre za‘yıf šāhın üzerine geldi. Zayıf šāh nā-çar olup (23) karşı vardı. Yine vezīrlerden tedbīr istedi. Üçüncü vezīr eyitdi:

[41]

(1) “İy šāhım! Bizim işimiz hile ile biter.”

Šāh eyitdi: “Sen bu def a nasıl (2) hile idersin?”

Vezīr eyitdi: “Bu kerre bir elçi gönderelim, biraz māl (3) ve birkaç cāriye hediye idelim ve biz saña muṭi‘ olduğ diyelim ve evvel (4) gönderdiğimiz cāriyeniñ birine zehir virelim. Fırşāt bulsun šāha (5) yidirsün. Bu vechle aña zafer buluruz.” Didi.

Šāh vezīrin sözünü (6) münāsib görüp ol hile ile ol šāhı zehirlediler. Ve šāh bütün (7) ‘ askerine hamle idüp, baş gidecek ayak pāydār olmaz bozulup (8) šāhlarını alup, hezār hile ile bir kal‘aya koydular ve tamām idüp (9) ‘ākibet-i şıhhat bulup tekrār asker

⁹ Metinde bu kısım silinmiş.

cem^ç eyleyüp zayıf şāhıñ (10) üzerine geldiler. Bu şāh dağı nāçār yine karşılayup, vezirlerini cem^ç (11) eyleyüp tedbır istedi.

Yine üçüncü vezir eyitdi: “İy şāh! Bizim işimiz (12) hile ile biter.”

Şāh: “Tedbır idin.” didikçe,

Vezir eyitdi: “İy şāh! Şimdi (13) ol ğayet ihtiyāta gelür. Yollarda ve menzillerde adamlar komuşdur. Her (14) kim gelürse tutarlar. Eger şāh münāsıb görürse bir mektüp (15) yazalım ve anıñ vezirlerine ve ulu beglerine gönderelim ki ba^ç dü'l-taħye mahfi (16) olmaya ki mektübuñuz geldi. Her ne ki dimişseniz ma^ç lüm oldı. (17) Ma^ç mur ve sāğ olasıñız. Hem dağı sizden anı umardık. İmdi sizi (18) göreyim hemān erlik ve adamlık idüp, orta yerden şol kişiyi (19) tutup bana göstererek, yine ol memleket sizin olsun. Filān bir filāna (20) ve filān maħal filāna diyüp ve mühürleyüp ve bir ^çasābi yarup içine koyalım (21) ve yine ^çasābi bir adamıñ eline virüp, anlara gönderelim. Anlar ğod (22) evvel ^çasābi bulup pādişāha götürürler ve pādişāh anı oқыya çok (23) şekk u şüphe yoktur. Ol vezirleri ve begleri ğa^ç in bilüp içlerine

[42]

(1) vesvese gelüp, tefriķa düşer. Yine bu hile ile bir çāre bulunur.” didikde, (2) şāh dağı öyle eyitdi.

Çün bu minvāl üzre nāmeyi ol şāha (3) getürdiler. Şāh oқыunca içine cān ğavfi düşüp andan dönüp (4) iķlimine varup, ol begleri ve vezirleri tutup helāk itti. (5) ^çĀķibet cümle begler andan yüz çevirüp, bu şāha bir nāme yazup (6) gönderdiler ki “Allāh ^çaşķına bu zālīm üstüne gel biz sana mu^ç āvenet ideriz.” (7) didiler.

Çün şāh nāmeyi oķudu. Asker cem^ç idüp ol iķlime (8) vardı. Ve cenk gününde cümle begler gelüp bu şaha tābi^ç olup (9) ve ol şahı tutup eline virdiler ve ol vilāyeti hile sebebiyle zabt (10) eyledi ve ol ķavi şāh ğāfil olduğı ecelden başından ve memleketinden (11) olup helāk oldı.

İmdi iy şāh! Bu hikāyeyi anıñiçün söyledim ki, (12) şāhım bilüp ğāfil olmayasıñ. Buna ğalef ođlanıñ ğilesiyle başdan ve (13) memleketden olmayasıñ. Çün şāh ğātūndan bu hikāyeyi işitdi. Ēazaya (14) gelüp “Yarın ben anı helāk iderim” diyüp cāme-ğāba girdiler.

Çün (15) şabâh olup güneş kal‘ a-yı kâfdan baş gösterüp ‘âlem nûr ile münevver (16) olduğda şâh gelüp tahtında firâr eyledi ve cellâda emr idüp, oğlânı (17) hazır itdürüp bu yeni orduyu fermân itdi.

(18) Dördüncü vezîr

(19) İlerü gelüp eyitdi: “İy şâh! Pâdişâhım şâhlara lâyıķ değıldir ki tehevür (20) ile her işde ta‘cîl ide. Hıuşuşa nâ-hâk yere kan eylemek. ‘Âķil ‘indinde (21) ğâyet mazmûm ve ma‘zûbdur dimişler.

Der ki melûnuñ afeti dördür: “Biri (22) acelecilik ve biri fitneye i‘timâd ve (23) biri umûruñ sonunu mülâhaza itmek ve biri ğâfil bulunmaķdır.” Ama acelecilik oldur ki kendüye hayru nefi‘ isteye.

[43]

(1) Neleri mahrûm itmek ve fitne oldur ki cenkler peydâ ide ve nâ-ħâķ yere leşker (2) kırdıra. Muħâlif işler ide ve umûrun şoñunu şınamamaķ. Oldur ki te‘ennî (3) yerinde ‘acele ide ve ğâfiliñ oldur ki dâ‘im çalgıya, hevâya, oyna ve ‘avratle (4) meşveret eyleye ve dimişler ki kişi ‘avratla meşveret idüp ve sözünüñ (5) hilâfını işleye.

Nitekim Resûl ‘aleyhi’s-selâm buyurur: “*şāverhunne ve ħālefehunne*” (6) ya‘ni ‘avratla meşveret idin. Lâkin sözünüñ hilâfını işleyiñ. İmdi (7) bu ħadiş mucibince ‘avrat sözünü şâh daħı tutmaķ gerekdür (8) ve ‘avrat sözünden neçe adamlar nedâmet çeküp, ħaķķın gazabına giriftâr (9) olmuşlardır. Ĥattâ Bel‘im Baĝur ħikâyesi bir ‘acâyip ħikâyedir. Eĝer şâh (10) izin verirse naķl ideyim.” didikde

Şâh daħı: “Söyle dinleyelim.” Didi.

(11) Ĥikâye

(12) Vezîr eydür: “Bir ĝün Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm bir ħavmin üzerine vardı ve (13) anlar ‘âdd ħavminden idi. Ulûlarına ‘üc bin ‘unuķ dirlerdi. Mûsâ (14) ‘aleyhi’s-selâm emr-i ħaķla bunları dine da‘vet eyledi. Eger mu‘ti‘ (15) olmazlarsa anlar ile muħârebe ve muķâtele ide. Pes Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm (16) dört yüz seksân biñ adem cem‘ idüp , ‘âdilere azm u ħaşd (17) eyledi. Çünkü ‘âdilere yaķın geldi on iki adam ol ħavme (18) elçi gönderdi. Meger ‘üc daħı seyre çıkmış idi. Gördiki (19) on iki adam gelür.

Hemân cümlesini tıttup tırbaya tıoyup arķasına aldı (20) ve dönüp kendi ħavmi olana ‘âdilere getürüp eyitti: “Mûsâ peyĝamberin (21) ‘askerini ĝerek ki getürmüş

bizimle ceñk itmek ister.” diyerek torbanın (22) başını aşağı edince, bu on iki adam degildi. Bunları ol kavm (23) gördiler ki ufağ boylu adamlardır. Kendileri anlarıñ ikişer misli

[44]

(1) yüksek boylıdırlar. Cümlesini bunları masharalığa alup (2) gülüşdiler ve bunları katlı itmeyüp girü gönderdiler ve bunlar dağı (3) gelüp Hızret-i Mūsā (a.s) aḥvāli beyān eylediler ve cümle ‘askerini (4) ḥavf düşdi. Hemān Hızret-i Mūsā ‘aşāsını eline alup (5) ve ol kavm-i ‘ādd üzerine yürüdü. ‘üc bin ‘unuğ gördi ki Mūsā (6) (a.s) kendüsü gelür. Hemān vardı tağ gibi bir taşu koparup (7) başu üzerine aldı. Ve geldi ki Mūsā ‘aleyhi’s-selām leşkeriniñ üzerine (8) ana ḥağ te‘ālā kuş şüretinde bir feriştehe emr eyledi. Gelüp (9) ol tasha bir minkār urup delüp derḥal ‘üc’un üzerine la‘net (10) ḥanesi gibi geçti. Bu taraftan ḥızret-i Mūsā irüşüp kırk (11) arşun kendünün ḫaddi ve kırk arşun dağı ‘aşāsınıñ uzunluğı ve (12) kırk arşun dağı yukarı şıçrayup ‘aşā ile ‘üc’un (13) topuğundan urdı. Ḥağ te‘āla ‘üc’ı helāk eyledi. Andan Hızret-i (14) Mūsā ‘aleyhi’s-selām dönüp kavmine gelüp ‘üc’un helāk olduğunu (15) ḥaber virdi. Cümlesi şād oldılar.

Andan Hızret-i Mūsā ordan (16) geçüp şeyḫ Bel‘im Bağur vilāyetine ‘azimet eyledi. Yağın vardıkda (17) şeyḫe ḥaber virdiler ki Hızret-i Mūsā çok ‘asker ile üzerimize (18) geliyor.

Hemān şeyḫiñ murīdleri eyitdiler: “Yā şeyḫ! Ol ‘asker eger (19) vilāyetimize gelürse cemi‘ vilāyetimizi ḥarap ider. Buna bir çāre (20) bulmayasñ.” deyüp ḥāmūş oldılar.

Şeyḫ eyitti: “Nice idelim?”

Bunlar (21) eyittiler: “Ḥızretiñ bed-du‘ā ile vilāyetimize gelmesün. Şeyḫ ol peygamberdir. (22) Ben aña bed-du‘ā ideyim.” Didi.

Pes bunlar şeyḫe ne ḫadar iḫdām ta‘ām (23) eylediler olmadı. Meger şeyḫiñ bir mekkāre seliṭā ‘avratı var idi.

[45]

(1) Aña yalvardılar. “Şeyḫe söyle saña çok māl virelim.” didiler.

‘Avrat: “(2) Ben anı rażı ederim.” Didi.

Çün şeyḫ eve geldi diledi ki (3) ‘avrat ile meşveret ede.

‘Avrat: “Du‘ā eyle.” Didi.

Şeyh eyitti: “(4) Ol peygamberdür. Ben aña nice du‘ā ideyim?”

‘Avrat candānū’l haḥ idüp , (5) şeyh çār u nāçār idüp el kaldırıp du‘ā eyledi. Du‘āsı müstecāb (6) olup Ḥazret-i Mūsā on elli fersāḥ yol uzak idiler. Kırk (7) yıl Tih şahrāsında kaldılar. Nitekim Ḥaḥ te‘ālā kelāmında buyurur. (8) “*Erba‘ine seneten yetihūne fi‘-arḍi.*”¹⁰

Pes Ḥazret-i Mūsā bildi ki (9) bunda bir ḥal vardır. Münācat idüp Ḥaḥ te‘ālā ḥazretlerine (10) tazarru‘ eyledi eyitti: “Allāhı bizi böyle ser-gerdān olmağa sebep (11) olanı dünyādan aḥirete imānsız gönder.”

Du‘āsı dergāh-ı ḥaḥda ḳabul (12) olup, ol şeyhe ‘avrat sebebiyle dünyādan aḥirete imānsız gitti. (13) Nitekim Ḥaḥ te‘ālā buyurur: “*ke-meşeli’l-keḻbi*”¹¹ ya‘ni aniñ (14) mişli it mişli gibidir. İmdi iy şāh! Bu ḥikāyeyi aniñ için söyledim ki bunca (15) kişiler ‘avrat sözine uyduğuçün ḥaḥ dergāhında merdūd (16) oldılar. Pes şāha vācipdir ki aña göre ḳıyās idüp tā ki (17) nedāmete giriftār olmaya. Zirā soñra peşimanlık fā’ide itmez. Zinhār (18) şehzādeyi ‘avrat söziyle helāk itme deyū bir uyup evvel gün (19) Şehzādeyi ricā eyitti çün şāh vezīrden bu ḥikāyeyi işitti. (20) Şehzādeyi zindāna gönderüp kendi şikāra gitdi. Çün aḥşam (21) oldı. Şāh sarāyına geldi. Ḥātūn istiḳbāl idüp şāhla oturdılar. (22) Ba‘ de’t-ta‘ām ḥātūn yine oğlandan söz açdı.

Şāh eyitdi: “Bu gün (23) daḥı vezīrlerim ḳomadılar. Zindāna gönderdim.” Didi.

Ḥātūn eyitdi: “Ol

[46]

(1) vezīrleriñ mecmū‘ aniñ ḥaberlerini bilürüm her biri günden güne bir ḥile (2) ve bir tedbīr düşünüp, ḳaşd eder ki beni saña añlatup diler ki (3) ḳarılar nā-ḳaşdırlar. Ol sebebden envāi‘ ḥilebāzdırlar ve yalāncıdırlar. (4) Bunlarıñ bu kelāmları mecāzidir. Ḥaḳıḳate ḥaml itme. Zirā bunlar (5) beni gördiler ki şāhımıñ ḥaḳḳında i‘tiḳādım muḥkemdir. Ḥalbu ki anlarıñ (6) daḥı ḥaline ve yaramaz fi‘illerine vāḳf olmuş mudur. Ve şāhımı anlarıñ (7) ḥilesinden ve şerlerinden vaḳāya eyledigimden baña düşmān olup, her (8) biri bir şey söylemeñ ile seni ‘avḳ iderler. Eger isterseñ (9) şāhım bir daḥı söylemeyeyim. Her ne isterlerse istesinler; ama bunlar cümlesi (10) yek dil ve yek ceht olmuşlardır. Ḳorḳarım saña ber ‘aḳab getirüp, (11) baña bir zarar idecekler der ama soñra yine sen peşimān olacaḳsıñ; (12) ama fā’ide itmez. Şāhım sen bir ḳaç bed-aşıl

¹⁰ Kırk yıl (haram kılınmıştır. Bu süre içinde) yeryüzünde şaşkın şaşkın dönüp dolaşacaklar. Maide 26/5.

¹¹ Köpeğin durumu gibidir. A’râf 176/7.

zengini cem^c ile vezîr (13) idüp ve her ümürüñ anlara işmarlayup emin bilmişseñ (14) hâşâ ki bunlar emin degillerdir. Bunlarıñ kimisini aşcı ve kimisi (15) etmekçi ve kimisi kaçşâb oğullarıdır. Nitekim Hızır-ı ‘aleyhi’s-selâm (16) evvel bir padişâhıñ vezîrleriniñ aşlını bildirdi. Meger şâhım ol (17) hikâyeyi işitmemişdir.” Didi.

Şâh dağı: “Söyle işidelim.” Didi.

(18) Hikâye

(19) Hâtûn eydür: “Cihân sarâyında bir şâh var idi ve Hızır-ı ‘aleyhi’s-(20) selâm görmege müştâk idi ve dâ’im derdi ki bir kimesne olsa da (21) baña Hızırı gösterse. Her ne dilerse virirdim. Meger ol vaqt (22) faqrü’l-hâl bir kimesne var idi. Kemâl faqrinden bu kimesne kendü (23) kendüye eyitti: “Ben varayım şâha dimege beni üç sene kadar besle

[47]

(1) saña Hızırı göstereyim. Üç seneye kadar yâ ölürüm yâ şâh (2) ölür yâhut kabâhatimi ‘af veyâhut bir hâl olup kırtulurum. (3) Ben bu sebeple bir zamân zevk etmiş olurum.” didi ve şâha varup (4) bu sözi ‘arz eyledi.

Şâh eyitdi: “Eger soñra gösteremezseñ (5) seni öldürürüm.” Didi.

Ol faqr dağı râzı oldu. Pes şâh (6) emr eyledi. Ol faqire hayli mâl ve pāra verdiler. Ol dağı māl ve (7) pārayı alup hanesine geldi. Üç sene zevk ve şefâ idüp (8) müddet tamām oluncaya kadar rāhat eyledi. Senesi tamāmında kaçup (9) bir ıssız yere şaklandı korqudan ditremege başladı. Nāgāh (10) gördi aq libāslı yüzi nūrlu bir kimesne gelüp selām virdi. (11) Ol faqr dağı selāmını aldı. Nūrānī su’âl eyledi “Niçün böyle (12) melūlsuñ?” Hiç cevāp virmedi. Tekrar nūrānī ibrām idüp and (13) verdi. “Elbette halini baña söyle bir çäre ideyim.” Didi. Ol biçäre (14) dağı men evvelâ ‘ale’l ahire hikâyeyi beyān eyledi.

Ol nūrānī eyitdi: (15) “Gel seniñle şâha varalım, ben seniñ için cevāp vereyim.” Didi.

(16) Pes kalkup giderken şâh dağı ol biçāreyi istemiş. Hüdāmları (17) ararken rast geldiler. Hemān tutup şâha yanına getürdiler.

Şâh eyitdi: “(18) İşte üç yıl tam oldu. Gel şimdi Hızırı baña (19) göster.”

Ol faqr eyitdi: “Şâhım şâhıñ işi lütf ve keremdir. (20) Günāhımı ‘afv kııl.” Didi.

Şâh eyitdi: “Ben seniñle kavlı itdim. Señi (21) öldürmeyince olmaz.” Did. Ve baş vezîriniñ yüzüne baqup “Bunu (22) nasıl idelim?” didi.

Vezîr eyitdi: “Bunı pāre pāre idüp kaşşāp (23) cengellerine aşmak gerekdür. Bunı görüp ğayrılar dağı şāhıñ

[48]

(1) yanında yālān söylemeler.” Didi.

Ol nūrānī eyitdi: “Şadağa’l-vezîru külli (2) şey‘ in yerci‘ u ilā-aşlihi.” aşla andan şāh ikinci vezîre baķup eyitdi: “(3) Sen ne dersin?”

Ol eyitdi: “Bunı kazana koyup kaynatmak gerek.” Didi.

(4) Ol nūrānī: “Şadağa’l-vezîru külli şey‘ in yerci‘ u ilā-aşlihi.” Didi.

Şāh (5) üçüncü vezîre baķup eyitdi: “Sen ne dersin?”

Vezîr eyitdi: “Bunı (6) parçalayıp firunda kebāp itmek gerek.”

Yine ol pîr eyitdi: “Şadağa’(7) l-vezîru külli şey‘ in yerci‘ u ilā-aşlihi.” andan şāh dördüncü vezîre eyitdi: “(8) Baķalım señ ne dersen?”

Vezîr eyitdi: “İy şāh! Bu miskine verdigin (9) māl Hızır ‘aleyhi’s-selām aşkınadır. Bu dağı bilürüm hülyāsını ederek (10) baķup eyledi. Şimdi bulmayup ‘özr diler lāyık olan budur ki (11) Hızır aşkına bu miskini azād eyle.

Yine ol pîr “Şadağa’l-vezîru (12) külli şey‘ in yerci‘ u ilā-aşlihi.” didi.

Pes şāh pîre eyitdi: “Yā pîr! Her bir (13) vezîrim bir söz söylediler. Ki birbirine muhālifdir. Sen her biriniñ (14) haķķında “Şadağa’l-vezîru külli şey‘ in yerci‘ u ilā-aşlihi.” didiñ bunda hükmin (15) nedir?” didi.

Ol pîr eyitdi: “İy şāh! Evvel ki vezîrin kaşşab oğlıdır. (16) Anıñ için aşlına çekdi. İkinci vezîriñ aşcı oğlıdır. (17) Ol dağı aşlına lāyık cezā tertîp eyledi. Üçüncü vezîriñ (18) itmekçi oğlıdır. Ol dağı aşlına lāyık cezā tertîp eyledi. Vezîriñ (19) dördüncü vezîriñ aşl-ı zāde imiş. Ol dağı aşlına lāyık olan (20) terahhümdür. Ol biçāre terahhüm idüp , şevāba kaşd idüp azādlık (21) ile ‘özr eyledi. İy şāh! Her nesne aşlına çeker.” deyüp şāha hayli (22) naşihāt idüp ve soñra işte Hızır benim deyüp ğāib oldu.

(23) Hemān şāh yerinden taşra çıkup, ol nūrānī pîrden nām u nişān (49a-1) görmeyüp eyitdi: “Hızır-ı ‘aleyhi’s-selāmı çok arzu eyledim. (2) Elhamdülillāh mālîk oldum ve vezîrlerimiñ aşl u neslinden beni haberdār (3) eyledi.” deyüp “Ol miskine vāfir māl versünler.” diyü emr eyledi.

“(4) İmdi iy şāh! Bu hikāyeyi anıñ için söyledim bilesin ki seniñ (5) vezîrleriñ dağı bî- aşlıdır. Anlardan vefā gelmez. Sen dağı bu bed (6) aşlılarıñ sözine uyup, fırsatı kuvvet itme. Zirā düşmāna amān (7) vermek gayet aķmaklıktır.”

Şāh hātūndan bu hikāyeyi işitti “Yarın (8) ben anıñ ‘ömri defterini bükere” deyüp cāme h’āba vardılar. (9) Çün şabāh oldu ‘ālem Hızra mālīk olmuş güneş gibi nūra garq (10) oldu. Şāh tahtında karar eyledi ve cellāda emr idüp oğlanı (11) hazır ettürüp ve boynını ur diyü fermān eyledi.

(12) Beşinci vezir

(13) İlerü gelüp eyitti: “İy şāh! ‘Ālim şehzādeye birden kıyma ve (14) bunca vezirleriñ naşihātlerini yabāna atma zirā incüyü deryādan (15) çıkarup ne resme dizerlerse anlar dağı sözlerini dizüp (16) sevilicilerdir. Gökte ‘ağardır bunlarıñ tedbirlerden ‘ācizdir. İy (17) şāh! Vezirleriniñ saña söyledikleriniñ sebebi budur ki Resül ‘aleyhi’s- (18) selām buyurur ki her kim şāhından şeri‘ate muhālif yaramazlık görse, (19) ol işden anı men‘ itmese ehl-i sünnetten ayrılmış olur. İmdi, (20) iy şāh! Sen dağı vezirleriñ sözlerini yāñlış añlama nitekim (21) dimişlerdir Hızrı zāhirde görmek isteyen ‘āql u kemāl ve (22) dānā veziri görsün bir dağı bir kimesne ‘amel-i şālih işlemek (23) isterse bir miskin kimesneniñ şāh yanında maşlahatı buyursun.

[50]

(1) Meğer şāh bir vezir ile şāh hikāyesini işitmemiştir.”

Şāh dağı: “(2) Söyle işidelim.” didi.

(3) Hikāye

(4) Vezir eydür: “Zamān-ı sābıqda bir nām-dār şāh var idi ve anıñ (5) bir kār-güzār veziri var idi. Ve dā’imā ol veziriñ yanına Hızrı (6) ‘aleyhi’s-selām gelür idi. Bir gün vezir dünyanıñ aḥvāline nazar idüp, (7) kimesne pāydār olmaz. Pes vezirlikden el çeküp bir ḥalvet köşeyi (8) ihtiyār idüp tā‘ate meşgūl oldu. Ve bunca zamān geçti (9) Hızr ‘aleyhi’s-selām yanımıza niçün gelmez. Gerekir ki şimdi her gün (10) gelsün deyüp tekrār eyitti: “Elbette bunda bir ḥāl vardır. Ol (11) eṣnāda iken gördi ki Hızr ‘aleyhi’s-selām çıka geldi.

Vezir eyitti: “(12) Yā Hızr! Ben vezir iken her zamān yanıma gelürdüñ. Şimdi dünyādan (13) el çektiğim için mi yanıma gelmez olduñ?” didikte Hızr ‘aleyhi’s-selām (14) eyitti: “Yā vezir! Sen zāhirde vezirlik iderdiñ. Ben dağı yanında (15) vezirlik iderdim. İkimiziñ arasında münāsebet var idi. Şimdi sen (16) zāhirden el çektiñ ol münāsebet aramızdan gitti. Ben dağı yanıma (17) gelmez oldum.” Didi.

Çün vezîr Hızrdan bu sözleri işitti yine (18) varup vezîrligi talep idüp aldı. Ol dem Hızr ‘aleyhi’s-selâm (19) yanına geldi. Kelamü’l sâbık yanından eksük olmadı. İy şâh! Bu hikâyeyi (20) anıñ çün söyledim ki şâh işidüp vezîriñ sözini tutup, (21) sa’âdetle ‘ömr sürmesin. Zinhâr iy şâh! Bu işde ‘acele itme ki (22) soñra nedâmet çekmiyesin.” didi ve yer öpüp şehzâdeyi ol gün evvelgün (23) ricâ itti.

Çün şâh vezîrden bu hikâyeyi işitti. Şehzâdeyi

[51]

(1) zindâna gönderüp ve kendüsü şikâra gitdi. Ol gün dañı (2) bî-nihâye şikârlar idüp aḥşâm sarâya geldi. Hâtûn istiḳbâl (3) idüp oturdular. Ba‘de’t-ṭa‘âm hâtûn oğlandan şordu bu gün (4) dañı filân vezîrim ricâ itti zindâna gönderdim.” Didi.

Hâtûn (5) eyitti: “İy şâhim! Ne oldu böylelikle terbiye oldu. Lâkin (6) bu oğlan terbiye kabul itmez. Zirâ şol yılâna beñzer ki ol toğdıñı (7) gibi anâsını şoḡar helâk ider. Soñra bâbâsını şoḡar helâk ider. (8) Gerçi Hâḡ te‘âlâ istiḳâmeti alur ve anıñ gözü zümerdir. Gördiği (9) gibi kör olur. Ve nisân yağmurunuñ ḡatresi yılâna düşerse (10) zehir olur. Ama sedef ağzına düşerse incü olur ve Ḳur‘an (11) azimü’l şân mü’miniñ ḡalbine düşer ise imân ve ma‘rifet olur (12) ve meşhûrdur. Her kim yılân besler ise ‘âḡıbet zehrine giriftâr olur. (13) Bir kişi yılân ile dostluḡ peydâ idüp her gün yılân için (14) bir miḡtâr âziḡ alur yılânıñ delüğine gider bıraḡur. Yılân delikten (15) başını çıkarır. Ol azıḡı büyüyüp ḡarnı doyduda nice nice maşḡaralıḡ (16) ider ve o kimesne dañı bunuñla eglenür idi. Bir gün gelüp yılânı (17) mekânında taşra çıḡmıḡ şo‘uḡdan ḡaş ḡatı oldıḡını görüp (18) vah biḡâre deyüp aldı ḡoynuna ḡoydu. Çün yılân ısındı hemân (19) baş ḡaldırup ol miskini şoḡup helâk eyledi ve ḡaçup (20) deligine girdi. (21) Ol kimesneyi bir ziyân itmeyince vazḡeçmez. Nitekim (22) şerbet furuş ile maḡribî hikâyesi gibi.”

Şâh ider: “Söyle işidelüm. (23) Nicedir ol hikâye?”

[52]

(1) Hikâye

(2) Hâtûn eydür zamân-ı sâbıkda bir büyük şehirde bir şerbet furuş (2) var idi. Ve ol şerbet furuşuñ maḡbûp zamân bir oḡlu olup şöyle (3) maḡbûp itdigi Yûsuf Şâniden nişân virirdi ve dâ‘im dükkânda (4) şerbet şatardı. Hâḡ-ı ‘âlim dañı bu oḡlanıñ

hüsnünü temāşa idelim (5) deyu bir kāse şerbete bir altūn verüp nūş ederler. Ve her bardağ (6) nūş itdiklerinde āb-ı hayātdır dirler idi. Pes bir gün ol memlekete bir -(7)-isiyle mağribī gelür oğlanı görünce biçāre mağribīniñ nuṭka (8) mecāli qalmaz yerinden bir adım atamayarak divāra ṭayanup qarşusunda (9) hayrān qalur. Bir sā‘ atden soñra ‘aqlı başına gelur ser-ḥoş gibi (10) serāseme her ne ḥāl ise düşe qalka oğlanıñ yanına gelür ve bir (11) altūn verir. Bir şerbet nūş eyleyüp gider. Ve bir vaqt her gün gelüp (12) bir altūn virüp şerbet iṭer. Ve hem oğlanın ḥüsnini görür. (13) Giderdi bir gün oğlan bu ḥāli bābāsına naql ider bābāsı bildiği (14) mağribī oğlana aşık olmuşdur. Eydür : “İy oğlum! şabāḥ ol mağribīyi (15) eve getür görelim naşl kişidir.” didi ertesi gün mağribī (16) oğlanıñ yanına gelince oğlan mağribīyi ḥānesine da‘vet idüp (17) alup bābāsınıñ yanına geldi. Yİmekden soñra oğlanıñ bābāsı mağarribiñ (18) ḥālini şordı.

Mağribī bunuñ merāmı ne ittüğünü bilip eyitdi: (19) “Mekānım yok bir ğaribim.”

Oğlanıñ babası eyitdi: “Ġaribsiñ bizler saña (20) mekān verelim bizimle böyle ol.” Didi.

Mağribī sevinüp cānına minnet (21) gördi. Nitekim dimişlerdir. “Dost meclisi çokdur.” Pes mağribīye (22) bir mekān gösterdiler bir kaç gün ṭurdu gittikçe oğlana ‘aşkı

[53]

(1) ziyād oldu. Bir gün oğlana bir kıymetlü taş gösterüp eyitdi: (2) “Bir kere seni öpeyim bu taşı saña vireyim seniñ olsun.” Didi. (3) Oğlan, hezār nāz ile razı olup mağribī taşı virüp oğlanı (4) öpdü ve eyitdi: “Cānım efendim cān-ı gönülden ben saña ‘aşık olmuşum. (5) Pes daḥı benden kaçma ben bir ṭılsım bilirim. Seniñ yüzüñden açılır. (6) Eger benümle gideriseñ anı fethidüp ve saña ol kadar altūn (7) vireyim ki bir daḥa yoksulluk görmeyesiñ.” Oğlan daḥı bu aḥvāli (8) bābāsına bildirdi. Bābāsı destūr virdi. Mağribī oğlanı alup (10) şehirden taşra çıqup bir virāneye getürdü meger anda bir kuyu (11) var idi ağına kadar toptolu şu idi. Mağribī bir kāğıt yazup (12) kuyuya bıraḥdı. Fi’l ḥāl ol şu kuyudan ğā’ib oldu. Mağribīyle (13) oğlan kuyunun dibine inüp bir kilitli kapu gördüler. Mağribī bir du‘ā (14) yazup kilide yapıştırdı. Fi’l ḥāl kapu açıldı. İṭerü girüp (15) gördiler ki bir zenñi bir eliyle bir büyük taşı ṭutar ister ki (16) iṭerü giren kimseniñ üzerine bıraça mağribī bir efsūn oquyup (17) zenñiye üfürdü.

Zenñi dağı elindeki şaşı yere bırakıp bunlara (18) yol virdi. Bunlar dağı ilerü vardılar. Gördiler ki billurdan bir řaba (19) ve kıyunuñ kıpusunda iki ejderhā birbirine karşı ağızlarını mağara (20) gibi açmış turlar yakın varınca (21) bunlara şamle eylediler. Mağribī bunlara dağı bir efsün okuyup üfürdü. İki dağı gā'ib (22) oldular hemān kıpusunun kıpusu açıldı. İçerü girdiler. Gördiler ki bu kıpunuñ bir köşesinde altün ve (23) bir köşesinde gümüş ve bir köşesinde envā' i cevāhirlere ve bir köşesinde kıra toprak üzere

[54]

(1) bir taht kurulmuş ve ol taht üzerinde bir tābut ve ol tābut (2) içinde bir nāmdār meyyit yatur ve göğsü (3) üzere bir altün levhā üzere yazılmış ki “ben bir pādīşāh idim. Cümle cihāna hükmederdim ve dünyada (4) her nereye sefer eyleşem feth ederdim. Nice nice pehlivānlarım ve nice māl (5) ve hāzinem var idi. Mālın olduğum mālдан cüz'icesini buraya cem' (6) eyledim baña dağı ecel amān virmeyüp beni cihāna gelmemişe döndürdü. (7) İmdi iy beni bu hāde gören kişi! Benden 'ibret alsun ve benim (8) rūhuma bir du'ā ile şād olsun bir kaç günlük 'ömr için bu dünyā (9) mālına mağrūr olsun.” deyüp řatm-ı kelām eyleşmiş. Pes mağribīyle oğlan (10) altünden ve gümüşden ve cevāhir taşlardan ve kıra toprağdan ki (11) kimyā toprağı idi. İstedikleri kadar alıp taşra çıkardılar. (12) Mağribī bir efsün okuyup kıyuya üfürdü. Yine toptolu řu (13) oldu. Ođlan ile girü dönüp evlerine gelüp 'ıyş u ' işrete (14) meşğül oldılar. Rüz-ı şeb bir lāhza hāli olmazlardı. Bir gün oğlan mağribinden ol tılsımda okudığı du'āyı öğretmek istedi. (15) mağribī dağı rāzı olup ve nice gün ta'āllim idüp öğretti.

(16) Nāgāh oğlan bir gün babasına eyitti: “İy bābā ? tılsım du'ālarımın (17) cümlesini öğrendim. Bundan böyle bu mağribī bize lāzım değil zehirleyelim.” (18) Didi.

Babası rāzı olmayup; “def' edelim bir tarafa gitsün” Didi.

(19) Oğlan eyitti: “bunın def' i cā' iz degildir. Bā-şuşuş bu bir ustadır. (20) Bize bir zararı toğunmasun deyüp bize bir hile itmeden biz anı (21) zehirleriz. Ve lāzım olduğça ol def'eden altün ve gümüş getirürüm.” (22) didi. Mağribī dağı işitti bildi ki eyülüği gömlek sevdasında.

[55]

(1) hemān oradan ġā‘ib oldu. “İmdi, iy şāh! bu hikāyeyi anınçün (2) söyledim şāh bilsün ki oġlan t̄ā‘ifesinden kimseye ġayr gelmez ġile. İy şāh! (3) ġāfil olma oġlanı öldür. Yoġsa işi fesād varır.” didi çün şāh (4) bu hikāyeyi işidir. ‘āziye gelüp şabāġ ben anı helāk iderim. (3) Deyüp cāme ġāba vardılar. Çün şabah oldu şāh taġtında ġarar (5) eyledi. Ve oġlanı ġāzır ittürüp cellāda boynunu ur diyü emr eyledi.

(6) Altıncı vezir

(7) İlerü varup ider, melik-i ‘ālim şehzāde üzerine cunġa (8) işbāt olmayınca zinhār kimsenüñ sözine uyma ki kıyāmet yakındır. (9) Yalancılık ve mekr ve ġile çok olur ‘āķil kimesne oldur şer ve fitneyi (10) def‘ eylemeye ġasret ve nedāmet parmaġını soġra dişi ile ışıрмаġa (11) başlayup peşimān olsun ve derdmendleriñ dest-gir ve nā- (12) murādleriñ murādlarını ġāşıl olsun ve kendü ġapusuna geleni maġrūm göndermesün ve (13) muġtāclara ziyāde in‘ām eylesün. Ve aşla ‘avrat sözine aldanmasun (14) zirā onlar yüze gülicilerdir. Şāhım bir derzi yigit ile ‘avrat (15) hikāyesini işitmemişdir.” Didi. Şāh daġı söyle işidelim der.

(16) Hikāye

(17) Vezir eydür böyle rivāyet ederler ki ġāzret-i ‘īsā ‘aleyhi’s-selām (18) zamānında bir terzī yigit var (19) idi. Anıñ bir maġbūbe ‘avratı varidi. Birbirleriyle ġayet sevişürler. Bir gün, şöyle ittifāķ idüp (20) ‘ahd itdiler ki eger ‘avrat ölür ise; ġocası digerini almaya (21) ve ‘avratıñ mezārın ġucaķlayup aġşama ġadar ağlaya eger yigit

[56]

(1) evvel ölürse; ‘avrat daġı diger ġocaya varmaya ġikmet-i ġüdā (2) ‘avrat fevt oldu. Terzī ağlayup feryād itdikden soġra defn (3) eyledi ve ol ittükleri ‘ahdi birisine getürüp ol ‘avratıñ (4) mezārın ġucaķlayup aġşama ġadar ağlayup ve dā‘imā ġabri üzerinde (5) beklerdi. Bir gün ‘īsā ‘aleyhi’s-selām ol maġalden geçerken gördü ki (6) bir yigit bir ġabri ġucaķlayup ağlar yanına varup niçün ağladığını (7) şordı. yigit daġı birebir naġl eyledi. Hemān ‘īsā ‘aleyhi’s-selām, (8) du‘ā idüp ‘avrat dirildi ve kefen ile mezārdan çıķdı ‘īsā (9) ‘aleyhi’s-selām yine yolına gitdi.

Yigit eyitdi: “Böyle kefen ile gitmek (10) olmaz sen biraz burada t̄ur ben varayım odun eşvāb getüreyim (11) sen daġı eşvābını giy soġra beraber gidelim.” deyüp

hātūni orada (12) bırakıp evine gitti. Nāgāh ol iklim şahınıñ oğlu ol maḥālden (13) geçerken gördü ki bir maḥbūbe ‘avrat bir kefene şarılmış oturur. (14) Şehzāde bu ‘avratı gördüğü gibi cān-ı gönülden ‘aşık olup ‘avrata (15) eyitdi: “Sen kimsin?”

‘Avrat eyitdi: “Ben bir ğaribim ḥarāmī beni şoydu.” (16) Didi.

Evvel sā‘at şehzāde ḥüdāmlarına emr eyledi bu ‘avratı alup (17) sarāya getürdüler. Ve temiz libāslar giydirdiler çün yigit eşvāpları (18) getürdi. ‘Avratı orada bulmadı feryād ederek gelüp geçenlerden (19) su’āl eyledi. Kimse gören olmayup bī-çāre şora şora (20) şehzādeniñ ḥüdāmlarına rast geldi. Anlar bu terziye su’āl (21) idüp , “niçün ağlarsıñ? ” didiler. Terzī daḥı nice zamāndır ḥürremim (22) fevt olup Elḥamdülillāh şimdi ‘İsā peygamberiñ du‘āsıyla dirildi. Ben (23) eşvāb getüreyim diyü gitti ol ‘avrat ğa’ib oldu. Anıñ çün (57b-1) ağlarım didi. Bunlar eyitdiler: hātūni bu gün şehzāde sarāya (2) gönderdi hemān terzī şehzādeniñ ḥuzuruna gidüp eyitdi: (3) “Getürdiğini ‘avrat ḥelāl mıdır?” Diyü da‘vā eyledi.

Şehzāde ol hātūna (4) su’āl eyledi. Hātūn inkār idüp eyitdi: “Bu ḥarāmīdir. Beni (5) şoyup eşvābımı alup gitdi. Elḥamdülillāh şimdi geldi. Eger sen (6) bunu öldürürseñ ‘azīm şevāp etmiş olursuñ” didi. Şehzāde (7) emr eyledi terziñin iki elini ardına bağladılar bī-çāre terzī ne kadar (8) fiğān eyledi olmadı. Boğazına ip taḥup ber-dār itmege getürdiler. (9) Yolda Ḥazret-i ‘İsāyı gördüler. Turup muntazır oldılar çünki (10) yakın geldi bunlardan āḥvāli su’āl eyledi eyitdi: “Bu ‘avrat ol (11) yigitin ‘avratıdır ben du‘ā itdim diri oldu.” ‘avrat daḥı çünki (12) peygamberi gördi inkāra mecālī ḳalmayup toğrısını söyledi. (13) Tekrar ‘İsā ‘aleyhis’-selām du‘ā eyledi. Ol ‘avrat kuvvet olup (14) terzī daḥı düşdüğü varḫadan ḥalāş oldu bunca vaḳit (15) ağladığına pişmān oldu.

İmdi, iy şah! bu ḥikāyeyi añniçün (16) söyledim ki ‘avratlarıñ meyli dā’imā fitne ve ḥile ve şer işlerdir deyüp (17) zemān būs idüp şehzādeniñ ‘ömrünü ricā eyledi. Çün şah (18) vezīrdan bu ḥikāyeyi işitdi. Şehzādeyi zindāna gönderüp gitdi. (19) Şikāre kendi aḥşām şikārdan dönüp sarāya geldi. Hātūn (20) istiḳbāl idüp şahla oturdılar.

Ba‘de’ṭ-ṭa‘ām hātūn oğlandan (21) söz açup şah eyitdi: “Bu gün filān vezīrim ricā eyledi yine (22) zindāna gönderdim.”

Hātūn eyitdi: “İy şah! benim sözime inanmazsıñ (23) ama ‘ākībet yakın zamānda saña oğlandan bir zarar gelecektir zīrā bu

(1) gice bir rü' yâ gördüm şāhıma söylemek bana farz ve saña dağı (2) işitmek vācip gibidir.”

Şāh eyitdi: “Söyle işidelim.”

Ĥātūn eyitdi: “Bu (3) gicelikde bir altūn ıp ıtarsıñ ve ol ıp lā'1 ve (4) cevāhirler ile müzeyyen ve muraşsa' şevki cihāna ziyā verir ol (5) ıp aşığıdan yukarı atıp ve yine ıtarsıñ eliñde oynadırsuñ (6) ve bu oğlan yanında oturup seyr iderdi gāh ol ıpu (7) isterdi virmezdi nāgāh sen gāfil iken ol ıpu kapdı ve (8) isteyüp virmediñ için ıarılıp ol ıpu bir taşla (9) öyle urdu ki pāra pāra oldu. Ve ben melūl olarak varup (10) ol ıpuñ parçalarını düşürüp seniñ eline virdim ve sendağı (11) ol pāralara bakıp müteĥĥir oldıñ bu ĥalde iken uyandım.” Didi.

(12) Şāh eyitdi: “‘ Acep bu rü 'yānuñ ta' bīri nedir?’”

Ĥātūn eyitdi: “Ben bu (13) rü 'yāya ta' bīr eyledim ol ıp seniñ memleketindür ve bu oğlan seniñ (14) eliñden kapattığı oldur ki bu oğlan ol gün bana gelüp söyledi ki (15) ben bābāmı öldürüp tahta geçmek isterim ve seni ĥelāl edinmek (16) dilerim ve cümle memleketiñ adamları benden tarafa dönmüşlerdir. Ve bu (17) memleket şimdi tamām benim olmak üzredir. Sendağı bana boyun virüp (18) itā' at eyle” didi. Eger ben boyun virmiş olaydım şimdiye kadar (19) evvel seni öldürüp kendi işini tamām görür idi. Hele şāhiñ (20) devleti ve cenneti anı def' eyledi. Ve ıpu taşla urdığı oldur ki (21) eger senden soñra şāh ölse iklimi bütün ĥarāp edecek idi. (22) Ve benim varup ol ıpuñ parçalardan düşürüp şāha virdiğim (23) oldur ki ben oğlana itā' at itmediğim ecelden gelüp şāha ĥaber

[59]

(1) virdim. Ol sebeple anı ıtutup memleketiñ elinde kaldı. Yoĥsa (2) eger ben olmasaydım memleket seniñ elinden taĥkīk bil ki şimdiye kadar (3) gitmiş idi. Belki başıñ dağı gider idi. Bu rü' yāniñ ta' bīri budur. (4) İy şāh! Bu nā-ĥalef ođlanıñ ĥikāyesi bir şāh ođlanıñ (5) ĥikāyesine beñzer meger şāhim işitmemişdir.

Şāh: “ Söyle işidelim” (6) didi.

(7) Ĥikāye

(8) Ĥātūn eydür cihān sarāyında bir şāh var idi. Ve ol şāhiñ (9) memleketinden bir ĥarāmī türemiş ki ol ĥarāmīniñ elinden kimse (10) kırtulmazdı. Ve bu şāhiñ memleketinde bir ulū ĥāce var idi. Ve ol (11) ĥāce ' avratıyla ve bir miqdār māl ile

sefer eyledi nā-gāh yolda (12) ol ḥarāmī rāst geldiler. Ḥarāmī hemen bunları şoyup giryān (13) eyledi. Ve kendülerini esīr idüp eşvāplarını kendüsüne mekān (14) idindiği mağarasına koyup ve hāceniñ daḥı iki elini arḳasına (15) bağlayup bir köşeye bıraḳdı ve ‘avrat ile zevḳ ve şefāya meşḡul (16) oldu. Bir bunıñ üzerine bir zamān geḳti ‘avrat ḥarāmīden ḥāmīle (17) oldu. Pes günden güne ‘avratıñ ḳarnı büyüyüp yedi sekiz māh (18) oldu ol ḥarāmī ḥāceyi bu ‘avratı şālī virdi. Bunlar daḥı (20) mağaradan tışra ḳıḳup, *lā-ḥavle ve lā-ḳuvvete illā billāhi’l-‘alīyyü’l-‘azîm*¹² (21) diyerek bir cānibe mütevvcih olup gittiler bir gün bir şehre girdiler ve ol (22) şehirde bir mekān tutup ḳondılar ‘avratıñ daḥı müddetī tamām olup ḥamlını (23) vaşī‘ eyledi bir oḒlan vucūda geldi ve bunlar bu oḒlanı ḥarāmīden

[60]

(1) olduḒunu bilürlerdi ḳabūl itmeyüp bir cāmi‘ ḳapusına ḳoydular. Ol (2) şāh geḳerken görüp su’āl eyledi. “Ḥāzır olan vālideyinleriniñ (3) beslemege iḳtidārları olduḒundan bıraḳtılar.” diyü cevāp virdiler (4) meger şāhıñ dāḥı hiç evlādı olmaz imiş hemān bu çocuḒa (5) raḥm idüp beḳasından geḳürüp evlād idindi.

Ve eyitdi: “Eger (6) teñri ‘ömr virüp vefāt itmezse benden şoñra taḥta geḳüp (7) şāh olsun” didi. Hemāndem oḒlanı aldılar sarāya geḳürdüler (8) ve bir ḥāya ta‘yīn oldular ve dürlü ḳumaşlardan eşvāb biḳdiler günden (9) güne oḒlan büyümege başladı vaḳtā ki yedi yaşına başdı bir māh-(10)-peyker oḒlan oldu ki yüzüne baḳan bir kez daḥı bakmaḳ dilerdi (11) şāh daḥı oḒlana ‘ilm u edeb öḒretmek için ḥāce ve lālā (12) ta‘yīn eyledi çün on iki yaşına ḳadem baştı ve ‘ilm-i kemāl (13) taḥşil eyledi ve andan silāḥşorluḳ ta‘līmine virdi anı daḥı az (14) günde taḥşil eyledi ve her gün meydāna girüp eline ḥop alup (15) oynardı. Cümle ‘ālem bunuñ ḥüsnüne bu çāpuñ süvārlıḒına ḥayrān (16) olurlardı ve şāh baḳdıḳça şefiller kesb iderdı meger şāhıñ (17) daḥı nādirü’l ḥüsn bir ḳızı oldu aradan bir ḳāç sene murūr idüp (18) ḳız büyüdü ḥüdāblıḒā erişdi. OḒlan ḳıza ‘āşıḳ oldu ḥayf (19) ḳız ḳarındaşım olmayaydı ben bunu alurdum diyü ḥülyālar ederdı. (20) Çünki oḒlan yigit ve bahādır oldu. Şöyle ki şāhıñ ümerāsı ve (21) vüzerāsı oḒlanıñ bahādurlıḒını taḥşin ederlerdi ve bu oḒlan (22) şāhıñ eḥrāf-ı vā-kenāfinda vāḳi‘ düşmānlarını zebūn idüp bābāsına (23) iḥā‘at ettirdi. Aşla kimesne ḳılıncına ḳarşu ḥurup ḥāḳat

[61]

¹² “Güç ve kuvvet, sadece yüce ve büyük olan Allah’ın yardımıyla elde edilir.”

(1) getüremez oldılar şāh daḥı kızını bir şāh oḡluna nikāḥ etmişdi (2) çünki vaḳt erişdi kız ı şāhdan işitdiler şāh daḥı ḥāzır (3) olsunlar diyü emr eyledi bu oḡlan bu tarafda ḳalbinde olanı (4) aşikāre itmek için bir ‘alime su’āl eylediki bir kişiniñ bir baḡı (5) olsa ve ol baḡıñ yemişi kemāl bulsa ol kendüsü mi yer yoḡsa (6) ḡayrılarımız bu ‘alim daḥı başḳasınıñ yemesinden kendüsi yemek evlādır (7) didi. Ama şehzādeniñ ‘arif bir muşāḥa vardı. Ol muşāḥab (8) şehzādeniñ murādını anladı. Zirā ‘ilm üç kısımdır birisi ‘ilm-(9)-dindir ve birisi ‘ilm-i ferāsetdir ve birisi ‘ilm-i bedendir ama ‘ilm-i ferāset (10) olmayınca başḳa ‘ilm fā’ide itmez.

Der ḥāl ol muşāḥāb eyitdi: “İy (11) şehzāde eger ol su’āl eylediḡiñ baḡda ḥaḳ te‘ālā nehyun ‘ani’l-münker (12) eylediḡi meyve var ise yāḥūd ḳanı çıkar ise ol yemişden şāḥibi ye-(13)-mek cā’iz degildir ve eger ḥaḳ te‘ālāniñ nehy eylediḡi degil ise (14) ve ḳanı çıkamaz ise ol vaḳt kendisi ol yemek cā’izdir.”Didi.

(15) Şehzāde eyitdi: “Sen ‘ālim ḳadar bilmezseñ ol ‘ālimdir ben anıñ fetvāsına (16) inanırım.” deyüp ḳalkup kız ḳarındaşınıñ sarāyına geldi. Ve ol sā’at (17) kız ı alup ol şehirden taşra çıkdı başḳa bir şehre ‘azīmet (18) eyledi bu tarafda cāriyeler ‘azīm feryād ederek şāha ḥaber virdiler. (19) Hemān şāhiñ cān başına şıçrayup; “tız ‘asker atlarına binsünler (20) arḳasından yetişüp oḡlanı tutsunlar” diyü emr eyledi. Der ḥāl (21) ‘asker binüp oḡlanıñ ardına düşdiler şāh eyitdi: “Bed-aşıldan (22) vefā gelmez imiş.” deyüp evlād edindigine peşimān oldu. Şāh leşker (23) ile oḡlanıñ ardından zāhir oldu hemān oḡlan bu şuya şaḳlandı.

[62]

(1) ‘Asker ile şāh geçerken ol puşudan şāhi helāk eyledi. Leşker (2) daḥı gördiḡi şāhları helāk oldu. Her biri bir tarafa ḳarar (3) idüp tārumār oldılar oḡlan kız ı alup bir şehre gidüp bir (4) ḥane içinde ḳoyup kendüye ‘avrat edindi. Her ne günā bābāsınıñ ḥüneri (5) var idi. Cümlesini aḥz idüp ḥarāmīlge başladı. İmdi, “İy (6) şāh! bu ḥikāyeyi anıñ için söyledim. Bilesün ki nā-ḥālef oḡlanıñ (7) daḥı murādı budur ol bed-aşıl ittigi gibi ol bābāsını helāk (8) idüp naşıl kız ḳarındaşını aldıysa bu daḥı bābāsını öldürüp (9) vālidesini almaḳ ister bāḳisini şāh bilür,” didi. Çün şāh ḥātundan bu (10) ḡara’ibi işitdi şābah ben anı helāk iderim deyüp cāme-ḥāba (11) vardılar.

Çün şābah oldu şāh geğerüp taḥtında ḳarar eyledi. (12) “Şehzāde ḥāzır itdirüp boynunu ūr.” diyü cellāda emr eyledi.

(13) Yedinci vezīr

(14) İlerü gelüp eyitdi: “ İy şāh ‘ālim bir işi ki tutarsıñ evvelā (15) şevgini şāy soñra agāh köre ‘amel ile zirā keşti cenk gününde (16) ol kaçacağ yolunu endişe idüp soñra mübāşeret etsün zirā, (17) yā baht yā baht olduğda başnı kırtara demişlerdir ki şāvaş gününde (18) beglerden irāk olma şikārda bu sarāyda yanına varma ve şāhlarıñ (19) re’ıy u tedbīrini müvāfiğ oldur ki emiñlik gününde cenk kaydını ve (20) ıslaħa tedbīrini görmek ve sipāhdan māl deri’ itmemek cenk (21) gününde sipāhi dağı şāhlar uğruna bāş ve cān fedā ide. (22) Ol vaqt şol ordu ki düşmānı görecek kaçarlar ol vaqt şāha (23) vācipdir ki ol kaçanları öldüre soñra düşmānı zirā anlar şuña

[63]

(1) beñzer ki ħal’ ayı düşmāna virmek gibidir ve düşmanlardır ki şāhıñ ħanında (2) eyüce kātıp ile kılıc ‘ilmini bilür ādem-i ‘ğayb lāzımdır. Zirā ħalem (3) ile māl cem’ olur ve kılıc ile memleket alunur meger şāh bir şāh (4) ile vezīr ħikāyesini işitmemiştir.” didikde şāh dağı “söyle (5) işidelim.” Didi.

(6) ħikāye

(7) Vezīr eydür cihān sarāyında bir şāh var idi ve anıñ iki (8) vezīri var idi biri ‘āķil ve dānā ve biri cāhil ve nā-dān idi. (9) Ol şāh bunlar ile umūr-ı devlet muşālħine dā’ir meşveret eyledikde (10) ol nā-dān vezīr eydürdi. “İy şāh! mālı isrāf itme sipāha ve leşkere (11) māl virme viririseñ dağı az vir tıran tırsun tırmayan (12) gitsün māl olduğdan soñra cenk günü saña ‘asker çoğdur (13) bāl olduğı yere elbette seniñ gelür.” der idi ve bu sözleri (14) şāha hoş gelürdi.

Bir gün şāh dānā vezīre eyitdi: “Baña biraz (15) adam tedārik ediyor ki az ‘ulūfeye ħanā’ at itsünler.” Didi.

Ol (16) vezīr: “‘ulūfesiz adam olmaz.” didikde.

Şāh eyitti: “Benim başıma bir iş (17) geldikde māl oluncağ ben çoğ adam bulurum.” Didı.

Vezīr eyitdi: (18) “Olsun ben şāha yigitler buluvireyim ki ‘ulufesiz olsun ve hemdağı (19) gice ve gündüz ħapusundan gitmesünler.” Didi.

Şāh sevindi ħāzır (20) kıl görelim diyü emr eyledi. Vezīr vardı bir nağkaş bulup getürdi. (21) Sarāyıñ içinde bir büyük evtā nağş eyledi. Şöyle ki ol evtāniñ (22) dört divārını adam şeklinde taşvīrlere ile tıldurdu. Ve cümle

[64]

(1) taşvîrleri silâh ve alât harb ile müzeyyen eyledi atlu silâhlu (2) bir alây taşvîr yapup şaf şaf turlardı çün tamâm oldu (3) vezîr pâdişâhı da‘vet eyledi pâdişâh dağı kalkup ma’an evvel ol taşvîrler (4) divârına geldiler ol taşvîriñ cümlesini pâdişâha seyrettirdi. (5) Pâdişâh bakup eyitdi: “Bu şûratlar nedir bunları buraya niçün (6) şâf şaf idüp dizdiñ.” didikde.

Vezîr eyitdi: “İy şâh! benden (7) ‘ulûfesiz adamlar istediñ işte bu yigitler hiç ‘ulûfe istemezler (8) hemân şâha kulluk ederler.” Didi.

Şâh bunlarda cân bu yokdur bunlar (9) nasıl kulluk ederler didikde vezîr eyitdi: “İy şâh! cânsız şûratlar (10) nasıl kulluk idemez ise ‘ulûfesiz ‘asker dağı öyle kulluk itmez (11) zirâ tımâr ve ‘ulûfe sipâhınıñ cânı gibidir. Vaқта ki sen bir kişiniñ (12) tımârını yâhûd ‘ulûfesini virmeyp kendiñ aldıgıñ hâlde anıñ (13) cânı almak gibidir. Kıyâs eyle ki cânsız kişi kulluk edebilir mi? Pes (14) İy şâh eger saña ‘ulûfeli ‘asker gerekmez ise bunlar yeter ola adam (15) olup cânı olan yiyüp içmek ister ‘ulûfe olmayınca anlar dağı (16) şâh yoluna başını terk idüp düşmâna karşı tırmazlar ve şâhdan (17) nefret idüp dönerler ve şâha ziyân gelür ve şâh kerem şâhibi (18) olunca aña mu‘î‘ olurlar. Nitekim bir begiñ bir yigit emekdârı (19) olup kendüye hıdmet ederdi.”

Bir gün beg ol yigitiñ ismini (20) sū’âl eyledi ol yigit eyitdi: “Vâlla benim ismim Qaltibândır.”

Beg eyitdi: (21) “Qaltibân isimli kişi olur mu?”

Ol yigit eyitdi: “Nice edeyim baña (22) laqabdır çâre bu kadar.”

Pes, ol yigit madem ki ol begiñ kapusundan (23) bir gayrı begiñ kapusuna gitti.

Nâ-gâh bir gün evvelki hıdmet

[65]

(1) eylediği beg buña râst gelüp eyitdi: “Hay Qaltibân naşılıñ?”

(2) Ol yigit eyitdi: “İy beg bir daha söyleme yoğsa sen bilürseñ.”

(3) Beg eyitdi: “Cânım seniñ adıñ Qaltibân oldıgını yine baña sen söyledin (4) şimdi niçün darılırsın.”

Ol yigit eyitdi: “Ol vaqt ben saña (5) hıdmet ederdim baña dünyâlar kadar in‘âm ve ihsân iderdiñ her ne kadar (6) Qaltibân der isen gücüme gelmezdi ama şimdi bundan bir ihsân gördüm (7) baña bu dağı Qaltibân desun.”

Ol beg eyitti: “Şimdi saña Ƙaltibān (8) diyen benim bu degildir yine sen baña darılmış olduñ.”

Ol yigit eyitdi: (9) “hāşā ben saña darılayım lākin yarın bu kelāmı senden bu beg dağı (10) duyar ol dağı söylemek murād ider anıñ için şimdi darıldım ki (11) ol baña söylemesun.”

Pes, ol dānā vezīr şāhıñ eviñe bir ʔabağ (12) bāl getürdi gice olmağla seniñ ñamdi.

Vezīr eyitdi: “İy şāh! (13) bāl olunca elbette seniñ o şer derler işte bāl Ƙanı seniñ.” Didi. (14) Gecedir anuñ için gelmedi vezīr eyitti: “Şāhım! sipāh ʔa’ifesine (15) māl vağtiyle virmek gerekdir ki cenk gününde māl Ƙıçarmak gice (16) ile bāl Ƙıçarmak gibidir.” Didi. Çün şāh vezīrden bu sözleri (17) işitdi. Hacīl olup ol vezīre: “Hezerān aferin” didi.

(18) Andan soñra ol vezīr her ne re’y ederse anı işlerdi. “(19) İmdi, iy şāh! bu hikāyeyi anıñ için söyledim bilesiñ ki şāhlara (20) hūdām ve haşm lāzımdır ve re’y ü tedbīr şāhibi gerekdir ki işi (21) vezīrler ile meşveret ideler tā ki dünyāsına ve ağıretine ve devletine (22) noğşān gelmeye şimdi şehzāde dağı seniñ zehīr u penāhıñdır cümle (23) ‘avām ve hāvāş derler ki niçün mağbūs-bend-i belā ve giriftār-ı zindāndır.

[66]

(1) ve şehzādeye Ƙıymağ bütün vüzerāya ve cemi’ ‘ülemāya Ƙıymağ gibidir. (2) Senden soñra tahta kim oturur ki bizim hālimize mağla’ ola cümle ‘āyān (3) memleket ve erbāb-ı devlet ve sādāt-ı kirām cümlesi Ƙahırlanup berbāt (4) ve harāp olur.” didi. Bu ‘avrat bir ‘avratdır ki dinde ve ‘ağılda (5) noğşāndır o mişüllü noğşān şıfat olana Ƙulağ virmeyüp ve bu Ƙadar (6) yüz virmek şāhımıza lāyık degildir. Deyüp zemīn būs idüp (7) şehzādeniñ ‘affunu recā eyledi. Şāh dağı zindāna gönderüp ve (8) şikārdan ‘avdet idüp sarāya geldi. Hātūn şāhı istikbāl (9) idüp geçüp oturdular. Ba’de’-ʔ-ʔa’ām hātūn yine oğlandan haber (10) şordu.

Şāh: “Bugün dağı zindāna gönderdim.” Didi.

“Hātūn sen (11) bir ‘ağl u ‘ādil pādīşāhsıñ seniñle bu gice erkānla ve şer’ ile (12) ve ‘arifle söyleşüp görüşelüm ki bu benim hāğrım incitmekden saña (13) günāh var mıdır? Yok mıdır?” didi. “Vay şāh eriyle ‘avrat arasında (14) çoğ huğuk vardır. Evvelā erk ‘avrat üzerinde hağ budur ki (15) eriniñ dişi dibinde cerāğat olsa ‘avrata lazımdır ki

(16) ol cerāhāti dil ile yalayup ol dişi pāk itmek ve bir daḥı ‘ avrat (17) kollarını şāgayup ḥamīr yoğururken eriñ göñli bir ‘ aşq-bāzlık (18) istese fi’l hāl ellerini yıkamadan erine muṭi‘ ola ama ‘ avratıñ (19) eri üzerinde ḥaḳ ola çıplāḳ ve aç biraḳmaya ve ḳapudan ṭaşra (20) iş büyüme ve günāhsız yere ḥātrını yıḳmaya ve mālī andan derīg (21) itmeye zirā ‘ avratlarıñ dili ve ittigi ḳışādır erlere esir ve zebūn (22) olmuşlardır aniñçün anlara muḥabbet idüp gāh gāh nāzlandıklarına (23) baḳmayup o oḥşamaḳ lazımdır ve demişlerdir ki bir ‘ avrata bir altūñ aḳçe

[67]

(1) virmekden bir avuç dil virmek eyüdü. Meger şāh ol serçe ile (2) dişisi ḥikāyesini işitmemiştir.” Didi.

Şāh: “Daḥı söyle işidelim.” (3) didi

(4) Hikāye

(5) Ḥātūn eydür Ḥazret-i Süleymān ‘ aleyhi ‘s-selām ḥıdmet-i şerīflerinde (6) bir serçecik varidi nice dürlü şive ve cünbüş ḥareketleri (7) var itdi ki dā’imā Ḥazret-i Süleymāna ḥoş gelür idi. Bir gün Ḥazret-i (8) Süleymān serçeyi yanında görmedi. Hemān zümrüt-ü ‘ anḳa ḳuşa emr (9) eyledi: “Serçeyi her nerede bulur iseñ al getir.” Didi. Serçe (10) daḥı ḥayli zamāndan biri dişisi yanına varmamış idi pes dişisi (11) aña ‘ itāp idüp : “Bunca zamāndır beni biraḳup Süleymānıñ yanına gittiñ. (12) Añı benden ziyāde mi seversin yāḥūd andan ḳorḳar mısıñ baña (13) söyle.” Didi. Serçe eyitdi: “Vāllah ben seni cihāna virmem ben dünyāya (14) bir kere geldim bir daḥa gelmem Süleymānıñ yanına ben teferrüc için giderim (15) yoksa benim andan hiç pervām yokdur.” Didi. Daḥı bunuñ gibi (16) nice nice megesiyāne laf u güzāf eylerken ‘ anḳa acele gelüp serçeniñ (17) sözlerini işitdi. Bu ‘ unfla ḳalk gidelim seni Ḥazret-i Süleymān (18) ister didi serçe daḥı dişisi yanında ḡayrete gelüp var git (19) ben gelmem.” Didi.

Anḳa eyitdi: “Elbette seni getirürüm serçe eydür var (20) yıkıl git buradan yoksa seni şimdi tutar iki parça ederim (21) ‘ anḳa eydür “seni ben almayınca burdan gitmem” serçe ḳulaḳ aşmaz (22) ‘ anḳa bir miḳdār tevāfuḳ eyler serçe gelmez ‘ anḳa yine serçeye (23) behi cānım gel yapma bir cevāp vir der serçe eydür saña

[68]

(1) yıkıl git diyorum sen dağı söylersin gönlüm başka başka söyler (2) ama ben saña kıyamam var git şimdi seni fenâ iderim ve andan gider (3) Süleymânın kaşır bārgāhına bir nice urur anı dağı zīr-i vezīr ederim. (4) Başına yıkarım haydi çık bere sefiye git geldiğin yola burada (5) dirleti idersin ve dimezsın burası serçenin haremghıdır (6) hasta mıdır? ” deyüp ‘anķaya bir ökçe urdu ki ‘anķa neye uğradığını (7) bilmeyüp oradan pervāz idüp Hāzret-i Süleymāna serçenin söz-(8)lerini naql eyledi Hāzret-i Süleymān eyitdi: “Serçe ol sözleri (9) söylerken yanında kim var idi.”

‘Anķa eyitdi: “Dişisi var idi.” (10) didikde. “Süleymān (a.s) kişi önde ‘avratı yanında bu kadar lāf u güzāf (11) itmek ğam degildir. Halbu ki bu benim kaşırının her bir tāşu bunca ğüfretler (12) birine göç hāl komuşlardır ol ise ‘avratı yanında bir pençe ile (13) tağıdırım didiğine ta‘āccüp itmeyen.” Didi. Ve Süleymān ‘aleyhi’s-selāma (14) hoş gelüp serçe gelicek kendüye nedim eyledi. “İy şāh! bu (15) hikāyeyi anın için söyledim ki bilesin kişi hātūnuna böyle muhabbet (16) ide hātrını yıkmaya tā ki ‘avrat haķ üzerinde kalmaya ve haķ (17) te‘ālā saña ‘aķıl mizānında tārāt ve (18) gönül mihengine ur eger çıkmazsa ben ğayrı söylemem ben saña (19) söylerim ki bu oğlanın baña el uzadup hānlik eylediğinden başka-(20)sının başına dağı kaşdı vardır bundan büyük suç dağı (21) olur mu şāhim bu işde zinhār ğāfil olmayasın zirā başına ve (22) memlekete kōrķu ve ziyān vardır.” didi. Çün şāh hātūndan bu demdemeyi (23) işitti şābah ben anın işini tamām iderim deyüp cāme h‘aba

[69]

(1) girdiler çün şābah oldı şāh tahtında karar eyledi ve cellāda (2) oğlanı hāzır ittürüp “boynunu ur” diyü emr eyledi.

(3) Sekizinci vezīr

(4) İlerü gelüp eyitdi: “İy şāh-ı‘ālim ‘avrat sözüyle şehzādeye (5) kıyma kişi şāhib-i ‘afv olmak gerekdür elbette adam olan günāhdan (6) hāli degildir. Zirā insān nisyanandan ‘ibāretdir demişlerdir. Kişi ğāh (7) düşman vesāvesine uğrar ve ğāh felek sitem-kārın na-ħusne uğrar (8) ve yāhūd kemāle ayurup zevāle uğrar meger şāh ol bir vezīr hikāyesini (9) işitmemiştir”.

Şāh: “Söyle işidelim” didi.

(10) Hikāye

(11) Vezîr eydür zamân-ı sabıķda bir pâdişâh var idi ve anıñ kâr-güzâr (12) ve dâna bir vezîri var idi bir gün ol vezîr hamâma girdi ķurna (13) yanında otururken pârnağından yüzüği şuya düşdi lâkin şuya (14) batmadı yüzünde tûrdı çün vezîr bu hâli gördi fi'l hâl evine ve (15) hazinesine adamlar gönderüp “Tiz erişmeñ hazinede altûn ve gümüşden (16) ve la'1 u cevâhirden neyim var ise filân maħalde şâķlayın. Zirâ şimdi (17) şâh beni tûtacaķdır.” didi. Pes vardılar emri üzre hareket (18) eylediler. Vezîr dağı hamâmdan çıkınca pâdişâhdan adamlar gelüp (19) vezîri tûttular. Zindâna koyup hânesinde nesi (20) var ise zâbt eylediler ve bir nice zamân vezîr hâps olup bir gün (21) vezîriñ göñli bir ekşilice habbü'l zamân ta'âmı üzre idüp (22) zindancıya emr eyledi baña ekşilice ta'âm peydâ eyle getür zirâ

[70]

(1) göñlüm pek ister meger pâdişâh dağı ol ta'âmı yasaķ itmişidi (2) zindancı hufe tâbi' olup yapmadı vezîriñ dağı iştihâsı ziyâde (3) oldu yanına kim gelürse sipâriş iderdi herkes pâdişâhiñ (4) hufından yapup getürmezdi.

El-kışşa vezîr zindânda bir sene ķaldı ve (5) ol ta'âmı arzu eyledi kimse çâresini bulup yapup getür-(6)mediler. Nâgâh bir gün zindancı bir taķrîp fırsat bulup ol ta'âmı (7) pişürüp vezîre getürdi hemân vezîr ta'âmı gördüğü gibi (8) sevindi çün önüne hâzır ķıldılar ķapađın açup henüz elini (9) ta'âma uzatmadan yukarıda iki fâre çekişerek ol şâhâniñ içine (10) düşdüler ta'âm murdâr oldu. Ol sa'ât vezîr: “Ėayırdır.” deyüp (11) kalktı. Ėalkdı hıdmetķârlarına emr idüp: “Varıñ ķonađı döşeyen ve ol (12) gizlediđiñiz mâlları yerlü yerine koyuñuz pâdişâhım beni hâpsden (13) çıkarup vezîr edecektir.” Didi. Pes tevâbi'a varup emr eylediği (14) gibi harekete başladılar bu tarafda pâdişâhdan adam gelüp vezîri (15) zindândan çıkarup pâdişâhiñ huzuruna getürdiler. Hemân pâdişâh (16) vezîriñ hatrını teselli itmek için eyitdi: “Seni tekdîr yüzünden (17) zindâna koydum. Tâ bilesin hâps hâlinden benim hâps eylediğim adamlar (18) tizcek şefâ'at edesin.”

Vezîr dağı eyitdi: “Ėurb-ı sultân ateş-i (19) suzân buved” baña ne mu'âmele olunur ise hoşca terbiyedir. (20) didi. Pâdişâh hoşlânup emr eyledi hil'at giydirdiler. Yine vezîr (21) eyledi andan vezîr ķonađına geldikte tevâbi' ve Ėayrılar vezîre su'al (22) eylediler. Seni pâdişâh hâps idüp mâliki zâbt idecekken neden bildiñ (23) andan seni çıkarup vezîr ideceğini neden bildiñ. Vezîr eyitdi:

[71]

(1) “Ḥamāmda iken yüzü kim şuya düşdi batmadı bildimki devletim kemālini buldı ve (2) her kemāliñ ‘aķibeti zevāldır anıñçün emr eyledim Şoñra ḥaps iken birisine (3) mütemādiyen ḥabbü’l zamān ta‘āmını arzu eyledim elime geçdi fareler murdār eyledi (4) ekl edemedim ol daḥı na-ḥosti tamām eylediğini ve evvelki ḥālimiñ (5) rücū‘ itdiğini bundan bilüp şād oldum.” Didi.

İmdi, iy şāh! (6) bu ḥikāyeyi anıñçün söyledim ki tā şāh daḥı bile her kemāliñ bir zevāli (7) vardır şimdiye ḳadar şehzāde ve vezīrler şāh yanında emin ve maḳbūl-(8)-idi. Şimdi bileyim ṭāl‘imiz ḳanğı ḥabs burcunda ḥaps olmuşdur. (9) Bir ‘avrat bizi şāhiñ yanında zelīl idüp mekr ve ḥile ile baḡla-(10)-yup bunca dānā ve şāḥip ferāset vezīrler anıñ tedbīrinde ‘āciz (11) ḳaldılar. Nitekim meşhūrdur bir mecnūn bir ḳuyuya bir ṭaş ilḳā eder. (12) Ol ṭaşı ḳuyudan ṭaşra iḥrāc itmege ‘ālem ‘āciz olur. “İy (13) şāh bu işde ‘acele itme şoñra peşimānlık fā’ide itmez zirā şehzāde (14) bir yāver ḳuşa beñzer ne uçabilir ve ne ḳaçabilir bir ḳaç gün (15) aña mühlet virek şayet ki bu müşkil ḥāl ola ve hem bunuñ kelām (16) itmemesinde bir sebep vardır dā’im ol seniñ elinde esīr gibidir. (17) Şoñra isterseñ öldür isterseñ āzād eyle.” deyüp zemini būs (18) idüp şehzādeyi ricā eyledi.

Çün şāh vezīrden bu ḥikāyeyi (19) işitti derūnunda ateş bir iken on oldu ve gözünden yāş geldi (20) şehzādeyi zindāna gönderüp kendi efkārı ile şikāra kendi (21) çün şāh girü dönüp sarāya geldi ḥātūn istiḳbāl idüp (22) ṭurdılar. Ba‘de’ṭ-ta‘ām ḥātūn oḡlandan söz açdı.

Şāh eyitti: “ (23) Bu gün daḥı filān vezīrim ricā eyledi zindāna gönderdim” didi.

[72]

(1) Ḥātūn eyitti: İy şāh! Bunca naşīhatlar eyledim saña kār itmedi ve anıñ (2) gibidir ki bir ḥekīm bir ḥastaya ‘ilāc ider fā’ide itmez. Ol ḥekīm (3) ‘āciz olup başḳa ‘ilāc itmez vazgeçer. Eger diger ‘ilāc iderse, (4) ol ḥastayı helāk ider. İmdi ben daḥı saña söylemekden ‘āciz (5) ḳaldım, bāri bir daḥı söyleyim. Nāfile yere nefes telef etmeyem derim. Yine (6) yüregim sana acır. Zirā şāhiñ mülki ve cānı ḥarāb olur ve hem (7) benim daḥı başım bile gider. Şāhla hem-derd olduğumdan söylerim.” Didi. (8) Nitekim bir ḳişiniñ elini kesmişler ses ḳıḳarmamış. Şoñra bir aḥir (9) ḳişiniñ elini kesik

görüp, feryād idüp ağlamış. Hāzır olanlar (10) ta‘accüb idüp, su’āl etmişler ki: “Yā kişi! Eliñ kesildiği vaqtdede (11) ağlamayup şimdi niçün ağlarsın?” didiler.

Ol kişi eyitti: “(12) Vallāh ol vaqt ki benim elimi kesdiler. Baqđım siziñ içiñizde bu hāle (13) uğramış yokdur. Eger ağlasam her biriñiz baña ta‘n iderdi. (14) Zīrā el acısını bilmezsiñiz. Şimdiki hālde eşim buldum ağladım. (15) Benim çekdiğim zahmeti bilür.” Didi.

“İy şāh! Bu arālıq seniñde ve benimde (16) başımız gidiyor. Benim hālimi şāh bilmeyince yā kim bilür? Meger şāhım (17) şehzādeler ile kādı hikāyesini işitmemiştir.” Didi.

Şāh: “Söyle (18) işidelim.” Didi.

(19) Hikāye

(20) Hātūn eydür: “Cihān sarāyında bir pādişāh var idi ve ol (21) pādişāhın üç dāne oğlu var idi. Bu pādişāh günlerde bir gün (22) ecel yāşdığına başını koydu ve evvel oğullarını yanına çağırup

[73]

(1) halvet eyledi. Sarāyın falān köşesinde bir hoqqa inci cevāhir (2) ve dürlü taşlar pinhān eyledim. Ben vefāt eyledigimde beni güzelce gısl (3) idüp, defn idesin. Andan soñra gelüp ol hoqkayı yerinden iħrāc (4) idüp taqsīm edesiz.” Didi. Üç gün daħı yatup dördüncü günü (5) ecel şarābını nüş idüp , ‘azimdār-ı beķā eyledi. Şehzādeler daħı (6) vaşiyet eylediği gibi defn itdikden soñra, bir gün ittifāk idüp (7) vardılar. Baqđılar ki ol cevāhir yerinde yellere eser. Şimdi şehzādeler (8) nezāga başladılar. Bunı babamız üçümüze gizlüce söyledi. Bu hīle (9) bizim içimizdedir. Üçü daħı kādıya gelüp da‘vālarını söylediler.

(10) Kādı diñleyüp bunlara eyitti: “Geliñ size bir hikāye söyleyem. Ba‘de (11) da‘vānızı faşl ideyim deyüp eyitti: “Bir zamān bir yigit, bir kız (12) ile bir şehirde sevişmişler ve ol kızın bir başka nişānlısı var-(13)-imiş ve kızın seven yigit, ol kız ile tenhā iken eyitti: “Ah benim (14) cānım şimdi baña gelürsün ve ben daħı seniñ ile eğlenürüm. Yārın sen (15) nişānluñ ile gerdek olduğunda ol zamān ‘acabā benim hālüm niçe olur?” (16) didi.

Kız eyitti: “Efendim elem çekme ki ben gelin olurum; lakin evvel gelüp (17) seniñle buluşmayınca güyegü murād virmem.” deyüp bunuñ üzerine (18) ‘ahd ü peymān eylediler.

El-kıřřa çün gerdek gicesi oldu. Kız (19) ođlan bir araya geldiler. Cümle ĥalk tađı olup ortalık ađyārdan (20) ĥāli oldu. Gelin ol meftūnı olan yigit ile beyinlerinde olanı (21) güyegüye söyleyüp destūr istedi.

Hemān güyegü gelinden bu aĥvāli (22) işitdi geline eyitti: “Var ‘ahde vefā ile yine selāmet ile gel.” (23) didi. Gelin çıķup giderken yolda bir ĥırsıza rāst geldi.

[74]

(1) ĥırsız diķķat ile bağdı. Gördüğü bir cemīle kız ki ayıñ on dördine (2) beñzer. ‘Ömründe böyle kız görmemiş üzerinde bī-nihāye altūn ve dürlü (3) cevāhirlere ĥarķ olmuş. Şöyle ki ķābl-i vař degil. Hemān ĥırsızıñ (4) ‘inān-ı iĥtiyārı elinden gidüp aç ķurd koyuna şalar gibi ĥırsız (5) dağı ol kıza öylece şaldı. Kız bu kere āĥ idüp ağlamağa (6) başladı. ĥırsız inřāfa gelüp geline su’āl eyledi. Gelin dağı evvel (7) ve āĥir olan aĥvāli ĥırsıza bir bir nađl eyledi.

ĥırsız eyitti: “(8) Çünki öyledir Vallāĥ mürüvvet degildir. Ben dađı buña yaramaz (9) ķařd veyāĥūd bir fi‘l-i řeni‘ idemem” deyüp kıza eyitti: “Gel (10) seni ma‘şūķuna götüreyim” deyüp kıızı alup ma‘şūķunuñ ķapısına (11) getürüp, hāydi ma‘şūķuñla buluş.” Didi.

Hemān kız ķapuyı çalup (12) o yigit dağı ahlā yaturken, ķapunuñ çalındığını duydu. Sūr‘atle (13) ķapuya gelüp “Kimdir ol?” didi.

Kız eyitti: “Aç ķapuyı iřte (14) ‘ahdimde turup ĥilāf itmedim. Yanına geldim. Ol yigit ķapuyı açup (15) kıızıñ yanına geldi ve eyitti: “Cānım efendim řafā geldiñ nice eylediñ eriñden (16) nice destūr aldıñ?”

Kız eyitti: “Çünki ĥalk cem‘ olup güyegüyi (17) benimle gerdek eylediler. Herkes dağı olup yerlü yerine gitdiler. Ben dağı (18) güyegüye ĥālim ‘arż eyledim güyegü dağı baña destūr virdi. (19) Yolda gelürken bir ĥırsıza rāst geldim. (20) Ol ĥırsız diledi ki baña el uzata, ben dağı ağladım ol ĥırsıza dağı seniñle ‘ahd (21) eyledigim söyledim. Ol dağı inřāfa gelüp benimle ķapuya ķadar gelüp, beni (22) terk idüp çıķup gitdi.

Ol yigit kıزدan çünki bu aĥvāli (23) işitdi eyitti: “Çünki güyegü bu ķadar mürüvvet idüp seniñle

[75]

(1) ‘ahdimize vefā için saña destür virüp benim yanına gönderdi. Baña (2) dağı mürüvvet degildir. Saña el uzadup hıyānet edeyim. Pes bu (3) günden sonra sen benim kız karındaşım ol var yine helāliñ yanına (4) git.” deyüp gönderdi. Kız taşra çıktı bağıdı ol hırsız (5) kapuda тұrur, derhāl kızın önüne düşüp güyegünün kapısına (6) getürdi. Kız içerü girüp hırsız işine gitdi güyegü dağı (7) tağayyür iderken gelin çıka geldi güyegü yerinden şıçrayup geliniñ (8) elini eline alup döşek üzre qarār eylediler. Dönüp güyegü (9) gelinden haber şordı. Gelin dağı mine’l-bāb aliü’l harāb (10) sergüzeştini haber virdi. Andan sonra güyegü bağıdı kızın bekrī (11) bozulmamış, ikisi dağı murād aldılar. Allāh cümlemiziñ murādlarını (12) ihsān eyleye. Amīn.

Kādı eydür: “İy oğullarım! Bu huşuşda merdlik ve (13) mürüvvet bunlarıñ kanğısındadır?”

Büyük oğlan eyitti: “(14) ve mürüvvet güyegünüñdur. Helāli iken bu kadar harc-ı meşārif idüp bir murād (15) olacağı vağıt kıza destür verdi. Zihī mürüvvet ki tağammül etmiş.” (16) didi.

Evvel bir ortanca oğlan eyitti: “Mürüvvet ol ‘aşık (17) olanıñdır ki ma‘şūkı beyninde bu kadar ‘aşk var iken gice ile (18) tenhā ol zībā şüretiyle ve fāhirāne libāslar ile şabr idüp, girü (19) gönderdi. Zihī şabr-ı zihī mürüvvet olsa bu kadar olur.” Didi.

(20) Küçük oğlana eyitti: “Yā siz ne dersiz?”

Küçük oğlan eydür: “Yā (21) siz ne dersiniz ki gice ile şikār ararken, şol bir mağbūbe-i nāzenin (22) āfet-i devrān-ı gül-i ra‘nāya rāst gele bā-huşuş bu kadar cevāhire (23) garğ olmuş hiç olmazsa anlara tama‘ itmeyüp önüne düşüp

[76]

(1) yirine getüre. Zihī şabr-ı zihī mürüvvet” didi.

Çün kādı küçük (2) oğlanıñ sözünü diñledi eyitti: “İy şehzāde! Cevāhirler sendedir. (3) Zirā ‘aşık ‘aşıka şādık şādıka hırsız hırsıza şāhib çıkar.”

(4) Pes şehzādeniñ inkāra mecāli kalmayup hemān koynundan çıkarup (5) kādımın önüne koydı. İmdi iy şāh! Bu hikāyeyi anıñcün (6) söyledim ki bilesin ki benim toğrı olduğumdan, şāhıma yardım iderim ve (7) vezirler hā’in olduklarından anlar dağı hā’in oğlana yardım (8) iderler. Anlar kırk kişidir ve her biri birer nādir cihāndır ben ise tā (9) kıssa- i ‘avratım bākisini şāh bilür didi.

Çün şāh hātūndan (10) bu demdeme ve zemzemeyi işitdi eyitti: “Ġam çekme yārin anı (11) ben öldürürüm” diyüp cāme-ḥāba vardılar. Çün şabāh oldu. (12) Şāh tahtında qarār eyledi. Cellāda emr idüp “şu hā’in oğlanıñ (13) boynunu ur.” didi.

(14) Toquzuncı vezīr

(15) İlerü gelüp eyitti: “İy şāh-ı ‘ālem! Zinhār ‘avrat söziyle oğluña (16) kıyma ve bu ayetiñ ma‘nāsından ġāfil olma ki Hāḡ te‘ālā kelāmında (17) buyurmuşdur “*El-lezīne yünfiḡūne fi’s-serrā’i ve’d-darrā’i ve’l-ḡāzimīne’l-ġayza (18) ve’l-‘āfine ‘ani’n-nāsi va’llāhu yuḡibu’l-muḡsinīne*”¹³ ya‘ni anlar ki mällarını (19) ḡaḡ yoluna ittifaḡ itdiler. Hālet-i yesrde ve hālet-i ‘aşrda ve hālet-i (20) şıḡhatde ve hālet-i marazda azdan ve çokdan tarġınlıġını içinden (21) geçüre. zāhir itmeye ve ġazablarını ḡalime tebdil edeler. Anlar benim (22) ḡaş ḡullarımdır ve Hāzret-i Resül ‘aleyhi’s-selām buyurmuşdur: “*Men keḡame (23) ġayḡan ve yeḡduru en yenteḡime, de‘ā’llāhu yevme’l-ḡiyāmeti ‘alā ru’usi’l ḡalā’iḡi*

[77]

(1) *ḡattā yuhayyire* min-eyyi ḡürin şā’e.” Ya‘ni her kim ġazab vaḡtinde taḡammül (2) idüp, ḡudreti var iken aḡz-i intiḡām itmezse Hāḡ te‘ālā tarafından (3) ḡiyāmet ġünü çağırılar. ḡanġı ḡüriyi diler iseñ iḡtiyār eyle. Ya‘ni (4) taḡḡiḡ-i cennete gire demek olur ve daḡı kendüye zūlm ideni ‘afv (5) ide yāḡūd ḡidmetḡarlarıñ şuḡunu baġışlaya. Hāḡ te‘ālā ‘afv (6) ve iḡsān şāḡibini sever. Nitekim Resül ‘aleyhi’s-selām buyurur “*Yünād (7) u’l-münādu yevme’l-ḡiyāmeti, eyne’-lezīne kānet ecruhum ‘ale’llāhi lā yekūmu illā men ‘afā.*” (8) Ya‘ni ḡiyāmet ġününde münādiler nidā ederler ki ḡānı anlar ki Allāḡ için (9) icrā etmişlerdir diyü hiḡ kimseler ilerü gelmeyeler. Ālā şuḡularını (10) şuḡunu ‘afv edenler gele. Meger şāḡ Hārūn El-Reşid ile cāriye (11) ḡikāyesini işitmemişdir.”

Şāḡ daḡı “Söyle işidelim” didi..

(12) ḡikāye

(13) Vezīr eydür: “Bir zamānda ḡalīfe Hārūn El-Reşid taḡta geḡüp (14) şāḡ oldu. Baġdād şehriniñ ḡalḡı ḡalīfeyi selāmlāmaġa (15) geḡ geldiler. Andan ötürü ḡalīfe ġāyet

¹³ Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah, iyilik edenleri sever. Āli İmrān 134/3.

ğazaba gelüp (16) bunlara şimdiden şoñra her kim gelür ise tutuñ zindāna koyuñ diyü (17) emr eyledi.

Pes şehriñ kibārlarından her kim geldiye, tutup zindāna (18) koydular. Halīfe dañı üç dört gün taşra çıkmayup ve kimsene (19) ile kelām itmeyüp, hışımnāñ oturdı. Kimiñ zühresi var idi ki (20) aña bir kelām söyleye. Bu hālde iken ta‘ām itmek murād eyledi. Emr (21) idüp cāriyeniñ biri yemeği alup huzūruna getürdü. Şahāna (22) kor iken gāfil bulunup, halīfeniñ üzerine bir miqdār döküldü. (23) Hemān halīfe gāzab ile kalkup cāriyeyi pārça pārça itmek murād

[78]

(1) eyledi. Cāriye eyitti: “Yā halīfe! Hağ Te‘ālā kelām-ı mucīdinde buyurur ki “*Ve (2) l-ğāzimīne l-ğayza*”¹⁴ fi l-hāl halīfeniñ gāzabı sākin oldı.”

(3) Yine cāriye eyitti: “*Ve l-‘ā fine a‘ni‘n-nāsi*”¹⁵ halīfe eyitti: “Zindānda (4) ne kadar suçlu var ise cümlesiniñ suçunu ‘afv itdim.” Didi.

Yine (5) cāriye eyitti: “*Vā llāhu yuhibibu l-muhsinīne*”¹⁶

Halīfe eyitti: “Teñri şahid (6) olsun seni ve ne kadar āzādsız kulum ve cāriyem var ise cümlesini (7) mālımdan āzād eyledim ve ne kadar mālım var ise yārısını bugün Allāh ‘aşkına (8) fuğarāya taşadduğ ediñ.” Didi.

Andan şoñra zindānda ne kadar maħbūslar (9) var ise huzūrına getürüp helāllik istedi ve her birine bu āyet-i (10) kerīmeniñ ma‘nāsına nā’il olmağ sebebiyle hil‘atlar giydirüp, ‘adl ü dāde (11) meşgūl oldı. Her kim şimdi kendisini añarsa raħmetullāh ‘aleyh dirler.

(12) İy şah! Bu hikāyeyi aniñçün söyledim ki gördüm seniñ dañı bugün (13) gāzabıñ ziyāde oldu. Dilerim ki şehzādeyi ‘afv idüp cānını bağışla-(14)-yup, bu şevāba nā’il olasıñ ve bu huşuşda lā-şen ve lā-şüphe Hağ (15) te‘ālāniñ raħmetine ve cennetine lāyık olursuñ deyüp, zemin-i būs idüp (16) şehzādeniñ ‘afvını istedi.

Çün şah vezīrden bu hikāyeyi (17) işitdi. Oğlanı zindāna gönderüp kendi şikāra gitdi. Pes (18) ol gün şikār bulmayup gāzab ile girü sarāya geldi. Yine hātūn (19) şāha istiğbāl idüp geçüp şahla oturdular. Ba‘de‘t-‘ta‘ām (20) hātūn oğlandan söz açdı.

¹⁴ Öfkelerini yenenler. Āli İmrān 134/3.

¹⁵ İnsanları affedenler. Āli İmrān 134/3.

¹⁶ Allah, iyilik edenleri sever. Āli İmrān 134/3.

Şāh eyitti: “Bağ sultānım şimdi (21) hep tamām olup seniñ lisānıñda benim şehzādem kaldı. Bugün dağı (22) vezīrlerimden biri ricā eyledi zindāna gönderdim.”

Ĥātūn gördi ki (23) şāh gücenmişdir eyitti: “Şāhım kerem kııl, baña gücenme. Zīrā yaķinen

[79]

(1) biliyorum ki bu oğlandan saña ĥayr gelmez. Zīrā māla ve mülke ġāyet (2) ĥarīşdir ve ĥarīş dā’imā maħrūmdur ve bī ‘aql ve bī tedbīr gördüm. (3) Ne sözini bilür ve ne özini bilür. Nitekim ol pādişāhıñ oğulları (4) gibi babālarının mecāz söyledigini ĥaķīkate ĥaml eylediler. ‘Āķıbet ellerindeki (5) māl telef oldu. Meger pādişāhım ol ĥikāyeyi iştmemişdir.” Didi.

(6) Şāh dağı “Söyle işidelim” didi.

(7) Ĥikāye

(8) Ĥātūn eydür: “Cihān sarāyında bir büyük pādişāh var idi (9) ve ol pādişāhıñ üç oğı var idi. Bir gün pādişāh başını (10) ecel yaşdığına koyup, oğullarını çağırıp eyitti: “İy benim oğullarım! (11) Benim ‘ömrüm āĥire irişmişdir. Sizlere bir naşīhatım vardır söyleyem.(12) Ben vefāt idince anı tutasınız.” Didi.

Oğulları: “Başımız üzre (13) buyur bābā” didiler.

Büyük oğluna eyitti: “Ben vefāt idince sen her (14) şehirde bir ĥāne yap.”

Ortanca oğluna: “Sen her gice bir bākire kıız (15) al.”

Küçük oğluna: “Sen dağı her yidigiñde bāl yāğ yi.” Didi.

(16) Ćün şāh bu vaşiyetleri eyledi. Ćok geçmeyüp öldü. Büyük (17) oğlan her şehirde bir ĥāne yapmağa başladı. Ortanca oğı her gice (18) bir bākire kıız alup, ferdāsı niġāhını yedine verüp bābāsınım evine (19) gönderirdi. Küçük oğı her ne zamān ta’ām yir ise, bāl ile (20) yāğı ĥarışdırup ekl ederdı. Nice zamān bu ĥāl üzre oldular (21) diyelim ortanca ile küçük oğlanlar ne ise pāra şarf idüp (22) yarı zevķ iderler. Lākin büyük olacaķ şāşķın beyhūde, bu ĥadar (23) pāra şarf eder. Bāri yapıdığı ebniye ĥābil-i sekeni olsa. Yine ĥayra

[80]

(1) delālet eder.

Bir gün bir ‘āķil kişi bunlara “Niçün böyle yapıyor-(2)-suñuz?” diyü su’āl eyledi. Şehzādeler dağı “Vallāh bābāmız bize böyle (3) vaşiyet eyledi” didiler.

Ol ‘ākıl kişi eyitti: “Bābānızın vaşiyeti (4) böyle yapın demek degildir. Siz anın remzini anlamadıınız ve bu (5) siziñ ařvāliñize münāsib bir meşel var, size söyleyem. řoñra bābānızın (6) remzini size añlatayım.” Didi.

řehzādeler “Buyuruñ” didiler.

‘Ākil (7) eyitti: “Bir zamānda bir pādiřāh var idi ve ol pādiřāh dā’imā kāfirlerden (8) ĥarāc alurdu. Bir gün ol kāfirler ruhbānlarını cem‘ idüp bu (9) pādiřāha bir ĥile bulalım ki cevābda ‘aciz u fütür getürsün de, (10) anıñçün bizler dağı ĥarāc-güzārlıđından ĥalāř olalım ve bunuñ (11) içün şimdi sizler her biriñiz bir tedbir ediñiz deyüp tağı olup (12) gitdiler. Bir zamāndan řoñra bir ruhbān başları olan kāfir gelüp, (13) ben anlara varayım. Bir su’āl ideyim. Eger cevāb virirlerse (14) anlara ĥarāc virelim didi. Pes kāfir qarālı dağı bu ruhbāna (15) biraz māl verüp gönderdiler. Bir gün diyār-ı islāma girüp bu (16) ařvāli pādiřāha ‘arz eylediler.

Pādiřāh dağı eyitti: “Bir bī-din (17) kāfire bizim din ‘ālimlerimiz elbette cevāb virseler gerekdür deyüp gönderün (18) gelsün” diyü emr eyledi. Ĥuzūr-ı pādiřāha getürdiler. Derĥāl pādiřāh (19) dağı ‘ulemā ve řaliĥā ve a‘yānını cem‘ eyledi. Andan pādiřāh “İy (20) ruhbān! İmdi su’āliñ nedir söyle görelim?” didi.

Ruhbān evvelā eliniñ (21) beş parmağlarını açup ayāsını bunlara qarşı tutdı ve andan (22) eliniñ beş parmağlarını aşağa řarķıtdı “Ne demek olur bilün” (23) didi.

Cümle ‘ulemā süküt eldüp tefekküre vardılar. ‘Acabā bu rumüz

[81]

(1) nedir ne tefsirde ve ne ĥadiřde böyle şey yokdur. Tefekkür iderken (2) meger anda bir ‘ārif seyyāh var idi. Hemān ilerü gelüp řāhdan (3) izin istedi ki varup kendi cevāb vere. řāh dağı hezār minnet (4) ile izin verdi.

Pes ol seyyāh dağı ilerü gelüp ol rāhibe (5) eyitti: “Nedir su’āliñ, ne ĥacet ‘ulemāya ben faķir cevāb vereyim?” (6) didi.

Pes rāhib ilerü gelüp eli āyāsını açup pençesini (7) dervişden țarafa tutdı. Fi’l-ĥāl derviş yumruğunu tutup (8) ruhbāna qarşu tutdı. Ruhbān beş parmağlarını aşağa řarķıtdı. (9) Derviş dağı yumruğunu açup beş parmağlarını yuğarı tutdı. (10) Çün ruhbān dervişden bu rumüzü gördü. Cevāb budur deyüp (11) getürdüğü mālı teslim eyledi. Amā bu rumüz ne olduğımı pādiřāh (12) bilmedi. Derviş getürüp tenĥada su’āl eyledi.

Dervîş eyitti: “(13) Ol vaqt ki parmaqlarını açup niçesini baña karşı tutdı (14) dimek idi ki şimdi seniñ yüziñe şöyle ururum. Ben dağı aña (15) yumruğumu gösterdim. O dağı demektir ki ben dağı seniñ boğaziña (16) yumruğ ile ururum. Tekrâr niçesini aşığa şarkıtdı demek (17) olur ki sen öyle ider iseñ, ben dağı aşığı başup seniñ (18) boğaziñi elime alurum didi. Benim dağı parmaqlarımı yukarı kaldırdığım (19) demektir ki eger sen boğazımı tutmağ ister iseñ, ben dağı (20) aşığıdan seniñ boğazına yapışıyorum. İmdi rumüzla birbirimizle cenk (21) eyledik. Andan şâh ruhbânı getürtdi.

Eyitti: “Dervîş ile rumüz (22) eyledigiñiz ol rumüz ne idi?”

Ruhbân eyitti: “Ben beş pârmaqlarımı (23) aña karşı tutdum bu eydi ki beş vaqt namâz ki kılarısañız hağ mıdır?”

[82]

(1) Dervîş pârmaqlarını aşığa idüp, yumruğunu karşı verdi. Ya‘ni (2) “hağdır.” Didi. Andan ben pârmaqlarımı aşığa tutdum. Ya‘ni yağmür (3) gökden niçün yağar didim. Dervîş pârmaqlarını yukarı tutdığı (4) ya‘ni yağmür gökden yağar ki yerden ot bitmek için didi. Pes (5) bizim kitâblarımızda bu su‘âliñ cevâbı budur didi sonra vilâyetlerine (6) gitdi.

Şâh dağı bildi ki dervîş ruhbânıñ rumüzunu añlamamışdır. (7) Amâ muvâfiğ geldiği için şâha gâyet hoş gelüp ol ruhbânıñ (8) bırağıdığı mâliñ bir miğdârını dervîşe ihsân eyledi. Sizler dağı (9) iy şehzâdeler! Bâbâñızıñ rumüzünü añlamamışsıñız. Mâliñizi (10) beyhüde yere telef idersiñiz didi. Şehzâdeler babamızıñ rumüzü ne (11) demektir didiler.

‘Âkıl eyitti: “Evvelkisi her şehirde bir ev yap (12) didiği oldur ki, her şehirde bir dost kazan. Ne vaqt ol şehre (13) giderseñ ol kazandığın dostuñ seniñdir. İkincisi her (14) kucağıladığında bir bâkire kız kucağıla didiği oldur ki cimâ‘a çoğ (15) harîş olmayasın. Tâ ki saña şöyle iştihâ gele ki ol iştihâ ile (16) cimâ‘ eylediğinde kız oğlan gibi öyle hağ ve lezzet hâşıl ola. (17) Üçüncisi oldur ki her ta‘âm yidiğinde bâl ile yâğ yi didiği (18) oldur ki, her sâ‘at yemek yeme ki ta‘âm dağı iştihâ hâşıl idüp, (19) ol vaqt o açlığ ile kurı etmek yer iseñ seniñ yanıda bâl yâğ (20) gibi ola didi.

Pes şehzâdeler o ‘âkıl dervîşiñ sözünü diñleyüp (21) bildiler ki, bâbâlarıñ rumüzü bu imiş. Kendileriniñ añladıkları (22) gibi degil imiş. Evvel ki itdiklerinden

vazgeçdiler. İmdi iy şāh! (23) Bu hikāyeyi anıñçün söyledim ki oğlan gürühunda tedbīr olmaz

[83]

(1) amā nādānlık ve gāfiliñ çok olur. Sen aña raħm edersiñ amā o (2) saña itmez. Nitekim Bāyezīd-i Bişāmı ħazretleri bir gün bir uyuz kelb (3) görüp merħametten anı alup, bir yere koyup bir nice gün zaħmeti idüp (4) tımār eyledi. Kelb uyuzluğdan ħalāş olup Bāyezīdiñ ayāğını dalādı.

(5) Bāyezīd eyitti: “İy kelb! Saña itdigim eyülügüñ ‘uvzı bu mıdır ki beni (6) daladıñ.” didi .

Ĥaħ Te‘ālā ol kelbe lisān verüp eyitti: “Yā Bāyezīd! (7) Meşhūr meşel degil midir. Ādem ādemiyetlik ider. Kelb daħı kelblik ider (8) didi. Zān ederim iy şāh! Seniñ daħı bu oğlunuñ bir fenā (9) dāmārı olmaħ iħtimālī vardır. Zīrā eyülüge eyülük olsa bu nā-ħalefiñ (10) ‘ömri oluğca baña geç nazār itmemeli idi. ‘ale’l-ħuşuş sebeb’ül-vücūd (11) olan şāhım gibi bābāsına kıymamalı idi. Ben ne yerde ħaldım.

Ĥışşadan (12) ħışşe-mend ol deyüp, şāha nice nice ħabīħ sözler ile iğvā (13) virdi ki şāh o evhāma düşüp eyitti: “Sen ħam çekme yārın ben (14) anı helāk ideyim deyüp cāme ħ‘āba vardılar. Ol gice şāhiñ (15) başına teniñ oldu. Güçle şabāħ olup güneşiñ remziyle beyāzlığı (16) ol dervīşiñ şāh oğullarına bābālarınıñ rumūzlarını ‘ayān eylediği (17) gibi güneş daħı ‘ayān olup, ‘ālem-i nūr ile münevver oldu. Şāh (18) taħtında ħarār eyledi. Oğlanı ħāzır itdirüp boynunu ur diyü (19) cellāda emr eyledi.

(20) Onuncı vezīr

(21) İlerü gelüp eyitti: “İy şāh-ı ‘ālem! Her şāh diler ki her ne ħarafa (22) varırsa fetħ ve fütūħāt ide ve cihān elinde musaħħar ola ve her (23) kim ħapusına ümīd için gelür ise işini bitüre ve her ħācetini

[84]

(1) tesviyesiyle ħātrını teselli ide ve aşlā kimseniñ ħātrını yıkmaya. (2) Çün bir şāhiñ memleketinde perişāñ ħātır çok olsa, ol perişāñ (3) ħātır-ı ‘askeri cem‘ olup ol bir şād ‘askeriñ tārümār iderler. (4) Şāhların ‘adl ü devletlerine lāyıķ oldur ki, bir ħayvānı ağır yük (5) altında görünce ol ħayvāna raħm eyleye. Nitekim Nūş-i revān ‘ādiliñ (6)

‘adl zencirine bir eşek gelüp süründü. Fi’l-ḥāl şāh anı (7) ḥuzūrına getürdüp, gördüğü za‘ yıf ve quru qara eşekdir. (8) Arqası yük taşımadan pāre pāre olmuş.

Şāh ol ḥayvānı bu ḥâlde (9) görüp yüregi acıyup mendilini yüzüne tutup zārı zārı (10) ağladı ve eyitti: “Gördiñiz mi benim memleketimde bu miskine böyle zulm (11) olmuş” deyüp bir ḥekim getürdüp var bu ḥayvānıñ yārālarına (12) timār eyle ve çokca yem vir ve eyü çül ile silüp şarasın. (13) Tā ki ḥoş ola didi. İmdi şāhlara vācibdir ki miskinlere (14) ve zebūnlara raḥm idüp üserkiyeler ve mekkārelere ve yalāncılara inanmayup (15) ve müfsid ve yārāmaz sözlerine i‘ timād itmeyeler. Bu aşl kimseler ise (16) kati çokdur. Meger şāhım Mışır şāhınıñ oğlu ile bir ḥile-bāz ‘avratıñ (17) ḥikāyesini işitmemiştir. Şāh daḥı “Naql eyle diñleyelim” didi.

(18) Ḥikāye

(19) Vezir eydür: “Mışır şehrinde bir şāh var idi ve ol şāhıñ (20) iki oğlu var idi. Bir gün şāh çarḥ-ı sitemkārıñ ḥāline nazar (21) idüp gördi ki bu dünyā bī-vefādır. Ne şāha qalır ve ne gedāya qalır. (22) Cümlesini pāy-māl ider. Āḥir bunu fikr itdi ki kendüye bāki qalmaz. (23) Küçük oğlunu getürüp bir üstād terziye şākird eyledi ve eyitti:

[85]

(1) ‘Āqıbet şan‘ at adama lāzım olur ve dimişler ki bir zerre şan‘ at yüz (2) biñ altūndan eyüdür. Pes az zamānda şehzāde bir terzi oldu ki (3) Mışır şehrinde kimse anıñ maqaraşını ve ignesini uramazdı. (4) Bir gün şāh dār-ı beḳāya riḥlet idüp, büyük oğlu şāh oldu (5) ve terzi olan qarındāşı başı qorqusundan qaçup ka‘beye gitdi. (6) Ṭavāf ederken ayağına kati bir nesne toqundu. Baqdı gördü ki bir (7) kemerdir. Alup beline baqladı. Yine tavāf itmege başladı. Bir zamāndan (8) soñra gördüğü bir ḥ‘āce elinde iki taş var. Ol taşlar (9) ile gögsüne urur vā-veylāh vā-musibetāt küçük yaşımdan biri (10) kazandıgım māl ol kemer içinde şaklar idim. Qanğı müselmān (11) buldu ise Allāh ‘aşkına ve ka‘be ḥürmetine versün ve hem nişfi enām (12) sevdi gibi ḥelāl olsun.” didi.

Çün şehzāde anı görüp ve (13) işidüp bildi ki ol kemer anıñdır göñlünden eyitti: “Babamıñ (14) bunca māl ve mülki baña ne fā’ide itdi ki, bu daḥı etsün. Bu miskini (15)

ağlatmayup vereyim deyüp tolaşup h̄āceniñ öñüne geldi (16) ve eyitti: “İy h̄āce! Ol seniñ kemeriñi ben buldum.” Didi. H̄āce (17) şehzādeye şıķı şıķıya yapışdı.

Şehzāde eyitti: “Baña müjde ne (18) verirsiñ? İşte kemer belimdedir.” Didi.

Hemān h̄āce şehzādeyi alup, (19) kendi çadırına getürdü. Şehzāde belinden kemeri çözüp (20) h̄āceniñ öñüne kōdu. H̄āce daħı alup bağrına başdı. (21) Andan mührini açup içinde ne var ise dōkdi. Şehzāde gördü (22) cümlesi mücevher taşdır.

H̄āce ol taşları iki bölük eyledi (23) ve eyitti: “İy yigit! Şu bir bölügi rızāmla mı alursın yoħsa

[86]

(1) rızāmsız mı alursın?”

Şehzāde eyitti: “Rızāñla bir bölüğini ver.” (2) didi.

H̄āce ol bölügi daħı iki bölük eyledi. Yine eyitti: “ (3) Kāngısını rızāmla alursın?”

Yine şehzāde bir bölüğüne rāzı oldı. (4) Āħireü’l-kelām h̄āce eyitti: “Yigit şu bāķi kalan cevāhire mi rāzı (5) olursın yoħsa seniñle varalım altün oluķ altında saña bir (6) ħayr du‘ā itmege mi rāzı olursın?”

Şehzāde eyitti: “Māl fāñidir, (7) du‘ā bāķidir. Baña bir ħayr du‘ā eyle. Bu cümle mālдан geçdim.” Didi. H̄āce (8) şād alup şehzādeniñ öñüne düşüp altün oluğuñ altına (9) geldiler. El kaldırdı ve şehzādeye “Sen amīn de” didi.

Yigit daħı (10) ellerini yuķaruya kaldırup h̄āce du‘āya meşğul oldı. Bir nice (11) gizlü du‘ālar idüp, şehzāde daħı amīn didi. H̄āce elini yüzine (12) sürüp eydür: “Yā yigit! Seniñ için çok du‘ā eyledim, var git (13) ‘āķıbetiñ ħayr olsun.” Didi.

Şehzāde gitdi biraz soñra fikr (14) eyledi ki, eger ben şimdi Mışıra varsam beni kārındaşım öldürür. (15) Bāri bu h̄āce ile berāber bağdāda gideyim diyüp h̄āceniñ yanına (16) geldi ve eyitti: “İy h̄āce! Ben daħı seniñle bağdāda gitmek isterim. (17) Beni k̄abul eyle saña yolda ħidmet edeyim.” Didi.

H̄āce daħı k̄abul (18) eyledi. Pes şehzāde h̄āceniñ ħidmetinde olup, bağdāda dāħil (19) oldular. H̄āceniñ menzilinde bir kaç gün sākin olup, yigit (20) h̄āceye ben böyle āvāre oturmak olmaz benim şan‘atım var üstād-ı (21) terziyim. Eger bir terzi dostuñ var ise lütf eyle. Beni aniñ yanına ver, (22) iş versün işleyem didi.

H̄āceniñ bir dost terzîsi var (23) idi. Fi'l-hâl şehzâdeyi alup, ol terziniñ dükkânına varup şehzâdeyi

[87]

(1) tavşiye eyledi. Terzî dağı rāzî olup, şehzâde geçüp oturdu. (2) Üstâdı bir kaftân biçüp eline verdi. Şehzâde ise Mışır terzîlerini (3) mât etmiş idi. Nerde kaldı Bağdâdıñki. Pes şehzâde ol kaftânı (4) diküp eline verdi. Üstâd dağı eline alup bağıdı bir temîz kaftân (5) dikmiş ki cemi^ç ‘ömründe gördüğü yok üstâdına ve saña hezâr (6) âferîñ yigit didi. Cümle üstâdlara bu haber şây^ç olup cümlesi (7) ol dükkâna geldiler. Gördüler taḥsîn eylediler. Bu şehzâde ol vilâyetde (8) ğâyet nâmdâr oldu. Evvel üstâdıñ dükkânında aşılarından ne kadar müşteri (9) var idise şimdi on def^ç a ol kadar dağı müşteri peydâ oldu. (10) Bir gün ol ḥ̄āce ‘avratıyla nezâ^ç eyledi. Ḥ̄āce kemâl-i tehvîr ile (11) ağzından talâḳ-ı selâse lafzı çıḳdı. Yine soñra peşimân olup (12) ‘avratına almak istedi. ‘Avrat dağı rāzî oldu. Fetvâya mürâca^ç at (13) eylediler. Müfti ḥilesiz olmaz didi.

Ḥ̄āce kime ḥile itdireyim (14) diyü fikr iderken, ḥâtrına şehzâde geldi. Ol ğarîb yigittir (15) aña ḥile itdireyim didi. Ḥâşıl-ı kelâm ‘avratı şehzâdeye nikâḥ (16) eyledi. Aḥşâm olunca getürüp ḥâtûn ile bir qarâñlıḳ ḥâneye (17) koydu. Ḥâtûn bir ḥile ile mûm yaḳdırup şehzâdeyi görünce (18) biñ cân ile ‘aşıḳ oldu. Şehzâde dağı ḥâtûnı görünce biñ (19) cânla ‘aşıḳ olup pes iki mâh-pâre bir yere gelüp zevḳ u şafâdan (20) soñra ḥâtûn oğlana fâḥire ḳumâşlar ve bî ḳıyâs altûn ve zî-ḳıymet (21) cevâhir taşlar gösterdiği ‘aded ü ḥesâba ḳaleme gelmez ve eyitti: “ (22) İy cânım! Bu mâliñ cümlesi benimdir anâmdan ve bâbâmdan ḳalma mîrâşımdır (23) ve ol ḥ̄ācede olan mâl dağı benimdir. Eger beni şabâḥ

[88]

(1) şalıvirmez iseñ ve beni ḥelâllige ḳabûl ider iseñ, bu mâliñ mecmû^ç ı (2) seniñdir ve seniñ olsun didi.

Şehzâde dağı bu ḳula rāzî (3) olup ‘avrat eyitti: “İy yigit! Şabâḥ ḥ̄āce gelince gel seniñle (4) ḳâdıya varalım diyecekdir. Sen ḥ̄āceye ḳarşı niye gidelim di. (5) Eger ‘avratı boşa der ise, sen söyle Vallâh bize ‘avrat alup (6) soñra boşamak ‘aybdır di. Ol bu söze çâre bulamaz.” Didi.

(7) Şehzâde şâd olup ḥâtûnuñ sözünü ḳabûl eyledi. Çün şabâḥ (8) oldu. Ḥ̄āce gelüp ḳapuyu çaldı. Şehzâde çıḳup ḥ̄āceniñ (9) elini öpdü. Ḥ̄āce gel ḳâdıya varalım didi. Şehzâde ḳâdıya (10) niçün gidelim didi.

H̄āce eyitti: “Avratı boşa.”

Şehzāde eyitti: “ (11) Vallāh ‘avrat boşamak bizde gāyet ‘aybdır. Ben boşamam.” Didi.

H̄āce (12) eyitti: “İy yigit! Bu ne sözdür ben saña bir müstaķim yigitsin diyü (13) inandım niçün böyle dirsın?” didi.

Şehzāde “Bu didigim Allāh emri (14) peygamber kulu degil midir?” didi.

H̄āce baķdı çāre yoķ kādıya (15) gitmek murād eyledi.

Halk eyittiler: “H̄āce Őimdi o ‘avrat (16) bunuñdur. ‘Avrat kendinden hoŐnūd o daķı ‘avratdan hoŐnūd. (17) Zor ile boşamaz.” didiler. H̄āce pür-gam olup “*Lā yes’elu ‘ammā yef’alu*¹⁷ (18) diyüp vaz geçdi. Kahrından ğasta olup Őāķib-i ferāŐ oldu.

(19) Andan Őehzādeyi çağırıp eyitti: “H̄iç bilür misin ki ben altün (20) oluķ altında seniñ içün ne du‘ā itdim?” Őehzāde “Bilmem” didi.

(21) H̄āce eyitti: “Ben isterdim ki başka bir du‘ā ideyim. Lisānıma bu gelürdi ki (22) ilāhi benim mālımı ve rızķımı ve ‘avratımı bu yigite naŐib eyle derdim. (23) İy yigit! Ne olaydı ol kemeri senden almayaydım. İy yigit! Benim

[89]

(1) varım yoğum ‘avratım idi. Çün ol daķı seniñ oldu. İmdi (2) ben vefāt eyledigimde, beni bir hoşca kaldır bu oturanlar Őāhid (3) olsun neyim var ise cümlesi seniñ olsun.” diyü eŐhād eyledi.

(4) Üç günden Őoñra vefāt eyledi. Ol mekkāreniñ dördünden helāk (5) ve Őehzāde aniñ mālına mālın oldu. İy Őāh! Bu ğikāyeyi aniñçün (6) söyledim, bilesin ki ‘avratlardan fā’ide gelmez ve muğabbetlerine i’timād olunmaz. (7) Çāresiz kaldıķlarında erlerine muğı olmuşlardır ve Őerī’at çubuķundan (8) korķup ayaķlarını eteklerine Şarup oturlar. Yoķsa mekr (9) ve ğile ile cihānı fesāda verirlerdi ve demişlerdir ‘avratlarıñ içinde (10) biñde biri eyü olmaz. Hele iy Őāh! ‘Avrat sözine uyma deyüp (11) yedi yerden ādāb-ı Őāğiyi yerine getürüp ve Őehzādeniñ ‘ömrünü (12) istedi. Őāh vezirden bu ğikāyeyi iŐtidi. Ol gün daķı (13) oğlanı zindāna gönderüp, kendi Őikāra gitdi. Çün ağŐām (14) oldu. Őāh Őikārdan dönüp sarāya geldi. Ğātün istiķbāl idüp

¹⁷ O yaptığında sorumlu tutulmaz Enbiya / 23

(15) oturdular. Ba‘de’t-‘ta‘ām hātūn münāsebet düşürüp oğlandan (16) söz açdı. Şāh daḡı bugün falān vezīrim ricā ve niyāz eylediginden (17) zindāna gönderdim didi. Bunuñ üzerine hātūn eyitti: “Bu vezīrleriñiziñ (18) cümlesi hā’inlerdir ve hīle-bāzlardır ve mekkārlardır. Her biri benim ḡaḡkımda (19) sözler söylerler ki adam işitse taḡammül itmez. Bir kişiniñ ḡelāli (20) başıyla berāberdir. Cümle ‘ālem saña ta‘accüb ederler. Hiç ḡayretiñ yokdur (21) derler. Meger bu vezīrleriñ saña siḡr itmişlerdir ve hem seniñ yalānlarıñ (22) çokdur. Her gice bu oğlanı öldüreyim dersin soñra öldür-(23)-müyorsın. Söziñ ḡilāf çıkar.

“İy şāh! Kişi toḡruluk ile hem

[90]

(1) ḡaḡḡa ve hem ḡalkā maḡbūl olur. İy şāh! Bunuñ gibi oğlandan ḡayr (2) gelmez. Böyle oḡul senden soñra ḡalmaḡdan ḡalmamaḡ eyüdü. Meger şāhım (3) ol bāzırgān ḡikāyesini işitmemişdir.” Didi.

Şāh “Söyle işidelim” (4) didi.

(5) ḡikāye

(6) Hātūn eydür: “Zamān-ı sābıḡda bir büyük bāzırgān var idi ve amñ (7) iki oḡlı var idi. Bir gün bāzırgān başını ecel yaşdıḡına (8) ḡoyup ogullarını yanına getürdüp ve bir ḡaç daḡı ‘āḡil kimseler (9) cem‘ eyledi ve müslümānlar bu oḡlanlar inşāllah ḡaḡ te‘ālā çok (10) seneler ‘ömr sürerler. Bu gündən i‘tibāren yüzer. Yıl ḡesāb idiñ. (11) Her birine günde biñer aḡḡe ‘ulufe her ne miḡdāra bāliḡ olursa bunlara (12) ol miḡdār vereyim. Tā ki benden soñra ölünceye dek kimseye muḡtāc olmasunlar. (13) Şu fāni dünyāda rāḡatlık ile ‘ömrler sürsünler.” Didi.

Pes ḡesāb (14) eylediler ol ḡadar māl daḡı ziyāde virdive bir ḡaç gündən (15) soñra dār-ı beḡāya irtiḡāl eyledi. Oḡulları bābālarını defn eyleyüp, (16) ol mālī isrāfla ḡarc itmeḡe başladılar. Bābā dostları bunlara (17) dürlü dürlü naḡiḡat ederler. Bunlar ḡabūl eylemezler. Birisi ḡelvācı (18) dükkānına girer ne ḡadar ḡelvāsı var ise aḡḡesını verüp, ḡamāllara (19) yükledüp ḡehr meydānına getürdüp yaḡmadır diyü ḡaḡırdı. ḡalk (20) yaḡma idüp kendüsi gülerdi. Dā’im işi böyle idi. Diger (21) bir oḡlan daḡı şarāb ve kebāb alup bir ḡaç dālkāvuklar ile (22) gemilere binüp yer ve iḡer. ‘İşret iderdi ve öñünde altūn ile aḡḡe (23) ḡarışdırup mest olduḡca, avuc avuc alup deñize atardı.

[91]

(1) Şuya döküldüğü aña hoş gelüp gülerdi. Anıñ dağı işi (2) dā'im böyle idi. Bu safāhatlarından nāşī az zamān içinde ikisiniñ (3) dağı mālī tükenüp şöyle müflis oldular ki yol üzerinde oturup (4) dilenürlerdi.

‘Āķıbet bābā dostları olan bāzırgānlar cem‘ olup (5) pādişāha vardılar. Falān bāzırgānıñ oğulları şöyle bir hāle giriftār (6) oldular. Şimdi anlara ihānet olunmaz ise yārın bizim oğullarımıza (7) dağı bunlar gibi ederler. Allāh ‘aşqına şimdi bunlara siyāset eyle ki (8) ‘ibret alsun ğayrılar bu hareketde olmasun didiler.

Pes şāh emr (9) eyledi. İkisini dağı hāzır kıldılar. Şāh bunlara eyitti: “Bī-sa‘ ādetler (10) bu hāl ne hāldir ki etmişsiñiz. Cellād nerde bunları öldürsün diyü (11) emr eyledi. Bunlar iy şāh! Bizim bu hāle uğradığımızı ğāzab idüp , (12) bizi öldürme böyle olmamıza bābāmız sebep olmuşdur. Zīrā bizi (13) Allāh te‘ālāya işmarlamadı mālā işmarlanan evlādıñ ‘ākıbeti böyle olur.” didiler.

(14) Şāha bunlarıñ bu sözleri hoş gelüp ve Allāh-ı ekber böyle cevāb (15) virmeye idiñiz, sizi ikişer pārça edecek idim. Andan soñra (16) bunlara birer köy şadaķa eyledi. İmdi iy şāh! Bu hikāyeyi anıñçün (17) naql eyledim ki, oğlan kısmında ‘ār ve nāmūs ve dost ve düşmāñ (18) ğayreti olmaz. Zinhār ve zinhār ğāfil olma. Oğlan seni öldürmeden (19) sen anı öldür; yoħsa helāk olursuñ didi.

Çün şāh (20) hātūndan bu hikāyeyi işitdi. Şabāh ben anı öldürürüm deyüp, (21) cāme h‘āba vardılar. Çün şabāh olup geceniñ qarānlığı ol (22) bāzırgānıñ mālī gibi mahv oldu. Şāh tahtında qarār eyledi. Cellāda (23) emr idüp oğlanıñ boynunu ur didi.

[92]

(1) On birinci vezīr

(2) ilerü gelüp eyitti: “İy şāh-ı ‘ālem! Bu işde ‘acele buyurma ve (3) her ne işler iseñ haķ emriyle ve Resül söziyle işle. Zīrā (4) Hāzret-i Resül buyurmuşdur ki kıyāmete yakın ‘ilm gide ve ceħl arta (5) kān dökme çok ola. İy şāh! Şerī‘ati bırakup kendiliginden (6) nā-haķ yere kān dökme ve bī-günāhlara merħamet eyle ve dimişlerdir ki (7) her kim düşmüşün elinden tutup kaldırmaķ elinden gelür de anı (8) kaldırmazsa, ğasret ateşine kendini yakmış olur. Meger şāhım (9) vezīr oğlu ile pādişāhıñ hikāyesini işitmemişdir.”

Şāh dağı “(10) Söyle işidelim” didi.

(11) Hikāye

(12) Vezîr eydür: “Zamân-ı sâbıkda bir pâdişâh vardı ve ol pâdişâhîñ (13) bir şabâhat ‘aql-ı vezîri var idi. Hağ te‘âlâ ol vezîre bir (14) oğul vermiş idi. Cihân hâllı bu oğlanıñ hüsününe hayrân (15) idiler ve pâdişâh dağı aña şöyle ‘âşık olmuş idi ki bir sâ‘at (16) görmese şabra kararî kalmazdı. Dâ‘imâ yanından ayırmazdı. Ol (17) sebebden vâlideynleri oğlana hasret olmuşlar idi. Amâ ne çâre (18) pâdişâh korkusundan şabr iderlerdi. Pâdişâh bir gün mest iken, (19) sarâya girüp gördü bu oğlan başka bir aç oğlanı ile (20) oynar. Der‘açab gâzaba gelüp şu nâ-halef oğlanıñ başını kes (21) diyü cellâda emr eyledi. Oğlanı taşra çıkardılar. Derhâl vezîre (22) i‘lâm olundu. Fi‘l-hâl vezîr cânım oğul diyerek cellâdıñ yanına

[93]

(1) irişüp iy cellâd! Şimdi şâh *mest-i lâ-ya‘kıldır*¹⁸ söylediği sözi bilmez. Eger bu gice sen yigiti öldürür iseñ, yârın (2) şâh seni dağı komez öldürür.” Didi.

Cellâd eyitti: “Nice edelim? (3) Baña tîz başını kes getür.” Didi.

Vezîr dağı “Zindâna git ölüme (4) müstağak bir adamıñ başını kes getür. Şimdi şâhîñ ‘aqlı yokdur (5) inanur.” didi ve cellâda çok altün verdi. Cellâd altünları (6) alup şâd oldu. Hemân zindâna varup bir harâmi başını kesüp (7) şâha getürdi. Şâh haz idüp cellâda hil‘at giderdi. Vezîr (8) dağı oğlanı alup kendi evine götürdü. Bir yere şakladı.

(9) Çün şabâh olup şâhîñ ‘aqlı başına gelüp oğlanı istedi (10) eyittiler: “İy şâh! Bu gice cellâda emr eylediñ oğlanıñ başını kesdi.” (11) didiler.

Şâh işitdiği gibi bî-hoş oldu, düşüp ‘aqlı başından (12) gitdi. Biraz soñra ‘aqlı başına gelüp dizini döge döge tırdı, (13) ağlamağa başladı. Pes vezîr kendini bilmezlige varup, şâhîñ (14) huzûrına geldi. “İy şâh! Bu ne hâldir?” diyü şordı.

Şâh “İy vezîr! (15) Kani ol mâye-i hayâtım kani ol sermâye-i cânım.” Didi.

Vezîr eyitti: “(16) İy şâh! Kimi dirsîñ?”

Şâh eyitti: “Seniñ oğluñ olup benim gönüm (17) eglencesi idi” diyüp bî hadd-ı figân ve zârî kıldı. Vezîr dağı (18) yakâsını çak idüp feryâd u figân eyledi. Bir iki ay şâhîñ (19) işi âh-ı figân ile oldu. Giceler ağlamadan şabâha dek uyumazdı ve (20) eydürdi ki: “ilâhi ‘acabâ yüzüñi bir kere görür müyüm?” Meger kıyâmetde (21) görürüm derdi. Eger ol nev-civâna itdigim zulm benden su‘âl (22) olunursa ne cevâb vireyim. Rûz-ı cezâda ve baña andan soñra dirlik

[94]

¹⁸ Akli ermez.

(1) gerekmez diyü bunuñ gibi dīvāne sözler dimege başladı. Yimekten (2) ve içmekden kesildi. Tahtından vaz geçdi. Bir ħalvet ħāne ihtiyār (3) idüp, dā'imā ağlardı. Az kaldı ki helāk ola.

Çün vezir bu ħāli (4) gördi. Bir gice oğlanı çiçek gibi donattı, alup şahıñ (5) oturduğu ħalvete vardı. Oğlanı kapuda koyup kendi içerü (6) girdi. Gördi ki yüzini secdeye koymuş ħaċka niyāz idüp ağlar (7) ve ilāhi baña şimden girü yaşamaċ ħarāmdır lütf (8) ile ruĥumı kabz eyle diyerek oğlanıñ o şāf ħamidesini añup figān ederdı. (9) Vezir şahıñ bu nevhāsını işidüp “İy şah! Nice bir ağlarsıñ, (10) ādemlikden çıkdıñ ‘āleme bed-nām olduñ.” Didi.

Şāh: “İy vezir! Baña (11) şimden girü naşihat fā'ide itmez, var işiñe git.” Didi.

Vezir: “(12) İy şah! Ĥaċ te'ālā seniñ bu ħāliñe raĥm idüp, oğlanı (13) diriltse oğlan yāniña gelse suçunu ‘afv ider miydiñ ve hem de müjde (14) getürene ne verirdiñ?”

Şāh daĥı “Ne olaydı şāġ olaydı ħazinemde (15) ne kadar mālım var ise müjde getürene (16) virirdim ve memleketimi oğlana virirdim.” didi ve hemān ben kāh kāh oğlanıñ yüzine bakmaġa rāzı (17) olurдум didi.

Pes vezir oğlana işāret eyledi içerü girdi (18) varup şahıñ elini öpdü. Şāh oğlanı görünce ‘aċlı başından (19) gitdi vezir şahıñ yüzine külāb serpdı ve kendi çıkup (20) gitdi. Çün şahıñ ‘aċlı başına geldi. Oğlanı yanında gördü. (21) Öyle zan eyledi ki şahıñ ruĥı gitmiş de yeñiden yerine gelmiş. (22) Şabāĥ olup vezir şahıñ ĥuzūrına geldi.

Şāh eyitti: “Çünkü (23) oğlanı baña şāġ getürdüñ var ħazinemde olan hep seniñ

[95]

(1) olsun.” Vezir eyitti: “İy şah-ı ‘ālem! Benim ħazinemdeki māl daĥı (2) seniñdir. Biz ikimiz daĥı şahıñ ednā kullarıyız. Hemān ħaċ sübhāne (3) ve te'ālā şāhımızıñ devletini pāyidār ve ‘ömrünü tavil eylesün. Biz daĥı (4) sāye' sa'ādetiñde geçinelim.” Didi.

Şāh veziriñ bu sözinden memnūn (5) ve mesrūr olup, oğluna nice şehirler ve köyler şadaċa idüp, çok (6) ĥurbānlar kesdi ve şadaċa verdi. İy şah! Bu ĥikāyeyi anıñçün (7) söyledim ki şah bilüp ĥişşe-yāb ola ve bī tefekkür bir iş itmeye. (8) Şoñra ol şāh gibi peşimān olmaya. Dā'imā ĥasret çekmeye. Ol şah (9) o oğlan için bu kadar ĥasret ve nedāmet çekdi. Bā-ĥuşuş (10) bu seniñ ciger-güşeñdir. Bāċisini şah bilür.

Zinhār iy şāh! (11) ‘Avrat söziyle şehzādeye kıyma deyüp yer öpüp şehzādeyi ol (12) gün ricā eyledi. Şāh oğlanı zindāna gönderüp kendi şikāra (13) gitdi.

Çün aḥşām oldu. Şāh şikārdan dönüp sarāya geldi. (14) Hātūn istiḫbāl idüp oturdılar. Ba‘de’ṭ-ṭa‘ām hātūn oğlandan (15) söz açdı.

Şāh eyitti: “Bu gün daḥı falān vezīrim ricā itdi, (16) zindāna gönderdim.” Didi.

Hātūn eyitti: “İy şāh! Üç şey cāhiliñ (17) ‘alāmetidir. Birincisi bu gün görülecek işi yārına bırakmaḥ. (18) İkincisi beyhūde yere söz söylemek. Üçüncüsü ma‘nāsız söze (19) uymaḥ. İmdi iy şāh! Sen daḥı vezīrleriñ her ne söyleseler fi’l-(20) ḥāl inanup uyarsıñ. Taḥḫiḳ bu vezīrleriñ ve oğlanıñ içlerine (21) şeyṭān girmiştir. Kiminiñ gönlüne manşib ve kiminiñ māl sevdāsı (22) biraḫup ‘aḫıbet onları imānsız koyacaḫdır. Meger şāh bir şayş (23) zāhid ḥikāyesini işitmemiştir.” Didi.

Şāh “Söyle işidelim” didi.

[96]

(1) Hikāye

(2) Hātūn eydür: “Zamān-ı sābıḫda bir şayş derler, bir zāhid var idi. (3) Yüz yıl som‘asında ‘ibādet idüp, gice ḳā’im ve gündüz şā’im (4) olup bir sā‘at ṭā‘atden ḥālî olmazdı ve şol derece mertebesi (5) artup ḳurbet-i ḥaḳḳa vāşıl olmuş ve mürīd ve etbā‘ları daḥı kendi (6) mertebesini bulup cümlesi olmaḫdır. ‘Ābid olmuşlardı ki kerāmetle (7) hevāda uçarlardı ve zamāneniñ ḥaḳḳı aña şöyle i‘tikād etmişlerdi ki (8) bir sözine biñ cān verirler idi ve ḳanḡı ḥasteye oḳuyup du‘ā (9) eylese şifā bulur idi. Şeyṭān daḥı bunuñ ḳaşdında olup, (10) azdırmaḡa yol bulmazdı. Bir gün şeyṭān etbā‘nı başına toplayup (11) büyük bir ḥidmetim vardır. Her kim yapar ise ‘indimde rütbesi pek (12) ziyāde olur didi. Anlar eyitdiler: “Ol ḥidmet nedir?”

İblīs (13) eyitdi: “Kim bir şayş zāhidi azdırır ise, bilmiş olsuñ ki (14) bu cihānı yüzdürmiş olur. Ben her ne ḳadar çalışdım ise de bir zerre ḳadar (15) baña uymadı.” didi. İblisiñ oğullarından ebyaz isminde bir telbīs olup, (16) ḥilesi menşūr cümlesiniñ üstādı olmuş idi. Ol didi ben (17) varup azdırırım ve cümle ṭā‘atlerini bozdururum diyü bu işi iltizām (18) eyledi ve ‘ābd şüretine girüp şüret-i ḥaḳḳından görünerek bir (19)

şayşñ meclisine girüp selām verdi. Bir şayş selāmını alup “(20) Merḥabā ‘ābd niye geldiñ?” didi.

La‘yin eyitdi: “Seniñ nāmıñı işidüp, (21) mürīdligi qabül ve seni şeyḥ-i kebīr bilüp saña ḥidmet itmege geldi. (22) Zīrā ḥaḳ ‘inde eyü ḳul oldığıñı bildim. Çünkü tā‘atıñ ḳāfdan (23) ḳāḳa neşr olunup felekler ṭolmuş. Gökde melekler saña ḡıḃta ederler.

[97]

(1) Ben ise ḥaḳīrim geldim ki sen beni qabül eyleyesñ. Zīrā saña yaḳın (2) olan ḥaḳḳa yaḳın olur.” didi ve niçe bunuñ gibi sözler ile medḥ (3) itdiginden zāhid tā‘atine maḡrūr olup didi ki “Benim bu ḳadar tā‘atım (4) olup şöhretim ‘ālemlere ṭolmuş ve benim gibi zāhid bu ḳadar tā‘at ider (5) ise hiç günāḥkār olmaz” deyüp la‘yini mürīdleriniñ ḥücesine ḳoydı. (6) Zāten ḥīle, ḥod‘a kendüsine ḡıdā olduğundan yimez ve içmez.

Pes la‘yin (7) nice gün yimeyüp ve içmeyüp riyāzet eyledi. Mürīdler gelüp şeyḥe (8) eyitdiler: “Bu ‘ābd nice gündür yimez içmez, ‘ibādet ider. Cünbüşi var tā ki (9) bu kerāmet bizde yoḳdur. Varalım hem ziyāret edelim ve hem du‘āsını alalım” (10) diyerek zāhid-i sālūsñ yanına varup dīvāne ṭurdılar. La‘yin anları (11) görüp dilnevāzlıḳ ile “Oṭuruñ” didi. Andan ziyāret idüp (12) gitdiler. Bir şayş bu la‘yini yanında alıḳodı ve eyitdi: “Biz daḡı yemedik (13) içmedik lakin bir yudum şü ile şıyyām eylediñ. Bizde böyle kerāmet (14) yoḳdur. Sen buña naşıl erdiñ?” didi.

La‘yin eyitdi: “İy zāhid! Böyle (15) şeyleri şorma. Seniñ kerāmetiñ saña yetişür ben saña geldim ki irşād (16) olunup, şād olayım ḥālbuki sen benden irşād olmaḳ istersiñ; lakin (17) söylemez isem ḥased itdi dersiñ. Ben seniñ sözüñü red itmek (18) istemem.” deyüp eyitdi: “Ben bir büyük günāḥ işledim şoñra pişmān (19) olup ḥulūş-ı ḳalb ile tevbe eyledim ve nefsim bir şey vermemegi ‘ādet (20) idinüp efkāra ṭaldığımdan aclıḳ bilmem. Bunuñ için ḥālḳım bu (21) kerāmeti iḥsān eyledi.” Didi.

Zāhid “Beni irşād eyle bende nā‘il (22) olayım” didi.

La‘yin eyitdi: “Ola bir büyük günāḥ işle, şoñra tevbe (23) it.”

Zāhid eyitdi: “Hiç günāḥ itdigim yoḳdur. Anı ben naşıl edeyim?”

[98]

(1) didi. La‘yin eyitdi: “İşyān itmeyince Hakkıñ rahmetine nā’il olamazsıñ. (2) Zīrā müttekīniñ rahmete menti olmayup, mü’min-i fāsık içündür.” Didi.

(3) Zāhid “Bari bir ehven-i günāh edeyim ki kendi nefsimde olup tevbe (4) ile aramızdan nihān olsun” didi.

La‘yin “Hamr içmekte büyük günāh (5) var” didi.

Ol dağı rāzı oldu. Hemān varup iblīse haber (6) verdi. İblīs dağı var içür ben aña hīle ederim deyüp bir cinnīye (7) emr eyledi ve eyitdi: “Var şāhiñ kızınıñ karnına gir ‘aqlını alup (8) mecnūn eyle. Çün cinnī vardı. Kızıñ ‘aqlını alup mecnūn eyledi. (9) Hükemā anıñ mu‘ālecesinden ‘āciz kaldılar.”

‘Ākıbet-i şāh eyitdi: “Varuñ (10) bir şayş zāhide iletñ du‘ā eylesün. Belki şifā bulur.” Didi. Hādemler (11) kızını alup bir şayş getürdüler. Bir şayş dağı serhoş idi. (12) Kızı gördi ki bir şāhib-i hüsn mümtāz gönüllü kıza meyl eyledi. (13) Hemān ol sā‘at şeytān eyitdi: “Bunuñ gibi fırsat ve bunuñ gibi (14) maḥbūba kanda ele girer?”

Şeyḥ eyitdi: “Yā bu kāne çāre edeyim ki murād alayım?”

(15) Şeytān eyitdi: “Gerekdür ki kız ile gelen hādemlere de ki burada (16) tursun, siz gidiñ ben şabāha yakın du‘ā iderim, şihḥat bulsun. Siz (17) dağı gelüp alır gidersiz. Zīrā anlar seniñ sözünden taşra (18) çıkmazlar. Kızı koyup giderler. Gice olacak şabāha kadar zevkiñi (19) icrā eyle şabāha yakın du‘ā ile şihḥat bulsun. Ba‘de gelsünler kızını (20) götürsünler. Kız dağı varup şeyḥ beni böyle eyledi diyecek (21) degildir. Eger derse kimse inanmaz. Hele zevk itdigiñ saña kalur.” (22) didi.

Şeyḥ dağı soñunda dünyāda ve āhiretde yüzü kara olacağını (23) fikr edemeyüp, hemān hādemlere “Bu gice kızını burada koyuñ gidiñ”

[99]

(1) didi. Hādemler şāha i‘lām eylediler.

Şāh eyitdi: “Şeyḥden ne ḥaṭā (2) gelür kalsun.” Didi.

Çün gice oldu. Fi’l-hāl şeytān yine gelüp (3) eyitdi: “Yā şeyḥ! Ne turursuñ bunuñ gibi maḥbūya kimiñ eline girer. (4) Bunuñla bir zevk-i şafā eyle.” Didi. Meskīn-i şeyḥiñ tımarları segirtmege (5) başladı. Şeytān vesvesesini kalbinden def idemeyüp zālīm-i nefis (6) galebe eyledi ve hemān yerinden kalkup gelüp kızını yanına aldı. Bir iki (7) öpdü ve kucadı ‘ākıbet kızınıñ mihr-i bekāretini bozdı. Şeyḥiñ nefsi (8) kör olduğdan soñra fi’l-hāl itdigine pişmān oldu. Hemān şeytān (9) dağı bir taraftan çıka geldi eyitdi:

“Yā şeyh! Ben saña didim bir günāh (10) et ki yalnız nefsiñe olsun ve böyle bir zāhid olasıñ ve bunca (11) sene itā‘ at üzre olasıñ. Niçün nefsiñe uyup ismini cismini (12) telvīt eylediñ ve pādişāh kızını bu hālde görürse seni öldürmesi (13) muqarrerdir der ve ol azdırır şoñra dañı ta‘ zīr eder.”

Şeyh eyitdi: “(14) Yā nice ideyim?”

Şeytān eyitdi: “Kızı öldür, bir hālvet yere göm. Şabāh (15) gelüp kıızı su‘āl iderlerse sen eyit ki du‘ ā itdim şıhhat buldı (16) gitdi de. Anlar bu söze inanurlar varup berü yabāna ararlar (17) bulmayup sākin olup ferāgat ederler sen kıurtulursın.” Didi. (18) Şeyh şeytānıñ iğvāsına uyup kıızı helāk eyledi. Şom‘asınıñ (19) bir köşesine gömdi. Şeytān dañı berāber yardım eder ve kıızıñ eteginiñ (20) ucunu taşra kıor ve der varup efsün idüp, seni ol belā (21) işden kıurtarayım deyüp gā‘ib olur.

Çün şabāh oldu. (22) Şāh tarafından hādemler gelüp kıızı istediler.

Şeyh eyitdi: “Şabāhleyin (23) du‘ ā kııldım şıhhat bulup taşra kııkdı, daña gelmedi. Hādemler şehir

[100]

(1) içinde her tarafı aradılar bulmadılar. Pes şeytān bir pīr şüretinde (2) gelüp hādemlere eyitdi: “Ne ararsız?”

Hādemler eyitdiler: “Kızı isteriz.” (3) Şeytān şeyhiñ kııza itdiği ihānetleri bir bir hikāye eyledi. Eger (4) inanmazsañız şom‘anıñ falan köşesine gömmüşdür görüñ” didi. (5) Tiz varup şeytānıñ didiği gibi ol yeri kıazdılar kıızı (6) kııkardılar. Şeyhi dañı tutup kıız ile berāber şāhiñ yanına (7) getürdiler. Çün şāh kıızını ol hālde gördi. Āh idüp ağladı (8) ve ol iklimiñ ‘ulemāsını ve müşāyihini cem‘ idüp şeyhiñ āhvāl-i (9) kıabihini bunlara i‘lām eyledi. Cümlesi ta‘ accüb idüp kıatline izin (10) verdiler. Şāh dañı bu kııyāfetle aşıñ diyü buyurdı. Çün şeyhi dāra (11) kııkartdılar. Şeytān kıarşusına geldi eyitdi: “Baña secde eyle seni (12) efsün idüp gā‘ib edeyim. Kıüfre varırım diyü elem çekme şoñra (13) tevbe kııl. Allāh kerīmdir ve gā‘ib oldığıñı kerāmet bilüp, cürmī (14) yokdur derler.” Didi.

Şeyh eyitdi: “Ellerim bağılu nasıl secde ideyim?”

(15) Şeytān: “īmā ile et baña yetişür.” Didi. Şeyh gözünüñ kıyruğuyla şeytāna secde eyledi. ‘Ākıbet çāre bulmayup ber-dār itdiler. Şeytān (16) eyitdi: “Bağ ki seni yoldan çıkarup ‘ākıbet başıñ gitmek ile (17) kırtulmayup imānsız gitdiñ deyüp yüzüne tükürüp gā’ib oldu. (18) İmdi bu aşl-ı müstecāb’el-da‘ vet şeyh ki āhirü’l emr şeytān-ı la‘yin (19) bir hāle ile yoldan çıkarup bu hāle kıoydu.

İy şāh! Bu hikāyeyi (20) anıñçün söyledim. Tā şāh bile ki şeytān bunuñ gibi zāhidi (21) azdırdığı hāle seniñ oğluñu ve vezirleriñi nice aldamaz ve (22) dimişlerdir ki şeytānıñ üç dürlü duzāğı vardır. Birbirinden incedir.

[101]

(1) kaçān mü’min hayr itmek dilese ol gelüp eydür ki niçün mālını (2) telef edersin. Saña pırlık gelince hāliñ nice olur; yāhūd senden (3) soñra oğlanlarıñ yetim kalur. Anlara nafağa lazım degil mi? Çün mü’min (4) ol duzāğı geçe bu kerre şeytān gelüp eydür: “Bāri hayr idersin (5) ez eyle. Eger ‘imāret yāhūd köprü yaparsañ, küçük yap vakfını (6) az bağla der kaçān anları dağı geçerse yine tutar.”

Şeytān eydür: “(7) Çünki hayr idersen halka söyle. Sencileyin bunlarıñ içinde kimler (8) hayr ider der ve bu riyā ola hayr-ı bātıl ola. İmdi, iy āh! Bunlarıñ (9) dā’imā işleri şerdir. Bunları şeytān tamām kendüye döndürmüşdür. Zinhār (10) bunlardan ziyāde şaķın. Zirā başıña ve mālına kaçd etmişlerdir. Çün (11) bu demdeme ve zemzemeyi işitdi. Şabāh ben anı helāk edeyim deyüp (12) cāme hūāba vardılar. Çün şabāh oldu şāh geçüp tahtında karar (13) eyledi ve şehzādeyi hāzır itdirüp boynunu ur diyü cellāda emr (14) eyledi.

(15) On ikinci vezir

(16) İlerü gelüp eyitdi: “Şāh maşrıķ pādişāhınıñ birisinden (17) naşihatdır ki sır sözi ‘avratlara söylemeyüp işini anlara işmarlaya (18) ve dağı baķillikden şaķın ki baķil kimesne cennete girmez. Hāzret-i (19) Resül buyurmuşdur baķil cennete girmez. Eger zāhid olursa ve baķil (20) olanları sevme ve ‘avrat tā’ifesi toğrı olmaz. Şāhlara (21) lāyık degildir ki ‘avrat eline ihtiyārın verüp bunca vezirleriñ (22) naşihatini kabül itmemek revā degildir. İy şāh! ‘Āķil ve dānā olanlarıñ (23) düşmānlıkları nādān kişileriñ dostluķlarından hayırludur. Vaķt olur ki

[102]

(1) nādān kişilerin gerçek (2) sözünden nice şer kopar ve dānānıñ yalān sözünden nice hayırlar kopar. ‘Ākıllar buyurmuşlardır nādān bir kişiniñ (3) yalānı bir adamıñ işini ıslāha getirir ve bir dānā kişiniñ toğru (4) sözü işi fesāda virir. İşi fesāda veren toğru ıslāha (5) getiren yalāndan hayırlıdır ve Hāzret-i Resūl buyurmuşdur şol (6) kimesne ki iki kişi arasına barışdırmağ için yalān söylese (7) toğrı söylemeden hayırlıdır ve buña münāsib bir hikāye vardır ki (8) bir gün şāh huzūruna bir abdāl geldi. Şāh abdālın hālinden haber (9) şordu.

Abdāl eyitdi: “İy şāh! Ne Āceb sen beni bilmez misiñ? (10) Ben hōd gice ve gündüz seniñ ile bileyim.

Şāh eyitdi: “Ben bilmem.”

(11) Eyitdi: “İy şāh! Ben seniñ ma‘būdunum şāh abdālın sözine ta‘accüb (12) idüp ben bu abdāla muķtezāsınca bir söz söyleyem ilzām edeyim. (13) Söyledi ki küfre pişmān olur deyüp eyitdi: “İy abdāl! Çünkü (14) tañrılık du‘āsını idersiñ. Şu qarşuda turan oğlanın (15) gözü küçükdür biraz büyük eyle” deyüp oğlanı gösterdi. Abdāl (16) hōd bir ‘ārif idi.

Fi'l-hāl eyitdi: “İy şāh! Biz iki qarındāşız. (17) Bir qarındāşım yukārısına hūkm eder. Ben aşāđısına hūkm ederim. O (18) adamın belinden yukārusuna hūkm eder. Ben aşāđısına hūkm ederim. (19) Eger belinden aşāđı büyültecek yer var ise ben büyülteyim.” (20) didi.

Abdālın bu lañfesi şāha hoş gelüp kendine vāfir (21) in‘ām eyledi ve buña münāsib bir de hikāye vardır. Şāh “Söyle işidelim” (22) didi.

[103]

(1) Hikāye

(2) Vezir eydür: “Sultān Maħmūd zamānında Hāş Ayās nāmında bir (3) veziri var idi. Bir gün Hāş Ayāsın yanına bir derviş gelüp (4) eyitdi: “Allāh ‘aşķına baña şāhdan bir nesne aliveriñ.” Didi.

Ayas eyitdi: “(5) Derviş şabāh şāh şikāra gidecekdir. Sen şāha qarşu gel du‘ā (6) eyle ve söyle ki iy şāh! Ben kuş dilini bilürüm de. Eger şāh (7) baña su‘āl ederse, ben cevāb veririm saña bir nesne şāhdan alıvereyim.” (8) didi.

Pes derviş şabāhleyin didiği gibi eyledi. Hāş Ayās (9) şāhın yanında idi. “İy şāh! Bu derviş baña ver. Tā ki (10) kuş dilini öğreneyim” didi.

Şāh eyitdi: “Al seniñ yanında (11) tursun.” Didi.

Ḥāş Ayās: “İy şāh! Ben kuluñ kuş dilini (12) öğreninceye kadar bu dervīşe sadaķacık ‘ināyet eyle. Kendüye ‘ulūfe (13) olsun.” Didi.

Şāh daḡı dervīşe günde bir kıızıl altün ‘ulūfe (14) şadaķa eyledi. Bir müddet dervīş Ayās yanında tırdı.

Şoñra Ayās (15) şāhiñ yanına gelüp eyitdi: “İy şāh! Dervīşden kuş dilini (16) öğrendim” deyüp dervīşe mübālaġa ile māl in‘ām itdirdi. Dervīş (17) daḡı çıkup gitdi. Bir gün sulţān Maḡmūd, Ayās ile şikāra (18) gitdiler. Yolda giderken şāh gördü ki yoluñ iki tarafında iki (19) ağac bitmiş. Her ağacda birer bāykuş konmuş birbirlerine karşı öterler.

(20) Eyitdi: “İy Ayās! Kuş dilini öğrendim der idiñ. Bu kuşlar ne (21) söyler diñle baña haber ver.” Didi.

Ayās biraz diñledi eyitdi: “İy şāh! (22) Bu kuşuñ oġlı var o bir kuşuñ bir kıızı var o bir kuş (23) anıñ kıızını oġluna ister. Bu kuş daḡı kıızına aġırlık olarak

[104]

(1) beş yüz ḡarāb olmuş köy ve şehir ister. Ol kuş daḡı cevāb (2) virüp eydür: “Beş yüz köy nedir? Mādemki sulţān Maḡmūd bu iķlimde (3) şāhdır biñ daḡı isterseñ vireyim diyor.” Didi.

Sulţān Maḡmūd (4) bu cevābı Ayāsdan işitdi eyitdi: “Ben böyle zālīm miyim ki benim zamānımda (5) bu kadar şehir ve köy ḡarāb olur.” Hemān emr itdi vilāyetinde (6) ne kadar ḡarāb olmuş şehir ve köyler var ise cümlesini ma‘mūr (7) itdirdi ve ol yalān söz sebebiyle ‘adālete mübāşeret eyledi. İmdiki (8) ḡālde adı añıldıķça raḡmetullāh-ı ‘aleyh derler. İy şāh! Bu ḡikāyeyi (9) anıñçün naķl eyledim. Tā şāh bile ki sulţāñ Maḡmūd veziriñ yalān (10) sözüne inanup ‘amel eylediġi için nice şevāblar ḡāşıl olduķdan (11) mā-‘adā tā ruz-ı kıyāmete dek söylenür.

Pes şāḡa lāyık olan budur ki (12) be-heme- ḡāl vezirleriñ sözine ‘amel eyleye. Eger şāḡa bir ziyān olursa (13) bu kırık vezirleriñ cümlesiniñ başlarını şart olsun kes didi (14) ve cümle vezirler bu kula rāzıyız didiler ve yer öpüp şehzādeyi ricā (15) eylediler. Çün şāḡ vezirden bu ḡikāyeyi işitdi oġlanı zindāna (16) gönderüp kendi şikāra gitdi.

Çün aḥṣām oldı. Şāh şikārdan (17) sarāya gelüp ḥātūn şāhı istikbāl idüp oturdılar. Ba‘de‘t-‘ta‘ām (18) ḥātūn yine oğlandan söz açdı.

Şāh eyitdi: “Bu gün daḥı falan (19) vezīrim ricā eyledi. Zindāna gönderdim.” didi.

Ḥātūn eyitdi: “Gördüñ mi (20) sen baña inanmazdñ. İşte şimdi cümlesi ittifāk idüp bu oğlanı (21) seniñ eliñden alup koy vermek isterler. Tā ki fırsat bulup (22) işlerini göreler. İy şāh! Bu gice bir vāḳ‘a gördüm. Hiç şekk ve (23) şübhe yoḳdur bunlarıñ hıyānetlerini Ḥaḳ te‘ālā bize āşikār eder.

[105]

(1) Nitekim Ḥazret-i Resūl ‘aleyhi’s-selām buyurmuşdur ki “*El-rü’yā vaḥyu’l-mü‘ninin.*” ya‘ni mü‘mine Ḥaḳ tarafından ḥiṭāb ve işāret rü’yāsında (3) olur. İy şāh! Bu gice düşümde gördüm ki sen taḥtında oturursuñ ve (4) karşında bir sehm-nāk ejderhā peydā oldı. Şaydım kırk başı (5) var her biri zehr ile ālūde olup ve anıñ ardınca bī-ḥadd ve bī-kıyās (6) yılān leşkeri var aḳup gelürler. Tā ki gelüp ol ejderhā şāhı (7) taḥtıyla ağzına alup budamayup çıkardı. Üç kere böyle eyledi. (8) ‘Āḳıbet ‘āciz ḳalup ol kırk başında olan āḡüyı bir yere cem‘ (9) idüp şāhıñ üstüne saçmaḳ tedārikinde iken ben daḥı karşıda (10) iy şāh! Ejderhā üzerine āḡū saçıyor diyü öyle çağırdım ki (11) ḥavfle uyandım didi. Pes şāh ḳorḳup Āceba rü’yānıñ ta‘biri ne ola deyince (12) rü’yānıñ ta‘biri zāhirdir. Ol ejderhā bu oğlandır ve ol kırk baş vezīr-(13)-leriñdir ki her biri zehr-nākdırlar ve ol yılān leşkeri anlara uyan ‘avāmdır (14) ve ol ejderhā ki üç kere seni yutmaḡa murād eden yine bu oğlandır. (15) Saña ḳaşd eder ve ol ki kırk başında zehr olur ve üstüne saçmaḳ (16) ḳaşd itdigi kırk vezīrleriñ biri olup anlarıñ i‘ānesiyle seni (17) helāk itmek ister ve o benim çağırdığım oldur ki her gün iy şāh! (18) Şaḳın diyü söylediğimdir. Bu vāḳa‘mıñ ta‘biri-i şāhıḥi budur. İy şāh! (19) Bunlardan ziyāde hazır eyle benim naşihatim tut her gün öldüreyim (20) dersiñ yine öldürmezsiñ. Seniñle benim ḥikāyem hemān ol bir şāh (21) ile çulḥacı ḥikāyesine beñzer.” Didi.

Şāh daḥı “Naḳl eyle işidelim” (22) didi.

[106]

(1) Ḥikāye

(2) Hātūn eydür: “Zamān-ı sâbıkda bir ulu pâdişâh var idi. Bir gün (3) bir kişi anıñ yanına gelüp pâdişâhim ben bir dülbend toqurum helâl-(4)-zâde görür harâm-zâde görmez didi. Şâh ta‘ accüb idüp emr (5) eylediği ol çulhâcı ol dülbendi toqusun emr eyledi. Bu yanıñ (6) devşirüp getürdi şâhıñ önüne koydı iy şâh ol (7) dülbendi toqudum didi. Şâh dağı kâğıdı açdı gördi ki bir (8) nesne yoqdur. Orada bulunan vezîrler, begler kâğıda nazâr idüp bir (9) nesne görmediler.

Pes şâh gönlünden eyitd: “Gördüñ mi ben (10) harâm-zâde imişim” diyü melül oldı.

Şâh eyitd: “Şimdi çäre (11) oldur ki eyü dülbend deyüp begeneyim; yoqsa halk içinde rüsvâ (12) olurum” deyüp eyitdi: “Bârekallâh iy üstâd! Eyü dülbend imiş pek (13) begendim” didikde ol yigit eyitdi: “İy şâh! Bir üsküf getürsünler (14) dülbendi şâha sarıvireyim.” didi üsküf getürdiler çulhâcı (15) yigit ol kâğıdı önüne koyup, şol dülbendi şarar gibi elin (16) getürüp götürdi. Şâhıñ başına giydirdi. Begler “Mübârek olsun (17) iy şâh! Ne güzel ve ne laţif dülbend olmuş” deyüp hezâr-ı taşsîn eylediler.

(18) Şâh vezîr ile halvet hânesine girüp “İy vezîr! Ben harâm-zâde (19) imişim. Ben bu dülbendi görmüyorum” didi.

Vezîrler eyitdiler: “İy şâh! (20) Biz dağı görmüyoruz.” didiler.

‘Âkıbet-i taḥkîk bildiler ki dülbendiñ aşlı (21) yoqdur. Hemâñ aqçeden ötri çulhâcı böyle bir düzen itdi. “İy şâh! (22) Sen dağı şabâh öldüreyim, şöyle ideyim böyle ideyim dersiñ yine (23) hiç nesne yoqdur. İy şâh! Bu rü’yâyı bu gice gördüm şekk yoqdur ki

[107]

(1) ta‘ bîr itdigim gibidir. İy şâh! Acebdır eger şâhıñ taḥtı ve baş (2) gitmezse benim bî- sa‘ âdet başıma ki bilür ne gelecekdir” deyüp ağlamağa (3) başladı.

Çün şâh hâtūndan bu hâli görüp yüregi acıdı. “(4) Elbette yârın kanğı vezîrim ricâ iderse sözün kabûl itmeyüp, elbette (5) oğlanı öldürüm. Zîrâ seniñ gördüğün düş-i muḳtezâsı üzre (6) bu iş degildir” deyüp câme ḥ‘āba vardılar. Çün şabâh oldı (7) şâh gelüp taḥtında qarâr idüp ve oğlanı getürdüp “Boynun (8) ur!” diyü cellâda emr eyledi.

(9) On üçünci vezîr

(10) İlerü gelüp ricâ itmek murâd eyledikde şâh gâzaba gelüp (11) ism-i evvel söyleme didi. Hemân vezîr koynundan bir kâğıd çıkarup (12) eyitdi: “Allâh için bu kâğıdı oqu andan soñra sen bilürsin.” (13) didi. Pes şâh kâğıda nazâr idüp gördüğüm

yazılmış “iy şāh! (14) Dünki gün ben uşurlāba baqdım ŗehzādeniñ kırk güne dek tāl’ inde (15) gāyet nahūset vardır. Şöyle kim ŗehzādeniñ başı gide” didi.

Hemān (16) kırk vezīr birden ilerü gelüp eyitdiler: “İy şāh! Allāh ‘aşkına ve Muḥammed (17) Muşafa ḥürmetine kırk güne dek taḥammül eyle, ŗehzādeye kıyma. Andan ŗoñra (18) bu aḥvāl elbette zūhūr itmesi muḳarrerdır. Aşlı bilindikde herkes (19) itdigin bulsa gerekdür ve hem buña muvāfiḳ bir ḥikāye vardır. Eger (20) şāh izin virirse söyleyem.” Didi.Şāh daḥı “Söyle işidelim” didi .

(21) Ḥikāye

(22) Vezīr eydür: “Cihān sarāyında bir ulu pādişāh var idi. Yedi

[108]

(1) iḳlīme ḥākim idi. Lakin oḒı ve kıızı olmazdı. Dā’imā ḥaḳ yoluna (2) ḳurbānlar ve nezrler virirdi. Bir gün Ḥaḳ te’āla aniñ ḳurbān ḳabül (3) idüp, kendü lütfundan aña bir maḥbūb oḒul kerem eyledi ki zamānında (4) Yusuf Şāni idi. Pes şāḥ şād olup ol gün bir ‘āli meclis (5) ḳurup ol meclisde nice adamlara ḥil’ at ve māl in’ām eyledi. (6) Andan ŗoñra müneccimleri cem’ idüp ŗehzādeniñ tāl’ ine baqdırdı. (7) Müneccimler birbirine baḳup ḥayrān ve dembeste oldular.

Pes şāḥ eyitdi: “(8) Ne gördiñiz ki birbiriñize baḳa ḳaldıñız?” didikde,

Müneccimler eyitdiler: “(9) İy şāh! Cihān-ı ŗehzādeniñ tāl’ ine nazār itdiñ uşurlābda ve zayıḳe (10) nāmede öyle ḥükm etmişler ki ŗehzāde otuz yaşından ŗoñra altmış (11) yaşına varınca tāl’ i nūḥūsetde olup diyār-ı Ḓurbete ḳıḳa belā (12) ve miḥnet aña yoldāş ola. “*Lā ya’ lemū’l-Ḓaybe illā’illāhi.*¹⁹” didiler. Ḓün şāḥ (13) müneccimlerden bu āḥḳāmı işitdi. Kāḥ göñli melül olurdu ve gāḥ (14) fikr deryāsına taldardı. Bu oḒlanıñ sırr-ı encāmını Allāh bilür deyüp (15) ŗehzādeyi beslemege başladı. Ḳaçankim yedi yaşına ḳadem başdı. Ḥ’āce (16) ta’yīn idüp bir ḳaç sene aradan murūr edince oḒumaḒa ve yazmaḒa (17) taḥsīl itdi. Vaḳtā ki ḥadd buluḒa erişdi. Bir şāḥiñ kızını aña (18) alıvirdi. Bir müddetden ŗoñra ŗehzādeniñ iki oḒlu oldu. OḒullar (19) daḥı az zamānda ‘ilm taḥsīl idüp gāḥ gāḥ bābālarıyla seyre giderlerdi. (20) Bir gün ŗehzādeniñ göñlü deryā seyrini istedi. Pes emr itdi (21) bir gemi ḥāzır itdiler. OḒlancuḳlarıyla ve kırk nefer ḥidmetḳārlarıyla gemiye (22) girüp, bir nice gün deñizi seyr ü teferruc iderken meger anda bir (23) ḥayrsız frenk gemisi var imiş. İḳi ḳolu kāfir ŗehzāde gemisine

¹⁹ De ki Göklerde ve yerde Ḓaybı kimse bilmez; ancak Allah bilir. Neml / 65.

[109]

(1) rāst gelüp hemān kanca şalup şehzādeyi iki oğluyla ve kırk (2) nefer h̄idmetkārlarıyla esir idüp alup gitdiler. Getürüp şehzādeyi (3) kırk nefer ile merdüm- h̄or zenḡilere şatdılar ve iki oğullarını (4) şatmayup yanlarında alıķodılar; amā zenḡiler şehzādeyi neferler ile (5) nefis ve leziz ta‘āmlar ile beslediler ve her gün birini pādişāhlarınıñ (6) maţbaħında boğazlayup ateşde pişirüp yerlerdi.

Çün kırk neferi (7) yediler. Nevbet şehzādeye geldi anı daħı boğazlamak için alup (8) maţbaħa getürdüler. Şehzāde bu h̄ali görüp derünundan haķķa niyāz (9) idüp bir kere kuvvet ile elinde olan bendlerini pārça pārça (10) idüp elindeki zencir ile döğüşe döğüşe sıyrılıp aralarından (11) çıkup gider önüne ‘azim bir ormān geldi. İçine dāħil olup (12) zenḡiler her neķadar aradılsa da bulamadılar. Andan çıkup bir kaç menzil (13) kaţ‘ idüp günlerde bir gün ‘azim bir şehre geldi. Şehrden bu bir (14) düşmāndır diyü üzerine hücum idüp şehzāde “Yā Rab! Bu ne belādır” (15) deyüp anlar ile daħı ceng idüp şāhlarına ħaber verdiler. Geldi (16) şehzāde ejderhā mişāli ceng eder.

Çün şāh şehzādeniñ ol (17) dilāverliğini gördi pesend eyitdi: “Anda olan leşkerine ħayrı (18) kimsene ħaml itmesün” diyü tenbih itdi. Andan ol leşker tağılıp (19) şāh şehzādeyi alup sarāyına geldi. Bir kaţ eşvāb ħāzır idüp (20) ħamāma gönderdi. Başını tırāş itdirüp ol eşvābı giydirüp (21) sarāya getürüp şāh eyitdi: “Gel yanımda kal bir kızım var saña (22) vereyim” dicesek şehzāde rāzi oldu. Şāh kızını şehzādeye verdi. (23) İkisine anda ħaldı h̄ali ħāyetle hoş oldu. Bir gün şehzādeniñ

[110]

(1) ħātūnı vefāt eyledi. Meger anlarıñ ‘ādetleri bu idi ki bir büyük derin (2) kuyuları vardı. Kaçan er olsa ‘avratıyla ve ‘avrat olsa eriyle (3) diri olarak o kuyuya koyup ve yanına bir itmek ve bir bardaķ (4) şı ile ol kuyuya getürüp ve “‘Ādetimiz böyledir” deyüp ikisini de (5) kuyuya şarķıtdılar ve ol büyük taşı üstüne ķodular gitdiler.

(6) Çün şehzāde kendüyi ol ħalde görüp müteħayyir ħalup eyitdi: “(7) ilāhi bu daħı ne ħāldir?” diyü haķķa niyāz eyledi ve kuyunuñ içine (8) diķķatle nazar itdi. Gördi ki bir maħbūba kız oturur. Şehzāde “Sen (9) kimsiñ?” diyü su’āl eyledikde “Yeñi gelinim erim öldi. Beni bu kuyuya (10) ķodılar” didi. Şehzāde kuyunuñ içine nazar idüp

gördi ki tabutlu (11) adam ölüleri kimi çürümüş ve kimi henüz çan çekişiyor (12) şehzâde vehme varup otururken nâgâh kıyınının bir tarafından bir (13) mışılta geldi. Şehzâde bildi ki cânavârdır kız ile kalkup ol tarafa (14) togru vardılar. Ol cânavârın girdiği deliği bulup, ol (15) deliğin içine togru bir zamân gitdiler. ‘Âkıbet bir tağın eteginde (16) bir ulu şu kenârına çıkdılar. Pes bu hâle şâd olup hağğa çok (17) şükürler itdiler ve anda bir gemi buldılar ve ol tağdan yemişler (18) düşürüp gemiye toldırup ve ikisi dağı ol gemiye binüp (19) şuyun ağıntısınca gitdiler. Ol şu günden güne inişe gidüp (20) meger ol ırmâk bir büyük tağın altına girüp giderdi.

Çün (21) ol tağın altına yakın vardılar. Gemiye zabt idemeyüp şu (22) gemiyi alup tağın altına şokdı. Çün şehzâde ol hâli dağı (23) gördi. “ilâhi yâ rab! Bu dağı ne belâdır, bundan nice kırtuluruz?” deyüp

[111]

(1) nâ-çâr kalup gemi içinde oturdılar. Gâh şu gemiyi taşu urur, (2) gâh yârdan aşağı uçurur, gâh tağ alçak gelür gemi şuya (3) batar durmayup bunlar geminin şuyun dökerlerdi. Hiç bilmezlerdi ki (4) gemi nereye gider; yâhüd gitdikleri ne kadar gice midir? Gündüz midir? (5) bilmezlerdi ve bunca zamân bunlar ol mihnete giriftâr olup kaldılar. (6) Tenlerinde cânadan bir ramak kalup nihâyet yüz biñ belâ ile gemileri tağ (7) altından cihân yüzine çıkup şâd oldılar ve gemilerin kenâra (8) çeküp içinden tışaru çıkdılar. Anda olan ağaclardan yemiş (9) yiyüp otururken gördiler ki anda bir ulu ağ kıya var ki tepesi (10) billûrlar içindedir. Şehzâde kız ile ol tarafa varup gördiler ki (11) bir ulu kal’ a ve ol kubbe bu kal’ anın içinde ve kal’ anın kapusunda (12) yazmışlar ki “İy bu kapuyı açmak isteyen bundaki tılsıma zafer bulmak (13) murâd iden beş ayaklu bir cânavâr getirüp önünde öldüre. Tâ ki (14) bu tılsımın kilidleri açıla” diyü yazılmış şehzâde hayrân olup “(15) Dünyâda beş ayaklu cânavâr mı olur?” deyüp ta’ accübde kaldı ve kal’ anın (16) kapusunda oturup gehle bunlara zağmet virmiş idi. Tilenmege (17) başladılar çün şehzâde bir gehle öldürdi.

Hemân kal’ anın kilidi (18) yere düşdi. Bildiler ki beş ayaklu cânavâr didiği gehle imiş. Pes (19) ikisi kapudan içeri girdiler. Bir bağçe gördiler ki dünyâda her (20) ne kadar ağac var ise cümlesi anda var idi ve yemişler kemâl (21) bulmuş âb-ı revânlar ceryân iderdi. Şehzâde ol yemişlere imrenüp (22) vardı ki birin kıparup yiye gördikim

ol ağaclar altūndan ve (23) yemiřleri gūmūřden ve cevāhirden ve ağaclarıñ diblerinde kıymetli tařlar

[112]

(1) ay tařları gibi dōkilūp yatur. Andan geūp ol ubbeye (2) vardılar. Billūrdan yapılmıř gūmūř apu ierūye girdiler. Gōrdiler ki (3) ol ubbeniñ iinde bir ubbe daēa vardır. Cūmlesi hālīř altūndan (4) andan daēı ierū girdiler. Bir ubbe daēa gōrdiler ki cūmle divārları ve (5) ūsti la‘l-i cevāhirden cennet miřālinde yapılmıřdır. İerū girdiler (6) gōrdiler ki bir taēt ūstūnde cevāhirden bir tābut ve tābutuñ bařı (7) ūzre bir levēa yazılmıř kim “İy buraya gelūb de beni gōren ādem-zāde! (8) řōyle bil ki ben pādiřāh idim. Cūmle cihān benim elimde idi ve mālımıñ (9) ēadd ū kıyāı yoē idi. Ādam ve div ve peri ve cinniler ‘askerim idi (10) ve dūnyāda biñ yıl ‘ōmr sūrdūm. Hi ōlūrūm dimezdim ve ōlūm (11) tedārikin gōrmezdim. Nāgāh bir gūn ēasta oldum. Taēēik bildim ki ōlūrūm (12) emr eyledim bu ubbeleri ū gūnde yapırdım ve kendime gōre ēāne eyledim ve (13) bařım ucunda iki eēme vardır. İ baña du‘ā eyle” dimiř. řehzāde (14) ol iki eēmeyi gōrūp idi. Birinden řeker řerbeti ve birinden (15) sūd aēar idi. İkisinden daēı iūp ēayli zamāñ ol abir (16) yanında ēaldılar. Sūdı gīdā idūp řerbetden idiler. Tā ‘āēibet (17) ēāblar bulup sūddan ve řerbetden cevāhir tařlardan ve altūndan (18) alup gemilerine ēoldırup girū ‘azm-i sefer-deryā eylediler.

ūn (19) bir ēa mūddet gitdiler. Rūzgār gemiyi bir cezāreye ıkardı. Pes (20) gemiden taēra ıēdılar ki taēda yemiř bulup yiyeler. Nāgāh bir bōlūk (21) adamlar gelūp bunları tūtdılar. řehzāde bunları gōrdi bařları (22) yoē aēızları gōgūslerinde ve gōzleri omuzlarında ve sōzleri uř (23) ōter gibi sōyleřūrler. Pes her ikisini daēı tūtup řāhlarına

[113]

(1) getūrdiler. ēayli zamān anda esīr olup ēaldılar. ‘Āēibet bir gūn (2) fıřat bulup aēdılar ve yine gemilerine binūp deñiz ūzerinde ēayli (3) zamāñ gitdiler. El-ēiřsa řehzāde otuz yıl deñizde gezdi. Gāh toēuz (4) bařlu arasında ve gāh uř bařlu arasına rāst gelūp ve gāh fil (5) bařlu ve gāh řıgır bařlular iine dūřūp yine ıēardı. Her birleri (6) řehzādeye dūrlū dūrlū cevrleri idi. Yine Hāē te‘āla yol virūp (7) aēardı ve bu ‘acā’ib ve ēarā’ib maēlūēatı gōrūp ta‘accūb iderdi. (7) Tā Hāē subēāne te‘āla lūēfuyla

şehzâdeniñ gemisin rüzgâr bir şehriñ (8) önüne götürüp gördikim ol velâyet maḥlûkı cümle adamlar taşra (9) çıktı.

Çün anlar şehzâdeyi gördiler “Câsusdur” diyü tutup (10) iki ellerin ardına bağladılar ve boynuna ip takıp ve at yanına alup (11) bizi bunda begimiz komuşdur ki denizden gemiler gelüp bizim velâyetimizi (12) urur. “Sen anlarıñ câsusısıñ seni pâdişâhımıza götürürüz” didiler. (13) Şehzâde “Bu daḥı ne belâdır. At yanınca gitmek ne hâldir?” diyü derûnundan (14) niyâz iderek şehre vardılar. Şehzâdeyi gördi. O hal ile şâhlarıñ (15) yanına getürdiler çün şâhları şehzâdeyi gördi: “Sen nasıl adam-(16)-sın?” diyü su’âl eyledikde şehzâde “Başıma çok ‘acâ’ib hâller geldi” (17) deyüp sergüzeştten men evvel âla âḥire naḳl ü beyân eyledi.

Çün şâh (18) bu hikâyeti işitdi. Şehzâdeniñ ellerin çözüp yanına alup (19) fâhîrâne hil’ atler giderdi. Şehzâde gemisinde olan cevâhirleri (20) istedi. Şâh anları taḥsîl eyledi ve eyitdi: “İy şehzâde! Ben (21) siziñ memleketiñizi bilürüm ve seni frenkler aldıklarını işitmişdim (22) ve babanı daḥı bilürüm. Gel gitme yanımda ḳal bir kızım vardır sana

[114]

(1) vireyim. Seniñle pek hoş geçinelim” didi. Şehzâde “İy (2) şâh! Evvel vaḳt kim ben andan toḡdum bâbâm ṭâli’ me baḳdırmış (3) müneccimler şöyle ḥükm itmişler ki benim ‘ömrüm otuz yıl nuḥûsetle (4) geçe. Belki şâhıñ kızıñ alayım benim nuḥûstum ḥasbiyle şâhıñ (5) kızına bir elem irişe. Benim rızâm yokdur” didi. Şâh daḥı müneccimleri (6) getürdüp şehzâdeniñ ṭâli’ ne baḳdırdı.

Müneccimler müjde idüp (7) eyitdiler: “Saña beşâret olsun. Ol nuḥûstlu yıl geçmiş şimdi (8) ṭâli’ -yi sa’ âdet burcuna nefel itmiş” didiler. Şehzâde ḡâyetle mesrûr ve (9) feraḥa-nâk oldu. Hemân şâh emr idüp meclisin ârâste idüp (10) kızın şehzâdeye virdi. Ḡâyet ‘izzet ve ḥürmet eyledi. Bir kaç (11) eyyâmdan soñra şâh vefât eyledi. Şehzâde yerine pâdişâh oldu.

(12) Bir gün tahtında otururken eyitdiler: “İy şâh! Bir frenk gelmiş çok (13) metâ’ aları vardır. Eger şâh izin virirse metâ’ iñ getürsün” (14) didiler. Şâha daḥı aña “İzindir getürsün” didikde frenk (15) metâ’ aların şâha getürdi. Şâh frengiñ yanında iki

oğulların (16) görünce muhabbet kanı kaynadı ve analık şefkati anlara şamil oldu (17) ve ol frengi şordı ki “Bu oğlanlar seniñ negindir?” didi.

Frenk (18) dağı “Kullarımdır şatarım” didi. Bunları ben alayım diyü oğlanları (19) bir maḥfī maḥale getürüp, bu frenk sizi nereden aldı diyü şorduḡda (20) bunlar dağı men evvel āla aḥire sergüzeştleriñ birer birer naḡl (21) eylediler. Şāḥ yaḡinen bildi ki kendünüñ oğullarıdır. Bāḡrına başup (22) her birin gözlerinden öpdü ve “Babañız benim” didi.

Şāḥ çıkup frengi (23) hezār-ı ‘ ukübetle öldürdü ve şoñra yine baḡtı yār olup anası

[115]

(1) mülküñe dağı vāriş oldu. İy şāḥ! Bu ḡikāyeti anıñçün söyledim ki (2) tā şāḥ bile ki şehzādelere bunuñ gibi ḡāller çok vāḡ‘ a olur. (3) Baḡt-ı sa‘ dī naḡs burcuna intikāl idüp hezār belā ve miḡnete (4) giriftār olurlar. Şöyle ki ellerine altün alurlar ise kara topraḡ (5) olur ve cümle dostları aña düşmān olur şoñra ol nuḡust (6) iḡbāl ve sa‘ ādete intikāl ider. Ol zamāñ her kim ölür ise yār (7) olur. İy şāḥ! Bu oḡlanıñ dağı tāli‘ nde bir kaç gün nuḡust (8) vardır. Zinhār iy şāḥ! Tehavvul günleri tamām olmayınca oḡlana (9) kıyma, şoñra peşimān olursuñ ve şoñraki peşimānlık fā‘ide itmez. (10) Bāḡisini şāḥ bilür didi.

Çün şāḥ vezīrden bu ḡikāyeti işitdi. (11) Oḡlanıñ ḡācesin istedi bulunmadı yine oḡlanı zindāna (12) gönderdi. Kendi şikāra gitdi. Çün aḡşām oldu şāḥ (13) şikārdan dönüp sarāya geldi. ḡātün istiḡbāl idüp oturdu. (14) Ba‘ de‘ t-ḡa‘ ām ḡātün yine oḡlandan söz açdı.

Şāḥ eyitdi: “Bugün (15) dağı falan vezīrim ricā eyledi. Zindāna gönderdim” diyüp ol (16) vezīriñ söylediḡi ḡikāyeyi ḡātūna naḡl eyledi.

ḡātün eyitdi: “(17) iy şāḥ! Bu vezīrleriñ fitne engiz itdiklerine sebep oldur ki seniñle (18) benim mā-beynimizde ‘ adāvet bırakmaḡ isterler. Zinhār iy şāḥ! Bunlarıñ (19) sözine uyma benim sözlerimi eyüce tut ki dünyā ve āḡiretiñ (20) ma‘ mūr ola, kaçankim ḡaḡ te‘ āla iki ḡelāl arasında ḡayr (21) dilese anlarıñ üzerine yumuşaklık ve düzenlik virir ve hem iy şāḥ! (22) Müjde olsun ki bir haftadan beri senden ḡāmile oldum. Şimdiye (23) kadar saña söylemedim şimdi söyledim. Taḡḡik ‘ inān” diyü

[116]

(1) yemîn itdi. Şâh dağı inandı. Andan eyitdi: “İy şâh! İşte (2) vezîrleriñ dir imiş ki bu oğlaniñ t̄ali‘-i nuḥusta (3) düşmüşdür. Anıñ t̄ali‘ ol zamân nuḥusta döndi ki (4) seniñ başına ve memleketine ve baña kaşd eyledi. Haḫ te‘āla bize mü‘mîn (5) olup anıñ t̄ali‘ñ nuḥs idüp, der-zindân eyledi” deyüp ḫâtûn (6) meserretle eyitdi: “İy şâh! Seniñ şalb oğluñ benim karnımda gider. (7) Ol oğlan lâ-şen ve lâ-şehbe ḫaramzâde meger şâh oğlı (8) olmayanlarıñ ḫikâyetin işitmemiştir.” didi. Şâh dağı “Söyle işidelim” (9) didi.

(10) Hikâye

(11) ḫâtûn eydür: “Cihân sarâyında bir ulu pâdişâh var idi. Hiç oğlı ve kıızı (12) olmazdı ve anıñ velâyetinde müstecâb-ı da‘ ve bir şeyḫ var idi. (13) Bir gün şâh şeyḫ ile şöḫbet iderken şâh eyitdi: “Yâ şeyḫ! Hiç (14) Haḫ te‘āla baña bir oğul virmedi. Himmet eyle Haḫ te‘āla baña bir oğul (15) virsün” didi. Şeyḫ “Tekyeye dervîşlere bir ḫurbân gönder yesünler (16) ve saña du‘ā idelim Haḫ te‘āla kerîm pâdişâhdır. Saña bir oğlan virir” (17) didi. Meger pâdişâhıñ altûn ḫalḫallı uruşmaḫda göyur bir semîz (18) ḫoçı var idi. Ol ḫoçı bir kaç yük pirinc ve bâl ve yâgla şeyḫiñ (19) tekyesine gönderdi. Ol gice dervîşler yiyüp şafâlar idüp (20) ve ol yemekden bir çanâḫ ile şeyḫ şâha gönderdi ki oğul niyet (21) idüp, dervîşler loḫmasından yesün didi. Andan dervîşler semâ‘ (22) ve şafâ idüp soñra şâha bir oğul niyâzıyla du‘ā itdiler. Ḳudret-i ilâhı (23) şâhiñ ḫâtûni ol gice ḫâmile olup az müddetde bir mâh-peyker

[117]

(1) oğlan dünyâya getürdi. Şâh şâd-mân olup iḫlîm ḫalkını düğüne (2) çağırup ve şehzâdeyi getürüp şeyḫiñ etegine koydı ve çok ni‘metler (3) şeyḫiñ tekyesine iḫsân eyledi ve bir kaç müddet soñra bir gün şâh (4) şeyḫle şöḫbet iderken “Yâ şeyḫ! Nola bizim için du‘ā idüp bu (5) oğlan dağı ḫaḫkında ricâ iderseniz” didi.

Şeyḫ eyitdi: “ḫaḫkıñ (6) in‘âmı çokdur. Bizden du‘ā, andan virmek. Hemân dervîşlere ḫurbân (7) gönder” didi. Meger şâhiñ bir semiz sevgilü ḫoyunu var idi. (8) Fi‘l-ḫâl tekyeye gönderdi. Abdâllar anı boğazlayup kebâb itdiler (9) ve yine bir çanâḫın şâha gönderdiler. Bakisiñ kendüleri yiyüp (10) şâha ḫaḫdan bir oğul niyâzıyla du‘ā itdiler. Ḳudret-i ilâhi ḫâtûn yine (11) ḫâmile olup az bir müddetde bir mâhpeyker oğlan vücûda getürdi. (12) Şâh şâd olup dervîşlere çok ni‘metler gönderdi ve birkaç (13) zamândan soñra şâh yine şeyḫden ricâ eyledi ki bir oğul dağı (14) ḫaḫdan ricâ idiver.

Şeyh eyitdi: “Bizden du‘ā, virmek Allāhdan. Yine (15) abdāllara kırbān gönder” didi. Meger eyüce kıātırđ varidi şāh anđ (16) tekyeye gönderdi. Abdāllar ol kıātırđ şatup bahāsin alup bir (17) helvā yaptılar ve bir çanāķ dağı şāha gönderdiler. Semā‘ iden şoñra (18) du‘ā idüp şāh içün haķķa niyāz idüp bir dane oğul dilediler. (19) Yine şāhiñ ‘avratđ hāmile olup bir māhpeyker oğlan tođurđđ. (20) Şāh şād olup dervişlere çok ni‘metler gönderdi.

Çün şāhiñ (21) oğulları büyüdiler. Büyük oğlı ğāyet bahādır çıķdı. Ortanca oğlı (22) çāpuķ süvār ve şāhib-i ‘aķıl u ferāset ve ehl-i hüner çıķdı ve küçük (23) oğlı bed-baĥt ve bed-ĥuy ve merdüm-āzar olup deli kıılıcıyla bunca

[118b]

(1) mesķinleriñ ğöñlüni mecrūĥ ve ĥarāb iderdi ve şāh andan ğāyet (2) incünürdi. Bir ğün şeyĥle şoĥbet iderken küçük oğlundan (3) şikāyet idüp “Yā şeyĥ! Nolaydı ol küçük ođlanđ haķdan niyāz (4) itmemiş olaydıñ” didi.

Şeyh eyitdi: “iy şāh! Niçün incünürsün? (5) Ođlanđñ böyle olmasına sebep sen olduñ.” didi. Şāh dağı “Niçün (6) ben sebep oldum?” didikde,

Şeyh eyitdi: “İy şāh! Ol haķ yoluna (7) ĥayvānlarıñ kıoçun virdiñ. Haķ te‘āla dağı adamlarıñ kıoçun virdi. (8) Andan sen haķ yoluna ĥayvānlarıñ yeryüzi meydānında yükerken virdiñ. (9) Saña dağı Haķ te‘āla devlet ve sa‘ādet ve ‘aķıl ve hüner meydānında adamlarıñ (10) yükerken virdi ve şoñra haķ yoluna ĥayvānların bed-baĥtın ve ĥarām-(11)-zadesiñ virdiñ. Saña dağı adamlarıñ ol ĥuyulusuñ virdi, (12) iy şāh! Arpa ekīn buđdāy ğetürmez. ‘Āķıbet oldurmayınca rāĥat (13) olmadı. İmdi iy şāh! Bu ĥikāyeti aniñçün söyledim. Tā şāh bile ki (14) bu bed-baĥt ĥarām-zādeden ĥayr gelmez ve dimişler ki ĥarām-zāde iki (15) dürlüdür. Biri oldur ki zinādan ĥāşıl olmuş ola. Biri dağı oldur ki (16) ĥarām loķmadan ĥāşıl olmuş ola. Bu seniñ ođluñ dağı ĥiç (17) şübhe yoķdur ki bu iki kıısmiñ biridir. İşte seniñ ĥelāl-zādedir yitik (18) vücūda geliverir.” didi.

Çün şāh ĥātūndan bu demdeme ve bu zemzemeyi (19) işitdi. “Ođlanđ şabāĥ öldürürüm melūl olma” deyüp cāme ĥ‘āba (20) vardılar. Çün şabāĥ oldı. Şāh ğelüp taĥtında kıarār eyledi. (21) Cellāda ođlanđ ĥāzır itdirüp “Boynuñ ur” diyü fermān eyledi.

(22) On dördünci vezīr

(23) İlerü ğelüp eyitdi: “İy şāh-ı ‘ālem! ‘Avrat sözine uyup

[119]

(1) şehzādeyi öldürmek revā degildir. Zīrā gökdeki feriştehler ‘avrat (2) mekrinden emīn olmamışdır. Nitekim hārūt ve mārūt hikāyeti gibi. Meger (3) şāhım işitmemişdir.

Şāh dağı “Söyle işidelim” didi.

(4) Hikāye

(5) Vezīr eydür: “Rivāyet itmişlerdir ol zamān ki Hāğ te‘āla feriştehlere (6) yeryüzünde ħalife iderim buyurdu. Feriştehler eyitdiler: “Ĥalife iderseñ (7) yeryüzünde fesād iderler, ħan dökülür. Biz saña tesbīh ideriz.” didiler.

(8) Hāğ te‘āladan ħiṭāb-ı ‘izzet irdigim benim bildigimi siz bilmezsiñiz. (9) Pes Hāğ te‘āla âdemi ‘ālem-i bālādan vücūd-ı ‘aleniyye getürdi. Ademiñ evlādı (10) çoğalup fesād itdiler. Ķan döktiler.

Melā’ikeler: Yā rabbenā adamı (11) ħalığ itdiñ. Evlādları zinā ve fesād idüp ħan döktiler.

Hāğ te‘āla (12) eyitdi: “İy feriştehlirim! Eger anlara virdigim nefsi size vireydim, (13) siz dağı dürlü dürlü fesād idüp yarāmaz işler iderdiñiz.”

Anlar ey-(14)-dür: “Sübĥānallāh ħāşā! Biz âdem oğlanları gibi fesād itmeyiz.”

Pes (15) Hāğ te‘āla buyurdu: “Arañızda gāyetle ‘ābid ve zāhid ħanğıñız ise (16) aña âdem oğullarına virdigim nefsi vireyim. Anı yer yüzine indireyim. (17) İder mi itmez mi göresiz.” didi. Pes feriştehler hārūt ile mārūtı (18) iĥtiyār itdiler. Hāğ te‘āla anlara âdem nefesi gibi nefes virdi. (19) Yer yüzine indirdi. Bunlar çünki asmāndan yer yüzine indiler. (20) Gelüp bir eve ħonuk oldılar. Ol evde meĥbūbe-yi zamān bir ‘avrat (21) var idi. Her ikisi ol ‘avratı görünce ol ‘avrata ikisi (22) dağı ‘āşık oldılar. ‘Avrat dağı anlara meyl ü muĥabbet gösterdi. (23) Şöyle oldu ki ol gice bunlar ‘avrat ħatında yatdılar. ‘Avrat

[120]

(1) ile şöĥbet itmek istediler.

‘Avrat eyitdi: “Eger isterseñiz ben (2) size rām olam. Şarāb getürüñ oturup içelim siziñle zevĥ ü şafā (3) idelim.” didi. Bunlar “Şarāb nedir?” didiler.

‘Avrat yerinden kalkup (4) varup bunlara şarāb getürdi. Oturdılar içdiler. Çün (5) sarhoş oldılar. Nefs-i ğalabe eyledi. ‘Avrata el uzatmağ istediler.

(6) ‘Avrat eyitdi: “Benim erim vardır. Gelüp sizi bunda görecek (7) olursa, ne sizi sağ kor ve ne beni.”

Bunlar eyitdiler: “Er nedir, er niye (8) dirler, nice ölür?” didiler.

‘Avrat eyitdi: “Şimdi gelecekdir. Geldigi (9) gibi urun öldürün. Tā ki ben size muṭī‘ olam.” didi. İki (10) dağı bu söze rāzı olup ol ‘avratın eri eve geldiği gibi (11) urdılar öldürdiler.

Hağ te‘āla feriştehlere eyitdi: “Gördiñiz mi (12) siziñ zāhidleriñizi. Hem zinā itdiler ve hem kan itdiler ve hem (13) şarāb içüp fesād itdiler. Melā’ikeler şerm-sār olup, baş aşağa (14) eylediler Rabbenā sen bilürsün ve seniñ bildigini biz bilmeyiz.” didiler. (15) Hağ te‘āla ol ‘avratın şüretiñ yıldıza döndürüp göge çıkardı. (16) Şimdi zühre yıldızı didikleri ol ‘avratdır. Şoñra Hağ te‘āla (17) hārūt ile mārūtı dünyā ‘azābıyla āhıret ‘azābı niyetinde mūcir (18) kıldı.

Anlar eyitdiler: “ilāhi bize āhıret ‘azābı gerekmez. Bize dünyāda (19) ‘azāb eyle.” didiler zīrā dünyā fānīdir ‘azāb döğünür āhıret bākīdir (20) döğünmez Pes te‘āla emr eyledi. Yatsu namāzın kıldıklarından şoñra (21) ol iki feriştehlere bābil kapısına başları aşağa aşa kodılar. (22) Tā kıyāmete degin ol cezā’i ‘avrat sebebinden görseler gerekdir. (23) Anlara ber- rāhat olsun diyü yatsu namāzın geç kılanıñ ğāyet şevābı

[121]

(1) çoğdur. “İmdi iy şāh! Bu hikāyeti anıñçün söyledim ki tā şāh bile (2) ‘avrat elinden ve mekrinden feriştehlere kurtulmadı.” Şehzāde kanda kaldı.

“(3) Pes şāha vācibdir ki ‘avrat sözine gitmeden ihtiyāṭ eyleye (4) ve hem şehzādeniñ bugünkü ‘ömrini ‘afv eyleye” didi. Şāh vezīrdən (5) bu hikāyeti işitdi. Oğlanı zindāna gönderüp kendi şikāra gitdi. (6) Çün aḥşām oldı. Şāh sarāya geldi hātūn istikbāl idüp, (7) geçüp oturdılar. Ba‘de’t-ṭa‘ām oğlandan söz açdı.

Şāh eyitdi: “(8) Bugün dağı falan vezirim ricā eyledi. Zindāna gönderdim.” didi.

Hātūn (9) eyitdi: “İy şāh! Bugün müneccimleri getürtdüm. Bu karnımdaki erkek midir (10) dişi midir tāli‘ ne bağırdım.”

Eyitdiler: “Erkekdir ve ğāyet sa‘ādetlü (11) ‘ādil ve devletlü ola. İmdi iy şāh! Seniñ sa‘ādetlü oğluñ budur. (12) Nā-ḥalef evlāddan gec saña ḥayrı yoğdur. Zinhār iy

şāh! Bu işden (13) gāfil olma. Tā kim seniñ hikāyetiñ ol binekler hikāyetine beñzemesün.”

(14) Şāh eyitdi: “Ol hikāyeti söyle işidelim.” didi.

(15) Hikāye

(16) Hātūn eydür: “Bir kaç biniciler giderken bir āltun buldılar. Eyitdiler: “(17) Bir aşcı varalım ta‘ām alalım yiyelim” didiler. Varup bir aşcı dükkānına (18) girdiler. Eyitdiler: “Üstād bize bir altūnluğ aş vir” didiler. Aşcı (19) dağı her dürlü ta‘āmdan ārāste idüp, bir hamāla yükledüp haşāşlar (20) alup şehirden taşra bir kārḥāne var idi. Varup anda oṭurdılar. (21) Hamāllar ta‘āmı koyup gitdiler. Haşāşlar ta‘āmı yemege başladılar.

(22) Nā-gāh birisi eyitdi: “Kāpu açıkdır turuñ biriñiz kāpuyı kāpayın; yoksa (23) bir kaç binekler dağı gelür bize zarar ider. Her ne kadar dost olursa

[122]

(1) düşman işin işler” didi. Birisi dağı varsın kāpu deyüp nezağa (2) düşdiler.

‘Ākībet biri eyitdi: “Geliñ bir ittifağ ve kavlı idelim. Her (3) kağıımız evvel söylerse yā gülerse kağısun kāpuyı isim bağılasun.” (4) didi. Cümlesi bu kula rāzı oldılar. Yemeği koyup yimeği oturdılar. (5) Nā-gāh bir kañcağ köpek on beş köpekle içeri girdiler. Haşāşlardan (6) bir kimsene tanımadı ve söylemedi. Zīrā söylerse kağıup kāpuyı (7) kağıamağ iktizā ider diyü söylemezlerdi. Yemeği sildiler pāk itdiler. (8) Ol sā‘ at taşradan bir köpek şalıtarak geldi. Ta‘ām kağımamış idi. (9) Meger haşāşñ biri her şeyden yiyüp ağızında ve şakālında dökülüp (10) bulaşmış kır‘atı kağımış idi. Ol gelen köpek haşāşñ göğsünde bulaşan (11) et pārcalarını yalayup soñra ağızına bulaşanı yalarken, dudağı (12) at şanup ışırdı. Haşāş hiç tanımaz ki kuyuyu baña kağıadılar (13) diyü amā cānına kār eyledi. Of diyü köpege seviñdi.

Çün haşāşlar (14) anıñ söylediğın işitdiler. Kağı kāpuyı bağıla didiler. Ol dağı eyitdi: “(15) Ba‘d-ı ḥarābü’l Başra yemek gidüp dudağı zaḥm-dār olduğdan soñra (16) kağı kağıamağ ne fā’ide ider. Gāfiliñ ve nādānlıq ile bu kadar ni‘meti elden (17) kağıardıñız ḥayf-i dirīğ diyerek her biri bir cānbe tağııldı. İmdi (18) iy şāh! Bu hikāyeti anıñcün söyledim. Tā şāh soñ demde peşimān (19) olmaya didi.

Çün şāh hātūndan bu demdeme' işitdi. Şabāh ben anı (20) öldürem deyüp cām-ı h̄abe girdiler çün şabāh oldu. Şāh tahtında (21) geçüp qarār eyledi. Oğlanı hāzır kıldılar. Cellāda öldürem diyü (22) emr eyledi.

[123]

(1) On beşinci vezir

(2) ilerü gelüp eyitdi: “Cihān sarāyında bir nāmdār pādişāh var (3) idi. Hāḡ te'āla aña bir evlād virdi. Bir kaç eyyāmdan soñra bir (4) sāncı marazı 'arz olup dā'im yüreginden şikāyet iderdi. (5) Şāh ne kadar hūkemā var ise cem' idüp oğlanıñ derdine 'ilāc (6) eyttiler. Mümkün olmadı hūkemā 'āciz kaldılar.

Oğlan bābā yüregim (7) didikce şāh eydürdi: “Oğul seniñ yüreginden ziyāde benim yüregim (8) ağrır.” dir idi. Şāh anıñ melāletinden perişān oldu.

'Āḡıbet oğlan (9) vefāt eyledi ba' de'l fezā' şāh oğlanıñ üzerine geldi emr eyledi. (10) Kızını yarıñ göreyim bunuñ yüreginde ne zahmeti vardır didi. Kaçan (11) oğlanıñ kalbiñ yardılar. Şāh gördi ki yüregi başında bir kemik (12) bitmiş.

Şāh emr eyledi ol kemigi aldılar, oğlanı defn itdiler (13) ve ol kemigi şāh bir bıçāḡ şāpı yaptırdı. Bir gün şāhıñ önüne bir (14) kārpuz getürdiler. Şāh ol kārpuzu bıçāḡla kesüp yidi ve (15) kārpuzuñ pāresine bıçāḡı dike ḡodı.

Şāh şatranc getürdüp (16) oynamaḡa başladı. Ba' de bıçāḡı almaḡ istedi. Gördü ki bıçāḡıñ (17) şāpına kārpuz dikdigi yerler erimiş gitmiş.

Şāh anı göricek (18) eyitdi: “Gördiñiz mi oğlumuñ marazına dermān kārpuz imiş. Ben (19) bilmedim.” Didi. Andan yüregi acıyup ağlamaḡa başladı.

Eyitdi: “İy oğul! (20) Seniñ yüreginden gitdi, benim yüregime geldi. Keşke dünyāya gelmeyeydiñ.”

(21) 'Āḡıbet ol pādişāh ciger acısıyla helāk oldu. “İmdi iy şāh! (22) Bu hikāyeti anıñçün söyledim ki zinhār 'avrat söziyle evlādına (23) kıyup sen daḡı ciger acısıyla helāk olmayasın” deyüp yer öpüp

[124]

(1) şehzādeyi ricā eyledi. Çün şāh vezīrden bu hikāyeti işitdi. (2) Oğlanı zindāna gönderüp kendi şikāra gitdi. Çün aḥşām (3) oldu şikārdan dönüp sarāya geldi. Hātūn istikbāl idüp geçüp (4) oturdılar. Ba‘ de‘ṭ-ṭa‘ām hātūn oğlandan söz açdı.

Şāh eyitdi: “(5) Bugün daḥı falan vezīrim ricā itdi. Zindāna gönderdim.” didi.

(6) Hātūn eyitdi: “İy şāh! Bu oğlan ejderdir. Anı öldürmeyince (7) şerrinden ḥalāş olmazsñ. Nitekim ol bir pādişāhñ oğlana kıymayınca (8) zaḥmetinden kurtulmadı. Meger şāhım ol hikāyeti işitmemiştir.” didi. (9) Şāh daḥı “Söyle işidelim” didi.

(10) Hikāye

(11) Hātūn eydür: “Rivāyet eylemişlerdir ki bir ulu pādişāh loḡmān ḥekīme (12) ḡazab itdi buyurdi kıuyuya indirdiler. Kıyunuñ aḡzın taş ile (13) bir gitdiler. Loḡmān ḥekīm yanında bir ḡoz ḡaderci var idi. Kendisi (14) ḥikmetle yapmış idi. Dā‘im anı ḡoḡlardı. Hemān loḡmānñ ḡarnı (15) tıyardı ve hem şu sazlıḡı geçerdı. Bunca müddet ol kıuyuda ḡaldı. (16) Anı ḡaps eyleyen pādişāh oldu yerine oḡlı pādişāh oldu. Aña (17) bir ḡastalık ‘ārż oldu. Hükemā ‘ilāc itdiler. Şıḡḡat bulamadı (18) gitdikce zaḥmeti ziyāde oldu.

‘Āciz oldılar eyitdiler: “İy şāh! Eger (19) loḡmān diri olsaydı seniñ derdine ‘ilāc iderdi. Pes şāh (20) eyitdi: “Loḡmān naşıl kişidir?”

Eyitdiler: “Babañ aña ḡazab itdi. Kıuyuya (21) bıraḡdı şimdiye dek kemikleri çürümüşdür; amā loḡmāñ ol (22) kişidir ki ḡaḡ te‘āla anı kıurānda zıkr itdi. Ancılayın ḥekīm dünyāya (23) gelmemiştir.” didiler.

Şāh eyitdi: “Öyle ise kıuyuyu açñ. Ola ki kendüye

[125]

(1) bir çāre itmiş ola.” didiler. Vardılar kıuyuyu açdılar. Aşaḡa indiler (2) gördiler ki henüz turur. Geldiler, şāha ḡaber virdiler.

Şāh eyitdi: “(3) Tiz varñ getürñ.” didi. Kıyudan çıkarmasına geldiler.

Loḡmāñ (4) eyitdi: “Eger beni pādişāḡ isterse, beni penbe içine şarıñ (5) daḡı taşra çekñ; amā her gice bir kıız oḡlan kıız getürñ (6) yanımda yaturuñ.” didi. Hem öyle itdiler. Kıırḡ gündən soñra tırup (7) şāhñ ḡatına geldi. Gördi ki şāh bī-ṭāḡat olup yatur. Medḡ-ü şenā (8) ittiginde soñra şāhñ zaḥmetin şordı nabzın tıtdı.

Eyitdi: “(9) İy şâh muşkil derdiñ vardır.” didi. Pes su’âl eyitdi ki: “Şâhiñ (10) oğlı var mıdır?” vardır didiler.

Loqmân eyitdi: “İy şâh seniñ (11) oğlını boğazlamayınca ve qanın bedenine devr itmeyince bu dertden hâlâş (12) olmazsıñ.” didi. Şâh eyitdi: “İy şâh ben saña dermânı didim baqi sen bilürsüñ” didi.

Şâh eyitdi: “İy loqmân! Sen hüd ulu kişisiñ, (13) ölümüne râzıyım. Ođlumuñ ölmesine râzı degilim.” didi.

Loqmân eyitdi: “(14) İy şâh! Ben saña dermânı didim baqi sen bilürsüñ.” didi. Kalkup (15) gitdi bir kaç gün soñra şâhiñ zaħmeti ziyâde oldı.

Loqmânı (16) yine çağırdı eyitdi: “İy loqmân! Ğayrı ‘ ilâc olmaz mı?”

Loqmân (17) eyitdi: “İy şâh! Oğlanı boğazlamadan başka çäre yoğdur.” didi. (18) Şâhiñ zaħmetden cânı boğâzına geldi.

Loqmân eyitdi: “İy şâh! Sen (18) şâğ olıcaqsız oğlan eksük olmaz.” didi.

Pes şâh eyitdi: “(19) İmdi getür oğlanı uzaq yerde boğâzlat. Gözüm görmesün.” (20) didi.

Loqmân eyitdi: “Ğayrı yerde boğâzlamaniñ fâ’idesi yoğdur. (21) Gerekdür ki gözine qarşu boğâzlana.” didi. Pes oğlanı loqmân eline (22) virdiler. Loqmân dağı ođlanıñ elin ve ayađıñ bağladı. Şan‘ atıyla ođlanıñ

[126]

(1) boğâzına bir bāğırsaq qan bağladı. Toli hemân şâhiñ gözine (2) qarşı yaturdı. Bir elmas bıçāđı eline aldı eyitdi: “İy şâh! Beri (3) baq gör ki şehzâdeyi nice boğâzlarım.” didi.

Şâhiñ iki gözi (4) oğlanı gözlerken, bıçāđı ođlanıñ boğâzına çaldı qan aqđı; (5) çünkü şâh ođlanıñ boğâzında qanı gördi âh eyledi. Hemân ol (6) sâ‘at oğlanı yerden kaldırup iki gözlerinden öpdı.

Loqmân (7) eyitdi: “İy şâh! Seniñ marazınıñ def ine bu hileden Ğayrı çäre bulamadım.” (8) didi. Pes şâh loqmâna hezârân âferin eyledi ve vâfir-mâl ihsân (9) eyledi. İmdi iy şâh! Bu hikâyeti anıñcün söyledim ki şâh dağı (10) oğlına kıymayınca zaħmetden hâlâş olmaz çün şâh bu hikâyeti işitdi. (11) Ğazaba gelüp yarın ben anı öldüreyim diyü turup câme h‘âba (12) girdiler. Çün şabâh oldı şâh tahtına geçüp qarâr eyledi ve (13) oğlanı getürdüp “boynı ur! ” diyü cellâda emr eyledi.

(14) On altıncı vezir

(15) İlerü gelüp eyitti: “ İy şāh, ‘ālem seniñ devletiñe layıķ budur ki (16) veziirleriñ sözin yabāna atmayasıñ zirā nās şāhın haķķında eyü (17) yāhut yāvuz her ne dirler ise anı şāha i‘lān iderler ve şāha fenālık (18) ve ziyān olacağın haber virirler şāha dağı taşrada ne var ne yoķ (19) ma‘lūm iderler aña göre tedārik ola nitekim hadiṣde buyurur. “Kelāmu’l naṣ (20) ‘ala ķader-i ‘ukvālehum” ya‘ni her kesin aķlınca söyleyiñiz tā kim ehl-i (21) ‘irfānı bileler hürmet ideler meger şāhım dervīṣ ile ol bir padişāhın (22) hikāyesiñ iṣitmemiştir.” Şāh dağı söyle iṣidelim dedi.

SONUÇ

Tarih-i Kırk Vezir, biçim ve içerik özellikleri bakımından Hint, Arap ve İran kaynaklarına dayanan değerli hikâyelerdir. Edebiyatımızda hikâye türünün önemli örneklerinden olan Tarih-i Kırk Vezir, Arapça yazılan ve kayıp olan *Hikâyet-i Erba'i n-i Şubh ve Mesâ* adlı esere dayandığı bilinmektedir. Eser Divan Edebiyatı nesir geleneği içinde önemli bir yere sahiptir.

Eser, vezir ve hatun hikâyelerinden oluşmaktadır. Her hikâyenin sonunda öğüt bölümleri yer alır ve dönemin yöneticilerine ders vermek amacıyla yazılmıştır. Bundan dolayı sade bir dil kullanılmıştır. Edebi kaygı ön planda değildir.

İncelememizin sonunda eserin, Eski Anadolu Türkçesi Dönemi dil özelliklerini gösterdiği tespit edilmiştir. Eserde imla bakımından düzensizlikler bulunmaktadır. Aynı kelime metnin farklı varaklarında farklı yazıldığı tespit edilmiştir. İmladaki bu düzensizlik edebî bir eser oluşturma kaygısından çok halka bilgi verme amacından kaynakladığı söylenebilir.

Bildirme eki Eski Türkçede *turur* şeklinde bulunurdu. Eski Anadolu Türkçesi döneminde ise eklenerek *-dur, -dür* şeklini almıştır. Metnimizde de tüm örneklerde *d*'li şekilde kullanılmıştır. *eyüdür, degildür, dördür*. Metinde sadece bir yerde eklenmemiş arkaik örneği tespit edilmiştir: *şusuz dururdu*.

Ünlü ve ünsüzlerin yazımında tam bir standart bulunmamaktadır. Aynı kelime bazen *c*'li bazen de *ç*'li veya *b* ve *p* sesleri bazı kelimelerde birbiri yerine yazılabilmektedir. Ayrıca günümüzde *d*'li şekilleri kullanılan bazı kelimelerin yazımında *t*'li şekilleri kullanılmıştır. Söz başı *t/d* durumu değişkenlik göstermektedir. *dağ, tağ, doğrı, toğrı, dol-, tol- dur-, tur-, dut-, tüt-*.

Metinde */i/* ve */e/* seslerinin kullanımında hem bir karışıklık hem de günümüz kullanımlarından farklılıklar göze çarpmaktadır. Bugün */i/*'li kullanılan bazı kelimelerin */e/*'li gösterilmesi, metinde */e/*'li kullanılan bazı kelimelerin bugün */i/*'li yazılması veya aynı kelimenin hem */i/*'li hem de */e/*'li yazılmıştır metnin e-i değişimi bakımından standartlaşmadığını göstermektedir. İncelememizde bu karışıklığı ortadan kaldırmak için aşağıdaki tasnif uygulanmıştır.

a. Metinde “i” ile yazılıp bugün “e” şeklinde telaffuz edilen kelimeler: *di-, gice, girü, iriş-, it-*.

b. Metinde */e/* ile yazılıp bugün */i/* şeklinde telaffuz edilen kelimeler: *eyü<edgü:*

c. Metinde hem /i/'li hem de /e/'li şekilde kullanılan kelimeler: yir/yer, yidi/yedi, ye-/yi- Bu seslerin transkribesinde Arap harfli orijinal metne bağı kalınarak nasıl yazılmışsa o şekilde transkripsiyonu yapılmıştır.

Eserde şahıs ve iyelik eklerinin kullanımında Her ne kadar diğer şahıslar ile alakalı örnekler var ise de yazar çoğunlukla birinci teklik, ikinci teklik ve birinci çokluk ekleri kullanarak eseri oluşturmuştur.

Metnimizde tespit ettiğimiz hal ekleri bugün Türkiye Türkçesinde gördüğümüz şekilleriyle yer almaktadır. Eserde tüm sözcük türleri bulunmaktadır. Metinde bağlaç kullanımını oldukça zengindir. Metinde tespit ettiğimiz bağlaçlar anlamına ve fonksiyonuna göre bağlaçlar başlığı altında tasnif edilmiştir. En çok kullanılan bağlaçlar *ve çünkü, ile, ancak ve lakin* dir. Hikâyelerde olaya dayalı bir anlatım vardır. Bundan dolayı ünlem sözcük türü sıklıkla kullanılmıştır.

Tarih-i Kırk Vezir, zengin kelime hazinesinin yanısıra dil özellikleri ile de yazıldığı dönemdeki Türk Dili varlığına kaynaklık edebilecek nitelikte önemli bir eserdir.

KAYNAKÇA

- Atalay, B. (1999). Divanı Lügat-it Türk Tercümesi. C. 4. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Buran, A. (1996). Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hal) Ekleri. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Buran, A. (2015). Türklük Bilimi Terimleri Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Demirtaş, A. (2009), Dürr-i Mekkün. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Deny, J. (2000), Türk Dili Gramerlerinin Temel Kuralları Türkiye Türkçesi. (Çev.: Oytun Şahin). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Develi, H. (1995a), Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmesi ve Uyumlar. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erdem, M. D. (2007). Müseyyeb-nâme, Ankara: Hece yayınları.
- Ergin, M. (1997). Dede Korkut II, İndeks-Gramer. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2012). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.
- Gabain, A.V. (2000). Eski Türkçenin Gramesi. 3.Baskı. (Çev.: Mehmet Akalın). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. (2010). Türkçe El Kitabı. 16. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Gülsevin, G. (1997). Eski Anadolu Türkçesinde Ekler. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (1992). Türk Dilinde Edatlar. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- İlhan, N. (2009). “Türk Dilinde Ünsüz Düşmesi, Nedenleri ve Türleri”. Journal of World of Turks. 1 (2), 43-55.
- Karaağaç, G. (2011). Türkçenin Söz Dizimi. 4. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaağaç, G. (2012). Türkçenin Dil Bilgisi. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kavruk, H. (1998). Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kızıltan, M. (1991). Kırk Vezir Hikâyeleri I (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmaz, Z. (2010). Gramer Terimleri Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2014). Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 4. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kuran-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meal). (1986). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Timurtaş, F. K. (1994). Eski Türkiye Türkçesi. İstanbul: Enderun Kitapevi.
- Vural, H. ve Böler, T. (2011). Ses ve Şekil Bilgisi. İstanbul: Kesit Yayınları.

Yavuz, S. (2013). Cerrāh-nāme (İnceleme- Metin-Dizin-Tıpkıbasım). Ankara: Kesit Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı	Şeyma Bulduk
Uyruğu	T.C
Doğum tarihi ve yeri	27.09.1991
E-posta	seyma_poyraz24@hotmail.com

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet Yılı
Lise	Atatürk Lisesi	2009
Üniversite	Adıyaman Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü	2014